

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

MUHAMMED ALİ SÂBŪNİ'NİN PEYGAMBER TASAVVURU

Yüksek Lisans Tezi

ABDŪLKADİR AKIN

Ankara, 2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

MUHAMMED ALİ SÂBÛNİ'NİN PEYGAMBER TASAVVURU

Yüksek Lisans Tezi

ABDÜLKADİR AKIN

Danışman

Prof. Dr. Kamil ÇAKIN

Ankara, 2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

MUHAMMED ALİ SÂBÛNİ'NİN PEYGAMBER TASAVVURU

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışman

Prof. Dr. Kamil ÇAKIN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1. Prof. Dr. Kamil Çakın**
- 2. Prof. Dr. Enbiya Yıldırım**
- 3. Prof. Dr. Nuri Adıgüzel**

Tez Savunma Tarihi

22/06/2023

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Kamil Çakın danışmanlığında hazırladığım “Muhammed Ali Sâbûni'nin Peygamber Tasavvuru” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Abdülkadir AKIN

22/06/2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	V
ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	4
3. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları.....	5
4. Sabuni'nin Hayatı ve Eserleri.....	9
4.1. Hayatı	9
4.1.1. Doğumu ve Çocukluğu	9
4.1.2. İlmî Hayatı ve Yetiştirilmesi	10
4.1.3. Mezhebi	12
4.1.4. Hocaları ve Öğrencileri.....	12
4.2. Eserleri	14
4.2.1. Tefsir ve Kur'an İlimleri ile İlgili Olanlar	15
4.2.3. Fıkıhla İlgili Olan Eserleri.....	17
4.2.4. Kelam ile İlgili Olanlar	18
4.2.5. Diğer Alanlarla İlgili Olanlar	19
1. BÖLÜM: SABUNİ'NİN SÜNNET ANLAYIŞI	20
1.1. Sâbûni'nin Sünnet Tanımı.....	20
1.2. Sünnetin Kısımları	22
1.2.1. Kavli Sünnet.....	22
1.2.2. Fiili Sünnet	24
1.2.3. Takriri Sünnet	25
1.2.4. Ahlaki Sünneti ve Sireti	25
1.3. Hüküm Kaynağı Olarak Sünnet	26
1.4. Sabuni'de Sünnetin Görevi	32
1.4.1. Sabuni'de Sünnetin Tebyîn Görevi.....	32
1.4.2. Sabuni'de Sünnetin Teşrîf Görevi.....	37
1.4.3. Sabuni'de Sünnetin Nesih Yetkisi.....	42
1.5. Sabuni'de Sünnetin Bağlayıcılığı	47
1.6. Vahy-i Gayr-i Metlûv.....	56
2. BÖLÜM: HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİNİN ALAMETLERİ VE ONA HÂS DURUMLAR.....	60
2.1 Hz. Peygamber ve Mucize	60
2.1.1. Kur'ân-ı Kerîm.....	62
2.1.2. Aklî/ İlmî Mucizeler	65
2.1.2.1. Dünyanın Hareket Etmesi ve Dönmesi.....	68
2.1.2.2. Kâinatın Var oluşu	72

2.1.2.3. Atomun Parçalanması.....	73
2.1.2.4. Oksijenin Azalması	74
2.1.2.5. İnsanların Parmak İzlerinin Değişik Olması	74
2.1.3. Hissî Mûcizeler	75
2.1.3.1. İsrâ ve Miraç.....	75
2.1.3.2. Ayın Yarılması.....	79
2.1.3.3. Bedir Gazvesi.....	81
2.1.3.3.1. Hz. Peygamber'in Toprağı Fırlatması.....	81
2.1.3.4. Şakk-ı sadr	82
2.1.4. Haberî Mûcizeler.....	86
2.1.4.1. Ebû Hüreyre'nin Annesinin Hidayete Ermesi.....	87
2.1.4.2. Hz. Peygamber'in İleriye Dönük Sözlerinin Gerçekleşmesi.....	88
2.1.4.3. Hz. Peygamber'in Duasının Kabul Olması.....	91
2.2 Hz. Peygamber'e Has Durumlar (Hasâ'isu'n-Nebî)	92
2.2.1. Taaddüd-i zevcât	93
2.2.1.1. Hz. Peygamber'in Evliliklerinin Terbiyevî Yönleri	95
2.2.1.2. Hz. Peygamber'in Evliliklerinin Teşrî Yönleri.....	97
2.2.1.3. Hz. Peygamber'in Evliliklerinin İçtimâî Yönleri	99
2.2.1.4. Hz. Peygamber'in Evliliklerinin Siyasî Yönleri.....	101
2.2.2. Hz. Peygamber'e Rauf ve Rahim İsminin Verilmesi	102
SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA	106
ÖZET.....	114
ABSTRACT	115

ÖNSÖZ

Müslümanların elinde hidayet üzere kalmalarını temin eden iki esas bulunmaktadır: Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in uygulana gelen sünneti ile onun taşıyıcı konumundaki hadisleri. Kur'an ve Hz. Peygamber'in hadisleri ancak birlikte okunduğu takdirde anlam bulmaktadır.

Hz. Peygamber hayattayken sünnet hakkındaki anlam ve yorum doğrudan ona sorularak kolayca elde edilebilmiştir. Ancak Hz. Peygamber'in vefatından sonra böyle bir imkan kalmamıştır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in artık insanların zihinlerinde ve tasavvurlarında varlığını devam ettirmesi, doğru anlamı tespit edebilmek için "peygamber tasavvur" şeklini ehemmiyetli hale getirmektedir. Muhatabın tefekkür dünyasına, dünya görüşüne, doğduğu ve büyüdüğü yere göre "peygamber tasavvuru'da" değişmektedir.

Biz bu çalışmamızda muasır bir âlim olan Muhammed Ali Sâbûni'nin peygamber tasavvurunu konu edindik. Sabuni aldığı geleneksel İslami eğitimle beraber günümüz batılı müsteşriklerin yazılarından ve yine günümüz insanların materyalist zihniyetlerinden haberdar olmuştur. Böyle bir tespit için de zihniyet dünyasını en iyi şekilde aktaran ve yansıtan Kur'an ve sünnet hakkındaki eserlerinden ve hadislere bakış açısından yola çıkılmasının isabetli bir yöntem olacağını öngörülmektedir.

Araştırmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, yöntemi, kaynakları, Muhammed Ali Sâbûni'nin doğumu ve çocukluğu, ilmî hayatı, yetişmesi, mezhebi, hocaları ve talebelerine, vefatı ve eserlerine değinilmiştir.

Birinci bölümünde ise Muhammed Ali Sâbûni'nin sünnet anlayışına, bu bağlamda sünnetin tekid, tebyin, teşri ve nesih görevine değinilmiştir. Bu minvalde Sâbûni'nin sünnetin bağlayıcılığına dair düşüncesi yansıtılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Sâbûni'nin Hz. Peygamber'e hâs durumlar ve peygamber alametlerine karşı bakış açısını yakalayabilmek için Sabuni'nin mucize anlayışını ve Hz. Peygamber'e hâs olduğunu kabul ettiği bir takım özelliklerine değinilmiştir.

Son olarak, araştırma konumusun tespitinden başlayıp tamamlanıncaya kadar her türlü destek ve yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Kamil Çakın'a minnettar olduğumu ifade etmek isterim. Ayrıca bugünlere gelmemde maddî-manevi hiçbir desteklerini benden esirgemeyen ve üzerimde büyük emekleri olan aileme, anne babama ve büyüklerime minnettarlıklarımı sunarım.

Abdülkadir AKIN

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.s.	: aleyhisselâm
b.	: ibn
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: hicrî
Hz.	: hazret
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
nşr.	: neşreden
ö.	: ölümü
r.a.	: radiyallahu anhu
s.	: sayfa
s.a.s.	: sallâllahu aleyhi ve sellem
thk.	: tahkik eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
çev.	: çeviri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Tezimizin konusu “ Muhammed Ali Sâbûni'nin Peygamber Tasavvuru 'dur". Muhammed Ali Sabuni gelenekçi bir alimdir. Sâbûni'nin gelenekçi bir alim olması ve günümüz modern dünyasında yaşaması çalışmamızda büyük bir rol oynamaktadır.

Araştırmamızın konusuna devam etmeden önce gelenek, gelenekçilik ve modernite hakkında bilgi vermemiz yerinde olacaktır. Gelenek, bir topluluğun kendinden evvelsi nesillerden devraldığı ve muhtelif aktarım usulleri kullanarak daha sonraki nesillere ulaştırdığı her türlü maddi, manevi kurum ve uygulamalar biçimi olarak izah edilebilir.¹ Başka bir deyişle gelenek, uzun bir zaman oluşumunda toplumda yerleşmiş olan ve kuşaktan kuşağa nakledilerek ve belli ölçüde dönüşüme uğratarak gelen akideler, değerler ve kabuller bütünü içeren toplumsal pratik, anane ve örfüdür. Gelenek çok kavi bir toplumsal olgu addedildiği için bireyleri kendine uymaya zorlar ve böylece toplumda müşterek bir anlayış ve güçlü bir birliğin oluşmasını sağlar. Bir topluluğun var olan toplumsal yapısını ve değer sistemini büyük sarsıntılardan muhafaza etmede çok önemli fonksiyona sahip olan gelenekler, bir toplumun güncel var oluşunun temelinde olduğu kadar istikbalinin inşasında da hareket noktası kabul edilir.² Diğer bir deyişle gelenek, Allah'ın elçisi ile başlayan tarihî sürece ve kuruluşa katılan bütün Müslümanların temsil ettiği tutum ve davranışlardır.³

¹ Hüseyin Yılmaz, “Gelenek, Gelenekçilik, Gelenekselcilik”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Sayı 3 (Kış), 2005, 41; Ejder Okumuş, “Bir Din İstismarı Olarak Gösterişçilik” İslamiyat, Cilt V, Sayı 4, 2002, 194.

² Mehmet Ali Kirman, “Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü”, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2006, 88.

³ Nadim Macit, “Din, Gelenek ve Tecdid”, Türk Yurdu Dergisi, Cilt 20, Sayı 157, 2000, 41.

Gelenekçilik ise “Geçmişteki akideleri ve uygulamaları değişmez kabul ederek geçmişi yüceltmek”⁴ şeklinde tarif edilebilir. Gelenekçilik, geleneklere veya gelenek yoluyla nakledilen âdet ve düşünce usullerine ciddi bir bağlılık gösterme, geleneksel değerlerin muhafaza edilip yaşatılması gerektiğini savunma, geleneksel ve kurumsallaşmış olanı, yeni ve modern olana tercih etme şeklinde belirlenen tavır, yaklaşım olarak kabul edilmektedir.⁵ Gelenekçiliğin aslında muhafazakârlık vardır. Bu yüzden toplumdaki inanç kurum ve prensiplerin meşruiyetini geçmiş dönemlerde uygulanmış olmalarına izafe etme çabalarını ifade eden gelenekçilik, istikrar ve devamlılığa çok büyük ihtimam göstermek, toplumda meydana gelen değişme ve gelişmelere karşı olumsuz bakmakla eleştirilmiştir.⁶

Kendi döneminde bütün alanlara egemen olan gelenek, modernizm gibi arızı bir gelişme karşında toplum üstündeki hâkimiyet formlarını nasıl kaybetti?⁷ Bunun cevabını modernite veya modern dönem şeklinde isimlendirdiğimiz kelimelerin tarihi seyrini araştırarak cevap vermeye çalışalım.

“Modern” kelimesi, “son zamanlar, şimdi” manalarına gelen Latince kökenli “modo” kelimesinden türetilmiştir. Ancak “modern” kelimesi, asıl değişimini Rönesans’la birlikte yaşamıştır. Rönesans’ta “modern” kelimesi, karanlık bir uykudan uyanmayı tasvir etmektedir. 17. Yüzyılda ise skolastik bilim ve felsefeye muhalefet olmak üzere Bacon(1561-1626) ve Descartes(1596-1650) ile başlayan yeni felsefeyi, Galileo(1564-1642) ile başlayan yeni bilim anlayışını niteler ki, o da “bilimsel

⁴ Ali Yaşar Sarıbay, “Türkiye’de Siyasal Modernleşme ve İslam”, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 29-30, 1985, 45-64.

⁵ Tarık Güvendi, *Geleneksel Yapının Kırılma Sürecinde Dindarlık (Oğuzeli Örneği)*, (Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 51.

⁶ Kirman, “*Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*”, 87.

⁷ Mustafa Armağan, “*Heidegger, Nasr ve Hodgson: Gelenekle Yeniden Yüzleşme*”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Sayı 3 (Kış), 2005, 35.

devrim” olarak isimlendirilmiştir.⁸ Yeni felsefeyi modern kılan unsur, Tanrının yerine insanın merkeze alınması ve bilimlerdeki gelişmeyi temellendirmeyi hedefleyen bakış açısı olmuştur. Bu tavır ve yönelimin temel ölçütü epistemolojik olup kendisinden evvelki dönemlerin batıl inançları, köhnemiş düşünce kalıpları ve büyüyle belirlendiğini, yeni dünyanın ise bilimle ve bilimin metoduyla belirlenen aydınlanmış dünya olduğu kabullerini içermektedir.⁹

Batı’da ortaya çıkan modernleşme süreci önce Batı’nın kendi içerisindeki Hristiyanlığı ve ardından bütün dinleri özellikle de İslam’ı, onun öğretilerini ve mevcut yaşam pratiğini problem haline getirmiştir. İslam’ın problem haline gelmesine en etkili olan sebep, sömürgecilik olmuştur. Her ne kadar sömürgecilik siyasi ve iktisadi mahiyette olsa da sonuç itibarıyla kültürel bir dönüşümün ortaya çıkmasına sebep olmuş, İslam dünyasında sekülerleşme sömürgeciliğin akabinde ve onun etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu sebepten dolayı sömürgeleşme aynı zamanda batılılaşma olarak gerçekleşmiş ve Müslümanların hayatlarının hiçbir surette yok sayamayacakları bir parçası haline dönüşmüştür.¹⁰ Sonuçta Batı medeniyeti, Batılı olmayan bütün toplumlara bir şekilde etki etmiş ve “Bu toplumların modern tarihleri, aynı zamanda moderniteyle ve Batı’yla iç içe geçmiş büyük kırılmaların tarihi” olmuştur.¹¹ Sonuç olarak İslam dünyası askeri, dinî, ilmî ve fikrî saldırılara maruz kalmıştır.

İslam dünyası böylesi bir muhatap ve meydan okumayla hesaplaşması için üç farklı tavır alış ortaya çıkarmıştır. Bu tavrılardan birincisi Batı’dan gelen her şeye bütünüyle ret, ya bütünüyle kabul, veyahut kısmen ret ve kısmen kabul şeklinde

⁸ Fatih Bayram, “*Modern Dönem Peygamber Tasavvuru (Reşid Rıza Örneği)*”, (Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 2.

⁹ Ergün Yıldırım, *Hayali Modernlik*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012, 18-19.

¹⁰ Tahsin Görgün, *Anlam ve Yorum*, Külliyat yay, İstanbul, 2016, 35-39.

¹¹ İbrahim Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi*, İnsan Yay., İstanbul, 2017, 19.

özetleyebileceğimiz tavırlardır. Bunlardan birincisi “gelenekselcilik”, ikincisi “batıcılık” ve üçüncüsü ise “modernist İslam” olarak isimlendirilmiştir.¹² Bizim çalışmamız ise birinci tavır olan “gelenekselci” tavırla alakalıdır. Bu tavır, Batı’dan gelen değerlere karşı, geleneğe ise sadık kalmıştır. Mevcut sorunların geleneğe sahip çıkarak çözüleceği düşüncesinden hareket etmişlerdir.

Araştırma başlığımızda yer alan ve çalışmamızın aslını oluşturan “Peygamber Tasavvuru” ise öncelikle modern zamanlarda bir problem haline dönüşen(!), İslam’ın yaşanması ve çağın ihtiyaçlarına cevap verilebilmesi noktasında zikredilen “dinî metinlerin geleneğe sadık kalarak anlaşılıp yorumlanması” ile ilgilidir.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Araştırma konumuz, esas itibariyle Muhammed Ali Sâbûni’nin temsil ettiği modern zamanda mütekaddim döneme ait düşünüş şeklinin, oluşan tasavvurlar üzerindeki etkisi nedeniyle önem arz etmektedir. Bu bağlamda hem Muhammed Ali Sâbûni’nin konumu, günümüz asrında Suriye, Mekke ve özellikle de Türkiye’de yaşamış olup Türkiye’de vefat etmesi ve etkili bir insan olması, hem de dinî metinleri anlama ve yorumlama faaliyetindeki ehliyeti sebebiyle, bulunduğu konumla beraber sahip olduğu “peygamber tasavvuru” ehemmiyetli bir hal almaktadır. Nitekim Muhammed Ali Sabuni hakkında birçok yüksek lisans tezleri yapılmıştır. Ancak onun “Peygamber Tasavvuru” hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır

¹² Fatih Bayram, *Modern Dönem Peygamber Tasavvuru (Reşid Rıza Örneği)*, 6.

Malum olduğu üzere modern zamanda “Peygamber Tasavvuru” bir problem haline dönüşmüş ve çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmesi noktasında dinî metinlerin yeniden anlaşılıp yorumlanması ile ilgili birçok akım ortaya konmuştur. Çünkü daha önceki anlayışlar sebebiyle Müslümanlar sömürge haline dönüşmüş ve mevcut anlayış ve yorumlar buna engel olamamıştır. Bu sebepten dolayı yeni anlama ve yorumlama faaliyetleri vuku bulmuştur.¹³ Ancak geleneksel düşüncüyü benimseyen Muhammed Ali Sabuni’ye göre yeni düşünce ve anlama faaliyetleri ortaya koymaya gerek yoktur. Takip edilmesi gerek yol Hz. Peygamber ve ondan sonraki gelen üç kuşağın yoludur. Burada Muhammed Ali Sâbûni’nin günümüz tartışmalara ve sünnete karşı nasıl yaklaştığını, onun “Peygamber Tasavvurunu” öğrenmeye çalışacağız.

3. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Peygamber tasavvuru bir zihniyet meselesi olduğundan yapılması gereken evveliyatla tefekkür dünyasına dair bir çözümleme olacaktır. Bu çalışma da öncelikle Muhammed Ali Sabuni’ye ait eserlerinden hareketle onun tefekkür dünyasını tespit etmeye çalışılacaktır. Çünkü özellikle Modern dönemde kendini İslam’a izafe eden düşüncelerin temel iddia ve önermeleri büyük ölçüde son birkaç yüzyıllık dönemde büyük bir maddi güç kazanan Batı’nın siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel hegemonyasından etkilendiği için¹⁴ böyle bir zamanda geleneğe bağlı ve sadık kalmış

¹³ Mustafa Aydın, *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*, Açılımkitap, İstanbul, 2014, 20.

¹⁴ Mustafa Öztürk, *Çağdaş İslam Düşüncesi ve Kur’ancılık*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2014, 17.

bir âlimin zihniyet dünyasını ortaya koymak son derece önemli olacaktır. Takip ettiğimiz yöntem ise betimlemeci, tasvir edici yöntemdir.

Tezimizin kaynakları hususunda doğrudan Muhammed Ali Sâbûni'nin eserlerinden istifa ettik. Sâbûni'nin hayatı konusunda İbrahim Demir'in "Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu" adlı yüksek lisansından yararlandık. Kendisi Muhammed Ali Sabuni ile görüşme imkânı bulmuş ve kendi el yazısından otobiyografisine sahip olmuştur. Bu son derece önemli ve isabetli bir çalışma olmuş çünkü bu el yazma ve kendisiyle görüşmesini kaydettiği tez dışında onun hayatı hakkında böylesine detaylı bilgi veren başka bir çalışma bulunmamaktadır.¹⁵

Muhammed Ali Sâbûni'nin "Peygamber Tasavvurunun" tespitinde kullandığımız kaynakları devam zikretmeden önce, Sâbûni'nin eserlerini incelenmesi sonucunda ulaşılan bir tespite yer vermek yerinde olacaktır. Yukarıda da zikredildiği üzere Muhammed Ali Sabuni rivayet geleneğini ve selef-i salihinin yolunu benimsemiş bir gelenekçidir. Müttekaddim ulemanın görüşlerinin dışına çıkmamaktadır. Onun bu düşünce dünyası eserlerinde de mülâhaza edilebilmektedir. Nitekim kırka aşkın eserinin olmasına rağmen eserlerinin çoğunda şahsi düşüncelerine yer vermemiş ve olduğu gibi rivayetleri nakletmiştir. Bunun sebebi bir toplumun geleneksel bir çizgide devam edebilmesi için, fertlerin önemli bir bölümünün kadim gelenekleri yaşatmaya çalışmaları gerektiğidir. Eğer gelenekler muhafaza edilip hayat verilmezse zamanla unutulabilir veya değişebilirler. Bu bağlamda "Geleneksel kültürü canlı tutabilmek için toplum içerisinde yeniliklere karşı direnen ve geleneğe sıkı bir şekilde bağlı olanlar, değişme nedeni olan yeniliklere kapalı bir tutum sergilerler."¹⁶ Sâbûni'nin bu şekilde bir üslubu benimsemesinin en temel amacı geleneği muhafaza etmek

¹⁵ Ancak bir makalede damadı Bekir Kantarcı'nın Sâbûni ve ailesi hakkında bilgi verildiği görülmektedir. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûnî", Hadis Tetkikleri Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, 185-193.

¹⁶ Nur vergin, "Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış", Toplum ve Bilim Dergisi, 29-30 (Bahar-Yaz 1985), 25.

olmuştur. Eserlerinden de görüldüğü üzere bizlere geleneğin mirasını basit bir dil ile aktarmayı amaçlamıştır. Buna örnek olarak Sâbûni'nin Nevevi'nin(ö. 676-1277) Riyâzu's-Sâlihîn adlı eserine yazdığı şerh verilebilir. Nitekim Sâbûni'nin şerhi, Buhari veya Müslim'e yazdığı şerhler gibi zannedilebilir. Ancak sözü edilen şerhte Sabuni sadece dipnotta bazı kapalı kalan yerleri açıklamakla yetinmiş ve bir cilt halinde basılmıştır. Bunun yanında İbn Kesîr'in ve Taberî'nin tefsirlerini ihtisar etmesi, birçok eseri tahkik etmesi ve en önemlisi tefsir vesair çalışmalarında yeri geldiğinde öncelikle rivayetlere yer vermesi bunun en büyük delilidir. Safvetü't-Tefâsîr adlı üç ciltlik eseri ise diğer tefsirlerden istifade edilerek hazırlanmıştır. Buhari'ye yazdığı şerh ise çoğunlukla Bedreddin Aynî'nin(ö. 855/1451) ve İbn Hacer el-Askalânî'nin(ö. 852/1449) Buhari'ye yazdığı şerhlerden istifade etmiştir. Bu sebepten dolayı çalışmamız esnasında Sâbûni'nin düşüncesini ve zihin dünyasını tespit noktasında bir hayli zorlandık. Çünkü yazmış olduğu eserlerde kendi düşüncesine çok nadir yer vermiş, çoğunlukla rivayetleri aktarmak ve kısa bir açıklama ile yetinmiştir.

Muhammed Ali Sâbûni'nin "Peygamber Tasavvurunu" tespitinde asli kaynağımız es-Sünnetü'n- Nebeviyyetü'l-Mütahhara Kısmun Mine'l-Vahyi'l-İlâhiyyi'l-Münezzel olmuştur. Bunun sebebi, yukarıdan ifade edilenlerin aksine burada Sabuni inisiyatif almış ve sünnetin önemini ortaya koymak için, rivayetlerin yanında, kendi sözlerini de eklemiştir. Bu bağlamdaki Kur'an ayetlerinin değerlendirmeleri hakkında ise; Safvetü't-Tefâsîr, Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm, Muhtasaru Tefsîr İbn Kesîr ve Ravâ'iu'l-Beyân adlı eserlerinden, Hadislere dair görüşlerinin tespiti için; eş-Şerhü'l-Müeyesser ve Min Kunûzi'-Sünne adlı eserlerinden, Furû fıkha dair görüşleri için ise; el-Hedyü'n-Nebeviyyü's-Sahîh fi Salâti't-Terâvih ve Nikâhu'l-Mut'a fi'l-İslâm Harâmun adlı eserlerinden, siyer kelim ve nübüvvet hakkındaki anlayışını tespitinde ise sırasıyla; Safahâtun Müşrikatun min Hayâti'r-Rasûl ve

Sahâbetihî'l-Ebrâr, en-Nübüvvetü ve'l-Enbiyâ adlı eserlerinden faydalanılmıştır. Sâbûni'nin kırka yakın eseri olduğu halde ona yakın eserinden istifade edilmesinin sebebi Sabuni çok yönlü bir alimdir, her alanda eser telif etmiştir. Bunun yanında ihtisar ve tahkik çalışmaları da mevcuttur. Tezimizin konusuyla alakalı olan eserlerden özellikle de kendi görüşlerini ifade ettiği eserlerden yararlanılmıştır. İlâveten Sabuni hakkında yapılmış yüksek lisans tezlerinden de istifade edilmiştir.

Son olarak Muhammed Ali Sabuni günümüzde yaşamış olduğu halde bütün eserlerine ulaşmak zor olmuştur. Türkiye'de sadece çokça bilinen eserleri kolayca ulaşılabilir. Bunun yanında çok gün yüzüne çıkmamış eserlerine ulaşmak veya internette pdf'lerine ulaşmak zorlaşmıştır. Buna bir örnek olarak Sâbûni'nin İmam Muslim'in *es-Sahîh* adlı eserine yazdığı şerhi verebiliriz. Sâbûni'nin Fethü'l-Mun'im *Fethü'l-Îlâhi'l-Mün'im fi Şerhi Sahih-i Müslim* adlı eseri Türkiye'de baskısı dahi bulunmamaktadır. Halbuki Sâbûni'nin İmam Buhari'nin *es-Sahîh* adlı eserine yazdığı şerh arapça kitap satan birçok yerde bulunmaktadır. Yine kitaplarından bazıları internet üzerinden pdf'lerine ulaşıldığı halde bazı kitaplarının pdf'leri ulaşılamamaktadır.

4. Sabuni'nin Hayatı ve Eserleri

4.1. Hayatı

4.1.1. Doğumu ve Çocukluğu

Muhammed Ali Sabuni, Suriye'nin Halep şehrinde 1930 yılında doğmuştur.¹⁷ Sâbûni'nin ilk hocası, Emevi Camii'nde söz sahibi olan, İslami ilimlerde derinleşmiş, doğruluk ve dindarlığı ile bilinen Şeyh Cemil Sabuni'dir. Babası 1915-1916 yıllarında Şam ve Halep vilayeti âlimler heyeti ile Çanakkale Savaşında arka cephede Manevi Hizmet Destek Birliği'nde bulunmak üzere gelenler arasında yer almıştır.¹⁸ Annesi de yine dindarlığı ile bilinen Esmâ Derviş hanımefendidir.¹⁹ Esmâ Derviş hanımefendinin yatıp uzandığı bir yatağı olmamış, yemek için sofraya oturduğu görülmemiş, yemek ihtiyacını seccadesinin üzerinde bir iki lokma ile geçiştirdiğini ve sürekli oruç tutup namaz kılıp Kur'an-ı Kerim okuduğunu dile getirilmektedir.²⁰ Babasına sabun ticareti yapması hasebiyle Sabuni lakabı verilmiştir.²¹

Sabuni küçük yaşta eğitimine başlamıştır. Sabuni kardeşiyle birlikte küçük yaşta alimlerin halkalarında yer almış ve bu uğurda uzun yolculuklar yapmıştır.²² Eğitim

¹⁷ Hatice Kılınç, *Muhammed Ali Sâbûni'nin et-Tıbyan Adlı Eserinin Kur'an İlmi Açısından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 2.

¹⁸ Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, Cilt 20, Sayı 1, 187.

¹⁹ Yahya Solmaz, *Tefsirin Oluşumunda Ulûmü'l-Kur'ân'ın Yeri -Medârikü't-Tenzil ve Safvetü't-Tefâsîr Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 36.

²⁰ Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 187.

²¹ İbrahim Demir, *Muhammed Ali es-Sâbûni ve Tefsir Metodu*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), 13.

²² Demir, *Muhammed Ali es-Sâbûni ve Tefsir Metodu*, 14.

hayatının ilk yıllarında Sabuni başta babası olmak üzere Suriye’de bulunan alimlerden istifade etmiştir. Bu alimlerden Arapça, Kur’an, Hadis, Fıkıh ve diğer İslami ilimleri tahsil etmiştir. İlkokulu tamamladıktan sonra ticaret okuluna başlamış, başarılı bir eğitim sürdürürken okulun faiz ile işlemesi sebebiyle eğitimini yarıda bırakmıştır. Bunun üzerine Hüsreviyye İlahiyat Lisesine geçmiş ve başarılı bir şekilde mezun olmuştur.²³ Küçük yaşta İslami İlimlerde kendisini çok iyi yetiştiren Sabuni, babasının teşvikiyle camilerde insanlara hitap etmeye başlamıştır.²⁴ Müellifimiz 19 Mart 2021 de Yalova’daki evinde vefat etmiştir.

4.1.2. İlmî Hayatı ve Yetiştirilmesi

Yukarıda da zikredildiği üzere Sabuni İslami İlimlere dair ilk öğrenimini babası Şeyh Cemil’den tahsil etmiştir. Sabuni, dönemin büyük bilginlerinden olan Şeyh Muhammed Necîb Serrâc, Şeyh Ahmed Şemmâ, Şeyh Muhammed Saîd İdlîbî, Şeyh Râğîb et-Tabbâh, Muhammed Necîb Hayyât gibi âlimlerden ilim tahsil etmiştir.²⁵ Damadı Bekir Kantarcı’nın aktardığına göre Sabuni Osmanlı ulemasından hem itikadi hem de fıkhi bakımından faydalanmıştır.²⁶

Başarılı bir eğitim hayatı geçiren Sabuni, akrabaları tarafından doktor veya mühendislik okumaya teşvik edilmiş ancak babasının desteği ve teşvikiyle Şer’î ilimlere yönelmiştir. Bunun üzerine Sabuni Mısır’ın yolunu tutmuş ve Ezher üniversitesinde eş-

²³ Solmaz, *Tefsîrin Oluşumunda Ulûmü’l-Kur’ân’ın Yeri -Medârikü’t-Tenzîl ve Safvetü’t-Tefâsîr Örneği*, 36.

²⁴ Demir, *Muhammed Ali es-Sâbûni ve Tefsir Metodu*, 14.

²⁵ Arslan Karaoğlan, *Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin "Ahkam-ı Kur'aniyye" ve "Muhammed Ali es-Sâbûni'nin "Revâiu'l Beyan" Adlı Eserinin Mukayesesi*, (Kayseri, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 153.

²⁶ Karaoğlan, *Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin "Ahkam-ı Kur'aniyye" ve "Muhammed Ali es-Sâbûni'nin "Revâiu'l Beyan" Adlı Eserinin Mukayesesi*, 151.

Şerî'a fakültesini bitirmiş²⁷, aynı fakültede lisansüstü eğitimini bitirmiş ve böylelikle günümüzde doktora tekabül eden "el-Âlimiyye" diplomasını kazanmıştır.²⁸

Sabuni başarılı bir Üniversite eğitiminden sonra ülkesi olan Suriye'ye dönmüş ve orada yaklaşık sekiz sene eğitim vermiştir. Daha sonra Mekke-i Mükerrreme'de bulunan Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi'ne davet edilmiş ve burada yirmi beş seneye yakın öğretim görevliliğini üstlenmiştir.²⁹

Ümmü'l-Kurâ'da öğretim görevliliğini üstlendiği sırada birçok talebe yetiştirmiş, eserler ve tahkik çalışmaları meydana getirmiştir. Bu esnada başta Arap ülkeleri olmak üzere Avrupa ülkelerine ilmi seyahatler için yolculuğa çıkmış ve bu sırada çokça önem verdiği hafızlığını korumak için gayret göstermiştir.³⁰ Ancak Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi'nde öğretim görevliliği yaparken bazı fikir ayrılıkları ve sebebiyle istifa ederek üniversitedeki görevinden ayrılmıştır. Sâbûni'nin görevden ayrılma süreci hakkında açıklık getirmek yerinde olacaktır. Afganistan-Rusya savaşı yıllarında Sabuni bir konferansa davet edilir. Oradaki konuşmacılardan bir tanesi Afgan mücahitlerin Eşari ve Maturidi mezhebine bağlı olmaları sebebiyle onlara zekât verilmemesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Sabuni Eşari ve Maturidi alimlerini savunur ve bu iki mezhebin hakikatine dair yazılar yazmaya başlar. Sâbûni'nin bu iki mezhebi savunması üzerine bazı Vehhabiler³¹ onu eleştirir ve Ehl-i sünnet akidesinin dışına çıktığını, dalaletle düştüğünü söylerler. Bu süre zarfında Sabuni, onu eleştirenlere reddiyeler yazar. Sonrasında bu suçlamalarla ileriye gidilmiş hatta mahkemede yargılanmıştır. Bunun üzerine Sabuni üniversiteden istifa etmiştir.³²

²⁷ Demir, *Muhammed Ali es-Sâbûni ve Tefsir Metodu*, 14.

²⁸ Kılıç, *Muhammed Ali Sâbûni'nin et-Tıbyan Adlı Eserinin Kur'an İlmi Açısından İncelenmesi*, 3.

²⁹ Karaoğlan, *Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin "Ahkam-ı Kur'aniyye" ve "Muhammed Ali es-Sâbûni'nin "Revâiu'l Beyan" Adlı Eserinin Mukayesesi*, 151.

³⁰ Karaoğlan, *Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin "Ahkam-ı Kur'aniyye" ve "Muhammed Ali es-Sâbûni'nin "Revâiu'l Beyan" Adlı Eserinin Mukayesesi*, 153.

³¹ Rabia Gökçe, *"Muhammed Ali es-Sâbûni"*, 188.

³² Demir, *Muhammed Ali es-Sâbûni ve Tefsir Metodu*, 14.

4.1.3. Mezhebi

Sabuni Suriye'nin Halep şehrinde doğup büyümesi hasebiyle Sünnî bir itikada sahip olmuştur. Halep'in Sünni kitlesinin birçoğu amelde Hanefi mezhebine mensuptur.³³ Bu sebepten dolayı Sabuni de yaşadığı çevreden etkilenererek Ehl-i sünnet çizgisinde bir itikada sahip olmuştur. Amelde ise Hanefî mezhebine mensup olmuştur.³⁴ Bunun yanında herhangi bir cemaat veya tarikata mensup olmamıştır. Onun için Allah'ın emrine muhalefet etmedikleri sürece bütün cemaat ve tarikatlar onun nezdinde aynı değere sahiptir.³⁵ Bu bağlamda internet sayfalarında Sabuni'nin bir sufi olduğuna dair iddiaları da doğruyu yansıtmamaktadır. Nitekim yukarıda ifade edildiği üzere Sabuni'nin herhangi bir tarikat veya cemaate mensup olmayışı, Sabuni ile bizzat görüşüp onunla mülakat yapmış birisinden naklolunmaktadır.³⁶

4.1.4. Hocaları ve Öğrencileri

Hocalarından bazıları:

Babası Şeyh Cemil Sabuni.

Şeyh Muhammed Necib Serrâc: Tefsir ve Hadis hocası.³⁷

³³ Cemal Sandıkçı, *Muhammed Ali Es-Sâbûni ve Safvetü't-Tefâsir Adlı Tefsirinin Belâgat Yönü*, (Doktora Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 8.

³⁴ Demir, *Muhammed Ali es-Sâbûni ve Tefsir Metodu*, 106.

³⁵ Rabia Gökçe, *"Muhammed Ali es-Sâbûni"*, 188.

³⁶ Sabuni'nin sufi olduğuna dair iddialar için bkz. **Fikriyat**, *"Yazarlar/mustafa-ozcan"* (Erişim 22 Mart 2022). <https://www.fikriyat.com>

³⁷ Kılınç, *Muhammed Ali Sâbûni'nin et-Tıbyan Adlı Eserinin Kur'an İlmi Açısından İncelenmesi*, 4.

Şeyh Ahmed eş-Şemmâ': Fıkıh hocası.³⁸

Şeyh Muhammed Said el-İdlibî: En büyük üstatlarındandır.³⁹

Şeyh Muhammed Necîb Hayyâta: Kurra hafızdır. Sabuni Hafızlığını bu hocasında yapmıştır.⁴⁰

Öğrencilerinden bazıları:

Salih b. Hamid: Mescid-i Haram imamı ve Suudi Arabistan Şûra Meclis Başkanı.⁴¹

Ahmed Hamid: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi'nde doktor.

Râşid Râcih: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi'nde müdür.⁴²

Usame Hayyat: Mescid-i Haram imamı.

Ahmed Muhammed Ali Sabuni: Muhammed Ali Sâbûni'nin oğludur. Oğlu, Muhammed

Ali Sâbûni'nin bütün işlerinin organizasyonunu yürüten kişi olmuştur.⁴³

³⁸ 1870 yılında dünyaya gelen Ahmed Şemmâ, ilk öğrenimini aldıktan sonra Kur'ân-ı Kerim'i ezberledi, ardından nahiv, mantık ve belâgat dersleri aldı. Sonrasında Bekrî ez-Züberî'nin derslerine katıldı ve tahsilini orada tamamladı. Tahsilini tamamladıktan sonra Deyr/Dîr Camii'nde tefsir ve hadis, Hüsreviyye Medresesinde tefsir müderrisliğine getirildi. Ahmed Şemmâ tefsir ve fıkıh yanında hadis ilmiyle de ilgilenmiştir. 1953 tarihinde vefat etmiştir. Bkz. Muhammed Beyler, "XX. Asır Halep Muhaddisleri ve Abdülfettâh Ebû Gudde'nin Hadisçiliği", (Konya, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 73.

³⁹ a.g.e., 4.; Muhammed Saîd el-İdlibî 1870 yılında doğdu. Öğrenimine Kur'ân dersiyle başlayan el-İdlibî, Mustafa Hilâlî, Saîd es-Sinkerî, Muhammed et-Tarîbîşî(ö. 1302/1885), Abdüssemî b. Ahmed el-Kürdî(ö. 1338/1920) ve Kamil el-Muvakkıt gibi dönemin önde gelen ilim adamlarından istifade etti. Daha sonra Ahmed el-Mektebî'nin(ö. 1342/1923) vefatına kadar ondan ilim tahsil etti. Hocası el-Mektebî'nin Dilyevâtiyye Medresesi'ndeki derslerini kendisine bırakması üzerine tedris hayatına başlamış oldu. Muâvvezeyn ve Emevî camilerinde hadis dersleri verdi. 1951 yılında vefat etmiştir. Bkz. Muhammed Beyler, "XX. Asır Halep Muhaddisleri ve Abdülfettâh Ebû Gudde'nin Hadisçiliği", 71.

⁴⁰ Musa Demir, *Safvetü't-Tefasir'de Belagat Uygulamaları*, (Şırnak, Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 4.; Muhammed Necîb Hayyâta 1903 yılında dünyaya geldi. İlköğrenimini mahalle mektebinde gördükten sonra hıfzını tamamladı. Bir müddet marangoz atölyesinde ve kokucu dükkanında çalıştı. Daha sonra ilme merak saran Muhammed Necîb fırsat buldukça çevresindeki ilim halkalarında katıldı. İbrâhîm es-Selkînî, Ahmed el-Mektebî, Muhammed ez-Zerkâ, Muhammed Beşir el-Gazzî, Muhammed Necîb Sirâcuddîn, Muhammed el-Hanefî(ö. 1342/1928), Muhammed Saîd el-İdlibî, Muhammed Nâşid, Ahmed eş-Şemmâ', Muhammed el-Kürdî, Muhammed el-Abacî gibi Halep'in ileri gelen alimlerinden ders aldı. Ardından Hüsreviyye medresesine başladı ve 1347/1928 yılında buradan mezun oldu. Ardından tedris hayatına başlayan Hayyâta gerek resmi ve gerekse özel dersler verdi. es-Sâneviyyetü's-Ser'iyye ve Ma'hedü'l-Ulûmi's-Ser'iyye'de Kur'ân-ı Kerim, tecvid ve ferâiz dersleri verdi. Ayrıca Medresetü'l-Huffâz'da fıkıh, tecvid, Kur'ân-ı Kerim, hadis ve başka dersler okuttu. 1967 yılında vefat etmiştir. Bkz. Muhammed Beyler, "XX. Asır Halep Muhaddisleri ve Abdülfettâh Ebû Gudde'nin Hadisçiliği", 71.

⁴¹ Kılınc, *Muhammed Ali Sâbûni'nin et-Tıbyan Adlı Eserinin Kur'an İlmi Açısından İncelenmesi*, 5.

⁴² Demir, *Muhammed Ali es-Sâbûni ve Tefsir Metodu*, 5.

⁴³ Demir, *Muhammed Ali es-Sâbûni ve Tefsir Metodu*, 4.

4.2. Eserleri

Muhammed Ali Sâbûni'nin başarılı ilim hayatı tabii olarak birçok eser ile sonuçlanmıştır. Sâbûni'nin temel gayesi geleneği tekrardan bize sade bir dil ile sunmak olduğu için bizlere bu amaca binaen eserler telif etmiştir. Bunlardan bazıları; *Safvetü't-Tefâsîr*, *Ravâ'i'u'l-Beyân* ve *eş-Şerhu'l-Müyesser*'dir. Müellifimiz eserlerinden bazılarını Ümmü'l-Kurâ Üniversitesinde ki talebeleri için telif etmiştir. Bunlardan bazıları; *et-Tibyân fî Ulumi'l-Kur'ân*, *el-Fıkhü's-Şeriyü'l-Müyesser fî Davi'l-Kitâbi ve's-Sünne* ve *el-Mevârîs fî's-Şerîati'l-İslâmiyye fî Davi'l-Kitâbi ve's-Sünne*'dir. Yine öğretim hayatı esnasında Eşari ve Maturidi mezhebini savunmasının ardından öğretim görevliliğinden alınıp Ümmü'l-Kurâ Üniversitesinin kütüphanesinde araştırmacı olarak görev verilmesi üzerine bu süre zarfında birçok tahkik ve ihtisar çalışmalarına imza atmıştır. Bunlardan bazıları; *Muhtasaru Tefsiri İbn Kesir*, *Muhtasaru Tefsiri't-Taberî* ve *Meâni'l-Kur'ân*'dir. Müellifimiz Vehhabilere karşı verdiği mücadele esnasında Eşari ve Maturidileri savunmak amaçlı *Akâdetü Ehli's-Sünne fî Mîzâni's-Şer'i* adlı eseri telif etmiştir. Eserin kendisi dört adet makaleden oluşmaktadır. Sabuni yine Vehhabilere karşı verdiği mücadelede onun bu tutumundan rahatsız olanlar Sâbûni'nin eserlerine eleştirilerde bulunmaya başlamıştır. Bu eleştiri metinlerine ulaşılammış ancak *Keşfu'l-İftirâ'ât fî Risâleti't-Tenbihât Havle Kitâbi Safveti't-Tefâsîr* adlı eserinden bu olanlar aktarılmıştır. Muhammed Ali Sabuni özellikle de üniversiteden istifasını verdikten sonra kendini kitap telifine vermiştir. Eserleri şunlardır;

4.2.1. Tefsir ve Kur'an İlimleri ile İlgili Olanlar

*Safvetü't-Tefâsîr*⁴⁴

*Ravâi' u'l Beyan fî Tefsiri Âyâtî'l-Ahkâm*⁴⁵

*Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm*⁴⁶

*et-Tefsiru'l-Vâdih el Müyesser*⁴⁷

*Îcâzü'l Beyan fî Süveri'l Kur'ân*⁴⁸

*et-Tibyân fî Ulumi'l-Kur'ân*⁴⁹

*Dürratü't-Tefâsîr*⁵⁰

*Meâni'l-Kur'ân*⁵¹

⁴⁴ Muhammed Ali Sâbûni, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2018.; Safvetü't-Tefâsîr . Sâbûni hocanın İslam aleminde hüsnü kabul gören ve ilim talebeleri arasında yayılan en önemli eseridir. Vahidî'nin *Esbâbu'n-Nüzûlu* ile Taberî, Keşşâf, Râzî, Kurtubî, Beyzâvî, İbn Kesîr, el-Bahru'l-Muhîr, et-Teshîl, Celâleyn, Ebussu'ud, Âlusî ve Kâsımî gibi geniş ve güvenilir tefsirlerin özünü alarak günümüze hitap edecek ve talebelerin ihtiyacına cevap verecek bir tefsir meydana getirmiş ve bu esere "Tefsirlerin özü" anlamına gelen *Safvetü't-Tefâsîr* adını vermiştir. Üç ciltten oluşan ve Kur'ân-ı Kerim'in baştan sona tefsirini içeren eser Türkçe, İngilizce, Rusça, Urduca ve Endonezya dili gibi farklı dillere tercüme edilmiştir. Bkz. Rabia Gökçe, "*Muhammed Ali es-Sâbûnî*", 189.

⁴⁵ Muhammed Ali Sâbûni, *Ravâi' u'l-Beyân fî Tefsiri Âyâtî'l-Ahkâm*, II, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2017.; Sâbûni hocanın iki ciltten oluşan bu eseri Mekke'de İslâm Hukuk Fakültesi'ndeki derslere yönelik çalışmalar vesilesi ile kaleme alınmış ve fakültede ders kitabı olarak okutulmuştur. Konulu tefsir çalışmalarına benzer bir şekilde yazılan bu eser son zamanlarda telif edilen ahkâmü'l-Kur'ân eserleri arasında değerlendirilmiştir. Müellif eserdeki konuları surelerin Kur'ân-ı Kerim'deki nüzul sırasına göre tasnif etmiştir. Bundan dolayı bazı konular tekrar etmektedir. Fatiha Suresi'nden başlayarak ahkam ayetlerini sırasıyla işlemiş aynı konudaki ayetleri bir konu başlığı altında birleştirmemiştir. Bkz. Rabia Gökçe, "*Muhammed Ali es-Sâbûnî*", 189.

⁴⁶ Muhammed Ali Sâbûni, *Kabesun min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, VIII, Dâru'l-Kalem, Beyrût, 2000.; on altı ciltten oluşmasına rağmen iki cilt bir araya getirilerek toplandığı için sekiz cilt olarak basılan bu eser bir dirayet tefsiridir. Her bir sureyi bir bölüm olarak ele alan müellif ayetleri sıra ile işlemiştir. Bkz. Rabia Gökçe, "*Muhammed Ali es-Sâbûnî*", 189.

⁴⁷ Muhammed Ali Sâbûni, *et-Tefsiru'l-Vâdih el-Müyesser*, I, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2018.; Sâbûni'nin Kur'ân-ı Kerim'i baştan sona kadar veciz bir şekilde tefsir ettiği bir çalışmasıdır.

⁴⁸ Muhammed Ali Sâbûni, *Îcâzü'l-Beyan fî Süveri'l-Kur'ân*, I, Mektebetü'l Gazâlî, Lubnân, 1979.; Sâbûni bu eserinde sureleri tek tek tanıtarak belâgî açıdan izalarını ortaya koymaktadır. Eser, Kur'ân-ı Kerim'i tanıtıcı bir el kitabı hükmünde görülmektedir. Bkz. Rabia Gökçe, "*Muhammed Ali es-Sâbûnî*", 189.

⁴⁹ Muhammed Ali Sâbûni, *et-Tibyân fî Ulumi'l Kur'ân*, I, Mektebetü's-Sirâç, İstanbul; Sâbûni hoca tefsirle alakalı görüşlerine yer verdiği ve ders kitabı şeklinde düzenlediği bu eseri Mekke Üniversitesi'nde hocalık yaptığı dönemde 1985 yıllarında kaleme almıştır. Eser Kur'ân ve tefsir ilminin genel konularını ele alıp bir ciltten oluşmaktadır. Eser birçok fakültede ders kitabı olarak okutulmaktadır. Bkz. Rabia Gökçe, "*Muhammed Ali es-Sâbûnî*", 189.

⁵⁰ Muhammed Ali Sâbûni, *Dürratü't-Tefâsîr*, I, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût.

⁵¹ Muhammed Ali Sâbûni, *Meâni'l Kur'ân*, I, Câmi'atu Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 1988.; Ebu Cafer en-Nahhâs'ın eserini tahkik etmiştir. Bkz. Rabia Gökçe, "*Muhammed Ali es-Sâbûnî*", 191.

*el-Muktetaf min Uyûni 'ş-Şi 'r*⁵²

*Muhtasaru Tefsiri İbn Kesir*⁵³

*Muhtasaru Tefsiri 't-Taberî*⁵⁴

*Tenvîru 'l-Ezhân min Tefsiri Rûhi'l Beyan*⁵⁵

*Fethu 'r-Rahmân bi Keşfi mâ Yeltebisü fî'l-Kur'ân*⁵⁶

Keşfü 'l-İftirâât fî Risâleti 't-Tenbihât Havle Kitâbi Safveti 't-Tefâsîr.⁵⁷

et-Tefsîr bimâ fî Kitabi 't-Ta 'lîm mine 't-Tezvîr, Nakdün İlmiyyun li Kitâbi Ta 'lîm li Dr.

*Ebû Zeyd*⁵⁸

*el-İbdâ 'u 'l-Beyânî fî 'l-Kur'ânî 'l-Azîm*⁵⁹

4.2.2. Hadisle İlgili Olan Eserleri

⁵² Muhammed Ali Sâbûni, *el-Muktetaf min 'Uyûni'ş-Şi'r*, I, ed-Dâru'ş-Şâmiyye, Beyrût, 1997.; Adıyamanlı Mustafa Hayri Efendi'nin kaleme aldığı ancak neşretmeye ömrünün yetmediği eserin yazma nüshaları Sâbûni'ye takdim edilerek kendisinden yayına hazırlaması talep edilmiştir. Sâbûni inceledikten sonra tefsir alanında ilmi bir servet olarak gördüğü eseri tahkik ederek neşretmiştir. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 189.

⁵³ Muhammed Ali Sâbûni, *Muhtasaru Tefsiri İbn Kesir*, III, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2014.; İbn Kesir tefsirini ihtisar ederek üç cilt haline getirmiştir. Sâbûni İbn Kesir'i özetlerken, kolay bir dil kullanmaya, tercihi görüşleri almaya ve konu bütünlüğünü bozmadan konuyu özetlemeye dikkat etmiş, yer yer kendi görüş ve tercihlerini de belirtmiştir. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 189.

⁵⁴ Muhammed Ali Sâbûni, *Muhtasaru Tefsiri 't-Taberî*, III, Dâru'l-Kur'ânî'l-Kerîm, Beyrût, 1981.; Sâbûni ve damadı Dr. Salih Ahmed Rıza, Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* eserini birlikte tahkik ederek ilim öğrenenlere kolaylık olması amacıyla ihtisar etmişlerdir. Eser iki cilt halinde basılmıştır. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 189.

⁵⁵ Muhammed Ali Sâbûni, *Tenvîru 'l-Ezhân min Tefsiri Rûhi'l-Beyân*, IV, Dâru'l Kalem, Dimeşk, 1988.; İsmail Hakkı Bursevî hazretlerinin *Rûhu'l-Beyân* adlı tefsirini ihtisar etmektedir. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 189.

⁵⁶ Muhammed Ali Sâbûni, *Fethu 'r-Rahmân bi Keşfi mâ Yeltebisü fî'l Kur'ân*, I, Dâru'l-Kur'ânî'l-Kerîm, Beyrût, 1983.; Zekeriye el-Ensârî'nin bazı müteşâbih ayetlerin esrarı hakkında bilgi verdiği eserini tahkik etmiştir. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 189.

⁵⁷ Muhammed Ali Sâbûni, *Keşfü 'l-İftirâât fî Risâleti 't-Tenbihât Havle Kitâbi Safveti 't-Tefâsîr*, I, Dâru's-Sâbûni, el-Kâhire, 1989.; Muhammed b. Zeyno ve Salih b. Abdullah b. Füzan, Safvetü't-Tefâsîr'i on sekiz konuda eleştirerek *Tenbihâtün Hammâtün 'alâ Kitâbi Safveti 't-Tefâsîr li Şeyh Muhammed Ali Sâbûni isimli bir kitap telif etmişlerdir. Sâbûni'nin bu eseri Safvetü't-Tefâsîr'de hatalı ve batıl bilgilerin olduğunu söyleyenlerin iddialarını cevaplamak amacıyla kaleme aldığı bir reddiyedir. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 189.*

⁵⁸ Talim isimli eserinde Sâbûni'yi eleştiren Bekr b. Abdullah Ebû Zeyd'e cevap mahiyetinde yazılmıştır. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 189.

⁵⁹ Kur'ân-ı Kerîm'in belagat ve fesahat açısından mükemmel oluşunun en önemli özelliklerinden biri olduğunu vurgulayan Sâbûni bu eserinde Kur'ân'da geçen beyan örneklerine yer vererek açıklamaktadır. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 190.

*Min Künûzi 's-Sünne Dirâsâtün Edebiyyetün ve Lügaviyyetün Mine 'l-Hadisi 'ş-Şerîf*⁶⁰
*es-Sünnetü 'n-Nebeviyyetü 'l-Mutahhara Kismün mine 'l Vahyi 'l-Îlâhiyy 'il-Münezzel*⁶¹
*Şerhu Riyâzi 's-Sâlihîn*⁶²
*Fethü 'l-Îlâhi 'l-Mün 'im fî Şerhi Sahih-i Müslim*⁶³
*eş-Şerhü 'l-Müyesser li-Sahîhi 'l-Buhârî*⁶⁴

4.2.3. Fıkıhla İlgili Olan Eserleri

*el-Fıkhu 'ş-Şeriyü 'l-Müyesser fî Davi 'l-Kitâbi ve 's-Sünne*⁶⁵
*el-Hedyü 'n-Nebeviyyü 's-Sahîh fî Salâti 't-Terâvih*⁶⁶
*el-Mevâris fî 'ş-Şerîati 'l-İslâmiyye fî Davi 'l-Kitâbi ve 's-Sünne*⁶⁷

⁶⁰ Muhammed Ali Sâbûni, *Min Künûzi 's-Sünne Dirâsâtün Edebiyyetün ve Lügaviyyetün mine 'l-Hadisi 'ş-Şerîf*, I, Dâru 's-Sirâc, İstanbul, 2020.; Sâbûni talebelerine yönelik olarak hazırladığı bu eserde sahih hadisler içerisinde seçtiği hadisleri lügat, nahiv, belagat, ravi ve edebî şerh yönünden incelemektedir. Bkz. Rabia Gökçe, “*Muhammed Ali es-Sâbûnî*”, 191.

⁶¹ Muhammed Ali Sâbûni, *es-Sünnetü 'n-Nebeviyyetü 'l-Mutahhara Kismün mine 'l-Vahyi 'l-Îlâhiyyi 'l-Münezzel*, I, el-Mektebetü 'l-Asriyye, Beyrût, 2005.; Özellikle müsteşriklerin iddialarına cevap sadedinde sünnetin vahiy ürünü olduğunu ispat etmek amacıyla kaleme almıştır. Bunun yanında sünnetin hüccetliği hakkında da bilgi vermektedir. Bkz. Rabia Gökçe, “*Muhammed Ali es-Sâbûnî*”, 191.

⁶² Muhammed Ali Sâbûni, *Şerhu Riyâzi 's-Sâlihîn*, I, Mektebetü 'l-Büşrâ, Pakistan, 2011.; Sâbûni'nin, İmam Nevevi'nin eserinde hadislerde kapalı kalan yer ve kelimeleri açıkladığı bir çalışmadır.

⁶³ Muhammed Ali Sâbûni, *Fethü 'l-Îlâhi 'l-Mün 'im fî Şerhi Sahih-i Müslim*, IV, Kalkan Matbaacılık, Ankara, 2014.; Sâbûni'nin İmam Muslim'in es-Sahîh eserine anlaması daha kolay bir şerh yazmıştır.

⁶⁴ Muhammed Ali Sâbûni, *eş-Şerhü 'l-Müyesser li-Sahîhi 'l-Buhârî*, V, el-Mektebetü 'l-Asriyye, Beyrût, 2019.; Talebelerin isteği üzerine İmam Buhari'nin es-Sahîh eserine anlaması daha kolay bir şerh yazmıştır. Bkz. Rabia Gökçe, “*Muhammed Ali es-Sâbûnî*”, 191.

⁶⁵ Muhammed Ali Sâbûni, *el-Fıkhu 'ş-Şeriyü 'l-Müyesser fî Davi 'l-Kitâbi ve 's-Sünne*, II, Vizâratu 'ş-Şu'ûni 'l-İslâmiyye ve 'd-Da'vetu ve 'l-İrşâdu 's-Su'ûdiyye, 2003.; Eser namaz, oruç, hac, umre, zekât ve alışveriş hükümleri olmak üzere beş ciltten oluşmaktadır. Bkz. Rabia Gökçe, “*Muhammed Ali es-Sâbûnî*”, 191.

⁶⁶ Muhammed Ali Sâbûni, *el-Hedyü 'n-Nebeviyyü 's-Sahîh fî Salâti 't-Terâvih*, I, Dâru 'l Kutubi 'l Katariyye, 1983.; Teravîh namazı hakkında ileri sürülen iddiaları göz önüne alarak teravîh namazının ilk ne zaman kılındığı, fazileti gibi konuları ele aldığı risaledir. Bkz. Rabia Gökçe, “*Muhammed Ali es-Sâbûnî*”, 191.

⁶⁷ Muhammed Ali Sâbûni, *el-Mevâris fî 'ş-Şerîati 'l-İslâmiyye fî Davi 'l-Kitâbi ve 's-Sünne*, I, Dâru 'l-Hadîs, Kâhire.; Sâbûni'nin Öekke'deyken miras konusunda üniversite öğrencilerine verdiği dersleri bir araya getirdiği eserdir. Bkz. Rabia Gökçe, “*Muhammed Ali es-Sâbûnî*”, 191.

*Nikâhu'l-Mut'a fi'l-İslâm Harâmün*⁶⁸

*Mevkifü's-Şerîati'l Garrâ min Nikâhi'l-Müt'a*⁶⁹

*ez-Zevâcü'l-İslâmiyyü'l-Mübekkir Seâdetün ve Hisânetün*⁷⁰

*Cerîmetü'r-Riba*⁷¹

Risâletü's-Salât

Risâletün fi Hukmi't-Tasvîr

4.2.4. Kelam ile İlgili Olanlar

*Akîdetü Ehli's-Sünne fi Mîzânî's-Şer'i*⁷²

*en-Nübüvvetü ve'l Enbiyâ*⁷³

*el-Mehdi ve Eşrâtu's-Sâ'a*⁷⁴

⁶⁸ Muhammed Ali Sâbûni, *Nikâhu'l-Mut'a fi'l-İslâm Haramün*, I, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, ty.;

Mut'a'nın haram olduğuna dair yazmış olduğu eseridir.

⁶⁹ Muhammed Ali Sâbûni, *Mevkifü's-Şerîati'l Garrâ min Nikâhi'l-Müt'a*, I, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2002.; Mut'a'nın haram olduğuna dair yazmış olduğu eseridir.

⁷⁰ Muhammed Ali Sâbûni, *ez-Zevâcü'l-İslâmiyyü'l-Mübekkir Seâdetün ve Hisânetün*, I, Dâru's-Selâm, Ezher, 1997.; Eserde İslam'a göre evlilik ve hükümleri, evliliğin adabı, mehr ve eşlerin birbirleri üzerindeki hakları gibi konuları kaleme almaktadır. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 191.

⁷¹ Muhammed Ali Sâbûni, *Cerîmetü'r Ribâ*, I, Dâru'l Kur'âni'l-Kerîm, Beyrût, 1998.; Eserde faiz meselesi üzerinde durarak Müsümanlara uyarı niteliğinde birtakım analizlerde bulunmaktadır. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 191.

⁷² Muhammed Ali Sâbûni, *Akîdetü Ehli's-Sünne fi Mîzânî's Şer'i*, I, Mü'essetü'r-Rayyân, Beyrût.; Sâbûni'nin Vehhabilere karşı verdiği mücadelede, Eşari ve Maturidilerin Ehl-i Sünnet olduğunu kanıtlamaktadır. Eser dört makaleden oluşmaktadır.

⁷³ Muhammed Ali Sâbûni, *en-Nübüvvetü ve'l Enbiyâ*, I, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2020.; Sâbûni, Peygamberlik hakkında kapsamlı bir şekilde kaleme aldığı bu eserinde peygamberlerin genel özellikleri, sıfatları, peygamber kıssaları, Hz. Muhammed ve ulu'l-azm peygamberler ve ulu'l-azm olmayan peygamberler ile ilgili konulara yer vermektedir. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 191.

⁷⁴ Muhammed Ali Sâbûni, *el-Mehdi ve Eşrâtu's Sâ'a*, I, Mektebetü'l-Gazâlî, Beyrût, 1981.; Eserde kıyamet alametleri ve mehdînin ortaya çıkışı meselelerine temas etmektedir. Bkz. Rabia Gökçe, "Muhammed Ali es-Sâbûni", 191.

4.2.5. Diğer Alanlarla İlgili Olanlar

*el-Müntekâ'l-Muhtâr min Kitâbi'l-Ezkâr*⁷⁵

*Safahâtün Müşrikatün fî Hayâti'r-Rasûl ve Sahabeti'l-Ebrâr.*⁷⁶

*Hareketü'l-Ard ve Deveranüha Hakikatün İlmiyyetün Esbetehe'l-Kur'ân*⁷⁷

⁷⁵ Muhammed Ali Sâbûni, *el-Müntekâ'l Muhtâr min Kitâbi'l-Ezkâr*, I, Dâru's Sâbûni, Kâhire, 1986.; Sâbûni'nin Nevevi'ye ait eserinin tahkik çalışmasıdır.

⁷⁶ Muhammed Ali Sâbûni, *Safahâtun Müşrikatun min Hayâti'r-Rasûl ve Sahâbetihî'l Ebrâr*, I, el-Mektebetü'l Asriyye, Beyrût, 2009.; Hz. Muhammed'in (s.a.s.) evlilikleri hakkında şüphe ortaya çıkarmak amacıyla yapılan eleştiri ve iddialara karşı bir reddiye olarak kaleme alınmıştır. Bkz. Rabia Gökçe, *"Muhammed Ali es-Sâbûnî"*, 191.

⁷⁷ Muhammed Ali Sâbûni, *Hareketü'l-Ard ve Devrânüha Hakikatün İlmiyyetün Esbehete'l-Kur'ân*, I, Dâru'l Kalem, Dimeşk, 1991.; Yer küreninve ayın insanı şaşırtacak bir şekilde hareket ettiğini ve Kur'ân-ı Kerim'de bunlara dair işaretlerin bulunduğunu söyleyerek bu konuda kaleme aldığı eseridir. Bkz. Rabia Gökçe, *"Muhammed Ali es-Sâbûnî"*, 191.

1. BÖLÜM: SABUNİ'NİN SÜNNET ANLAYIŞI

1.1. Sâbûni'nin Sünnet Tanımı

Sabuni'ye göre sünnet, Hz. Peygamber'e izafe edilen söz, fiil, takrir, ahlaki sıfatları ve siretidir (السنة هي كل ما أضيف الى النبي ص من قول أو فعل أو تقرير أو وصف وهي مترادف) (كلمة الحديث الشريف).⁷⁸ Diğer bir ifadeyle, Hz. Peygamber'in hayatıyla alakalı olan her şey sünnettir. Bu bağlamda Sabuni sünneti hadis ile eşdeğer görür. (الحديث النبوي الشريف - كما عرفه المحدثون- هو كل ما روي عن رسول الله ص ونقل اليه من أقواله و أفعاله و وصفه و تقريره)⁷⁹ Bu bağlamda sünnet kelimesi kullanıldığında bununla Hz. Peygamber'in sünneti ve yolu murat edildiğini ifade etmektedir.⁸⁰ Sâbûni'nin sünnete atfettiği değere gelecek olursak, sünnet İslam'ın şer'î ikinci kaynağı olup, Allah katından olan ve Hz. Peygamber vasıtasıyla bildirilen vahiydir.⁸¹ Ancak bu vahiy, vahy-i metlûv olmayıp vahy-i gayr-i metlûv'dur.⁸²

Sâbûni'nin tefsir, hadis, furu fıkıh, akaid vb. alanlarda yazmış olduğu birçok eseri var olup çok yönlü bir alim olmasına rağmen, bu tarifte hadisçi yönünün ağır bastığını ifade edebiliriz. Nitekim sünnetin tarifini ifade ederken Hz. Peygamber'in ahlaki sıfatlarını ve siretini de tarife dahil etmiştir. Sabuni'ye göre Sünnetin gayr-i metlûv oluşunu tezimizin ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde ele alacağız.

⁷⁸ Muhammed Ali Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2005, 25.

⁷⁹ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 53.

⁸⁰ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 26.

⁸¹ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 7.

⁸² Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 163.

Sünnet kelimesi, Hz. Peygamber'in hayatında takip ettiği yola ve siretine tahsis edilmekle birlikte çeşitli ilimlerin zuhur edip tedvin edilmesinden sonra her ilmin ele aldığı konusu itibariyle farklı tarifler yapılmıştır.

Usülcülere göre sünnet kelimesi, Hz. Peygamber'den Kuran dışında sadır olan söz, fiil ve takrirlerdir.⁸³ Bu itibarla Usülcülere göre sünnet, İslam'ın teşrii delillerinden bir delildir. Bu tarifte Hz. Peygamber'in ahlaki sıfatları ve siretinin zikredilmemesinin sebebi, onların Hz. Peygamber'in sünnetini teşrii bir kaynak teşkil etmesi açısından araştırmalarıdır. Teşrii bir kaynak ise ancak Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinden oluşur.⁸⁴

Fukahâ'nın kabul gören ıstılahında ise sünnet, ibadet ve diğer alanlarda yapılması mendub olan eylemler anlamına gelmektedir.⁸⁵ Bu bağlamda fukahanın bazıları sünnet kelimesini bidatın karşılığı olarak görmüşlerdir. Nitekim falan kişi sünnet üzeridir denildiğinde sünnete uygun hareket ettiği anlamında, şayet falan kimse bidat üzeredir denildiğinde ise o kimsenin sünnetin hilafına amel ettiği anlamına geldiğini kastetmişlerdir.⁸⁶

Kelamcılar ise sünnetin tarifi bidatın karşıtı olarak betimler. Bu anlamda sünnet, Hz. Peygamber'in düşünce ve davranışlarını, emir ve yasaklarını, Hz. Peygamber'den gelen anlayış ve onun yolunu ifade eder.⁸⁷

Hadisçilere göre ise sünnet, Hz. Peygamber'in söz, fiil, takrirleri, ahlaki sıfatları ve siretidir. Hadisçilerin tarifinden de görüldüğü üzere onlar tarife Hz. Peygamber'in ahlaki sıfatlarını ve siretini de dahil etmişlerdir. Çünkü hadisçiler Hz. Peygamber'den sadır olan söz, fiil, takrir, ahlaki sıfatlarını ve siretini teşrii açısından değerlendirmemelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim onlar bir rivayetin senedi ve

⁸³ Abdulkerim Zeydân, *el-Vecîz fî Usûl el-Fıkh*, Müessese er-Risâle Nâşirûn, Beyrût, 2019, 151.

⁸⁴ Nûreddin İtir, *Menhec en-Nakd fî Ulûm el-Hadîs*, Dâr el-Fıkr, Beyrût 2020, 38.

⁸⁵ Talât Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2020, 18.

⁸⁶ Zeydân, *el-Vecîz*, 151.

⁸⁷ Şaban Ali Düzgün (ed.), *Kelam*, Grafiker, Ankara, 2019, 96.

metninin sahih yollarla gelip gelmediğini araştırmaktadır. Usulcüler ise hüküm çıkarmaları yönünden değerlendirdiği için ahlaki sıfatlarını ve siretini sünnetin konumuna dahil etmezler çünkü o sıfatlardan teşrii bir hüküm çıkartılamaz. Bunun yanında bazı hadisçiler sünnete Hz. Peygamber'in vahiy gelmeden önce ibadet için çekildiği Hira mağarasındaki yaşayışını da dahil eder.⁸⁸ Hadisçilerin çoğuna göre sünnet ve hadis eş anlamlıdır.⁸⁹

1.2. Sünnetin Kısımları

1.2.1. Kavli Sünnet

Sünnetin kısımlarından birincisi Hz. Peygamber'in sözleridir. Sabuni, Hz. Peygamber'in sözünü tarif ederken şunu ifade eder: “*Hz. Peygamber'in sözlerine gelince, o sözler, sahih bir nakille gelmek şartıyla, Hz. Peygamber'in konuşup, ashabının o sözleri işitip ve ezberleyip tedvin edilen hadis-i şeriflerdir ve bu hadisler çoktur...*” (أما أقوال النبي ص فهي أحاديثه الشريفة التي نطق بها وسمعها منه أصحابه فحفظوها و دونوها بالنقل الصحيح الثابت و هي كثيرة مستفيضة)⁹⁰ Kavli sünnete örnek olarak ise Sabuni “*Ameller ancak niyetlere göredir.*”⁹¹, “*Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden salim olduğu kimsedir.*

⁸⁸ Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, 19.

⁸⁹ Yûsuf el-Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Bünyamin Erul, Nida Yayıncılık, İstanbul, 2018, 29.

⁹⁰ Sâbüni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 26.

⁹¹ Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail el-Buhari, *el-Câmi'u's-sahîh*, Dâru Mü'esseseti'r-Risâle, Beyrût, 2017, *Bed'ü'l-Vahy*, 1, c. 1, s. 191.

(إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَّا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا، أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ) Farklı varyantları için bkz. Buhari, *Îmân*, 54, c. 1, s. 206; Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Dâru Mü'esseseti'r-Risâle, Beyrût, 2016, *Îmâre*, 1907, c. 1, s. 819.

Muhacir ise Allah'ın nehiy ettiklerinden sakınan kimsedir."⁹² ve "Bir hurma tanesi dahi vererek ateşten sakının! Her kim bir hurma tanesini dahi bulamazsa güzel söz söylesin!"⁹³ Hadislerini örnek vermiştir.

Sâbûni kavli sünneti ele alırken bazı müsteşriklerin görüşlerine reddiye yazmıştır. Nitekim Goldziher (ö. 1921), Margoliouth (ö. 1940) ve Schacht (ö. 1969), Hz. Peygamber'den yedi yüz bini aşkın rivayet aktarıldığını, bütün bu rivayetlerin sahih olamayacağını, Hz. Peygamber'in bu kadar çok konuşmasının mümkün olamayacağını dile getirip bunun kabul edilebilir olmadığını iddia etmişlerdir.⁹⁴ Bunun üzerine Sabuni, müsteşriklerin sadece Hz. Peygamber'in sözlerini hadis zannettiklerini, hadislerin Hz. Peygamber'e izafe edilen söz, fiil, taktiri ve güzel ahlakı olduğunu dile getirmiştir. Nitekim bir sözün hadis olması için onun mutlaka Hz. Peygamber tarafından söylenmesi şart değildir.⁹⁵ Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'in ahlakını, Kur'ân ahlakına benzetmesi de⁹⁶ Hz. Peygamber'e izafe edilen merfu hadislerin arasına girmektedir. Çünkü burada Hz. Peygamber'in güzel ahlakı ve şemali zikredilmektedir. Halbuki aktarılan hadiste Hz. Peygamber'in herhangi bir kelamı söz konusu değildir. Ancak Hz. Aişe'nin sözü Hz. Peygamber ile alakalı olmasından dolayı onun bu sözü sünnet arasında girmektedir.

Burada müsteşriklerin zikrettiği yedi yüz bin hadis birkaç ihtimale hamledilebilir. Birincisi muhaddisler sadece rivayetin metnini bir hadis olarak değil ayrıca o metne bağlı olan her bir senedi ayrı bir hadis kabul etmişlerdir. Örnek verecek olursak Hz.

⁹² Buhari, *Îmân*, 10. (الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ)

Aynı hadisin farklı varyantları için bkz. Muslim, *Îmân*, 40, 41, 42, c. I, s. 90; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2001, c. XI, s. 28.

⁹³ Buhari, Menâkıb, 3595. (اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقَّةِ تَمْرَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ شِقَّةَ تَمْرَةٍ فَيَكَلِمَةَ طَيِّبَةً)

Farklı varyantları için bkz. Muslim, *Zekât*, 1016, c. I, s. 413; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXX, s. 180, 182, 184.

⁹⁴ Mustafa Sibai, *Sünnet ve İslam Hukukundaki Yeri*, çev. İshak Doğan (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2018), 225-231; Bedir, Murteza, "Schacht Joseph", DİA, TDV yay., İstanbul, 2009, XXXVI, 223-226; Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 79.

⁹⁵ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 79.

⁹⁶ Müslim, *Salâtu'l-Musâfirîn*, 746, c. I, s. 319. (فإن خلق النبي ص كان القرآن)

Aynı hadisin farklı varyantları için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXXI, s. 148 ve c. XXXII, s. 183.

Peygamber'e izafet edilmiş bir metnin elli tane senedi varsa o metin, senetleriyle birlikte elli hadis kabul edilmektedir.

Diğer bir ihtimal merfu hadislerin yanında mevkuf ve maktu hadislerin de bu sayıya dahil edilmesidir. Böylelikle Hz. Peygamber'in sözünün yanında sahabe ve tabiinin söz ve fiilleri de dahil olmaktadır. Bu ise başta Hz. Peygamber'in, sahabelerin ve ondan sonra hicrî yüz seksen yılına kadar yaşamış olan tabiinin⁹⁷ din ile alakalı sözlerinin aktarılması demektir ki bu zaviyeden bakıldığında yedi yüz bin sayısı imkânsız gözükmemektedir.

1.2.2. Fiili Sünnet

Sabuni fiili sünneti, Hz. Peygamber'in fiil ve amellerinden sadır olan eylemler şeklinde tanımlamaktadır.⁹⁸ (أما السنة الفعلية فهي ما صدر عن رسول الله ص من أفعاله وأعماله) . Buna örnek olarak, Hz. Peygamber'in kışın soğuk olduğunda namazı erkenden kıldırması, yazın sıcak olduğunda ise geç saatte kıldırıldığı hadisi verir.⁹⁹

Hadislerden de görüleceği üzere Hz. Peygamber'in bütün eylemleri sahabeyi kiram ve Hz. Peygamber'in tahir zevceleri tarafından bizlere bütün detaylarıyla aktarılmıştır. Onların Hz. Peygamber'in fiil ve amellerini bu kadar özenle aktarması Sabuni'ye göre Hz. Peygamber'in bütün hallerinin sünnet-i mutahhara'nın çerçevesine dahil olmasıyla alakalıdır. Öyle ki Hz. Peygamber'in ashabı, Hz. Peygamber'in o eylemindeki hikmeti bilsin bilmesin ona iktida etmekten kaçınmazdı.¹⁰⁰

⁹⁷ Ahmet Yücel, Hadis Tarihi, İFAV, İstanbul, 2021, 36.

⁹⁸ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 27.

⁹⁹ Buḥârî, *Cuma*, 906, c. I, s. 367.

(كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اشْتَدَّ الْبُرْدُ بَكَرَ بِالصَّلَاةِ، وَإِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ أَبْرَدَ بِالصَّلَاةِ، يَغْنِي الْجُمُعَةَ)

¹⁰⁰ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 26.

1.2.3. Tavriri Sünnet

Sabuni'ye göre tavriri sünnet, ashabı kiramdan sadır olan söz ve fiile karşın Hz. Peygamber'in sükût etmesi, muvafakatini izhar etmesi veya inkar ettiğine dair bir eylemde bulunmamasıdır (السنة التقريرية هي ما أقره رسول الله ص مما صدر عن الصحابة من أقوال وأفعال و ذلك بسكوته و عدم انكاره أو بموافقتة و اظهار استحسانه و رضاه)¹⁰¹.

Bu bağlamda Hz. Peygamber'in o olay karşısındaki sözü, fiili veya ikrarı adeta o olayın sanki Hz. Peygamber'den sadır olmuş gibi şer'î bir sorumluluk getirmektedir. Çünkü Sabuni'ye göre Hz. Peygamber'in hükümler noktasında, teşrî yetkisi vardır.¹⁰² Dolayısıyla Hz. Peygamber'in oradaki tasarrufu insanlar için bir hüküm meydana getirmektedir. Bu sebepten dolayı Hz. Peygamber'in bâtıli ikrar edip, dinen kerih görülen bir şey karşısında susması beklenilemez.

Sabuni, tavriri sünnete, sahabenin şu sözünü örnek verir: “Biz Hz. Peygamber zamanında azil yapardık, bu Hz. Peygamber'e ulaştığında bizi nehyetmedi.”¹⁰³

1.2.4. Ahlaki Sünneti ve Sireti

¹⁰¹ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 29.

¹⁰² Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 57.

¹⁰³ Buhari, *Nikâh*, 5209, c. I, 1305. (كُنَّا نَعَزُّ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْقُرْآنُ يَنْزِلُ)

Farklı varyantları için bkz. Muslim, *Rizâ'*, 1440, c. I, s. 592; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXII, s. 219, 220 ve 249.

Sabuni'ye göre Hz. Peygamber'in ahlaki sünneti ve sireti hakkındaki bütün hadisler bu kısma dahildir (أما السنة الوصفية فهي كل ما ورد من الأحاديث الشريفة في ذكر أوصاف النبي الخلقية والخلقية).¹⁰⁴

Ahlaki sünnetine örnek olarak; Enes b. Mâlik'ten(ö.93/711-12): “Hz. Peygamber'e yirmi sene hizmet ettim, bana bir defa bile üf demedi, yaptığım bir şeye bunu niçin yaptın, terk ettiğim bir şeye bunu niçin terk ettin diye sormadı.”¹⁰⁵ hadisini vermiştir.

Siretini örnek olarak ise; “Hz. Peygamber ne uzundu ne kısaydı...”¹⁰⁶ rivayetini vermiştir.

1.3. Hüküm Kaynağı Olarak Sünnet

Sünnet, Kur'an'dan sonra, doğrudan vahiy ile irtibat halinde olan tek şer'î delil kabul edilmektedir.¹⁰⁷ Ancak sıralamada Kur'an'dan sonra gelmesi sübutuyla alakalıdır. Nitekim Kur'an'ın sübutu tamamıyla kat'i, sünnetin sübutu ise genellikle zannîdir.¹⁰⁸ Delalet açısından ise sünnet, Kur'an gibidir.¹⁰⁹

İslam hukukunda teşrinin birden çok kaynağının olması, usülcüleri bu kaynakları bir ayrıma tutmaya zorlamıştır. Öyle ki kaynağı, resulleri ve kitapları vesilesiyle Allah

¹⁰⁴ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 31.

¹⁰⁵ Buhari, *Edeb*, 6038, c. I, 1448.

(خَدِمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ، فَمَا قَالَ لِي أُمَّ، وَلَا لِمِ صَنَعْتُ، وَلَا أَلَا صَنَعْتُ)

Farklı varyantları için bkz. Muslim, *Fezâ'il*, 2309, c. I, s. 972; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XIX, s. 36; Ebu Davud, *Edeb*, 4774, c. I, s. 1011.

¹⁰⁶ Tirmîzî, Muhammed b. İsa b. Sevre(ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmîzî, Dâru Mü'esseseti'r-Risâle*, Beyrût, 2017, *Menâkib*, 3638, c. I, s. 1206.

¹⁰⁷ Emine Erdoğan, *Hz. Peygamber'in Teşri Yetkisinin Sınırlarını Tespitte Takriri Sünnetin Rolü* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 27.

¹⁰⁸ Zekiyüddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kafi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2019, 123.

¹⁰⁹ Zeydân, *el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*, 166.

Teâlâ olmasından dolayı “teşrî-i ilahi” olarak, ikincisi ise teşrîye kaynaklık eden bireyler ya da insan toplulukları olması hasebiyle “teşrî-i vaz’î” şeklinde sınıflandırmışlardır.¹¹⁰

Sünnet, içerdiği hükümler açısından tasnif edilmesi sonucunda dört kısımda ele alınmıştır. Birinci sınıf, Kur’an’ın getirdiği hükümleri destekleyen, icmal ve tafsil bakımından da bu hükümlerle uygunluk arz edenlerdir.¹¹¹ Bu hükümler, Kur’an’daki hükümlerle tamamen uygunluk arz eder. Bu durumda Kur’an’da bulunan hüküm esas delil, sünnetin oraya koyduğu hüküm ise teyit edici delil kabul edilir.¹¹²

Buna örnek verecek olursak Hz. Peygamber’in ifade ettiği: “*Bir kimsenin malı (başkasına) onun gönül hoşnutluğu olmaksızın helal olmaz.*”¹¹³ Anlamındaki sözü, Kur’an’ın, “Ey iman edenler! Mallarımızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Karşılıklı rızaya binaen yapılan ticaret olursa müstesna”¹¹⁴ mealindeki ayetin getirdiği hükmü teyit etmektedir.

İkinci sınıf tasnife gelecek olursak, burada Hz. Peygamber’in ortaya koyduğu hükümler, açıklanmaya muhtaç olan Kur’ân naslarını açıklar.¹¹⁵ Hz. Peygamber’in, Kur’an’ın naslarını açıklamasını usulcüler dört kısma ayırırlar.¹¹⁶

Birinci kısım mücmel lafızları tefsir edip, müşkil olan lafızları açıklığa kavuşturan sünnettir.¹¹⁷ Kur’an’da geçen mücmel lafza örnek olarak Hz. Peygamber’in namazın nasıl kılınacağı, namaz vakitleri, hac ve ümrenin nasıl eda edileceğini bizlere göstermesi

¹¹⁰ Hallâf Abdülvehhab, *Hulâsatü’l-Teşrî’l-İslâmî*, çev. Talat Koçyiğit, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, ty., 219.

¹¹¹ Mustafa Sibai, *Sünnet ve İslam Hukukundaki Yeri*, 424.

¹¹² Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 125.

¹¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXXIV, s. 299.

(إِنَّهُ لَا يَجِلُّ مَالُ امْرِئٍ إِلَّا بِطَيْبِ نَفْسٍ مِنْهُ)

Farklı varyantlar için bkz. Muslim, *Hac*, 1218, c. I, s. 504; Süleyman b. el-Eş’as b. İshak es-Sicistânî Ebu Davud, *Sünen-i Ebi Davud*, Dâru Mü’esseseti’r-Risâle, Beyrût, 2017, *Menâsik*, 1905, c. I, s. 437.

¹¹⁴ 4. Nisa, 29.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا)

¹¹⁵ Vehbe Züheylî, *el-Vecîz fî Usûli’l-Fıkh*, Dâr el-Fıkr, Dimeşk, 2019, 38.

¹¹⁶ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 125; Züheylî, *el-Vecîz*, 38; Zeydân, *el-Vecîz*, 166

¹¹⁷ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 126; Zeydân, *el-Vecîz*, 166.

Kur'an'da yer alan “*Namazı kılın, zekâtı verin*”¹¹⁸ mealindeki mücmel ayeti açıklamaktadır.

Hz. Peygamber'in Kur'an'ın ayetlerinde geçen müşkil lafızları açıklamasına verilecek olan örnek Bakara yüz seksen yedinci ayetlerinde geçen; “iplik”¹¹⁹ lafzıdır. Öyle ki bu ayetin sebebi nüzulünde bir sahabi bu kelimeyi hakiki manasında anlamış, bunun üzerine Hz. Peygamber'in iplikten maksadın gündüzün aydınlığı ve gecenin karanlığı olduğunu ifade ederek yanlış anlamayı ortadan kaldırmıştır.¹²⁰

Hz. Peygamber'in, Kur'an'ın hükümlerini açıklığa kavuşturduğu ikinci kısım olan sünnetler, Kur'an'ın “âmm” hükmünü “tahsis” eden kısımdır.¹²¹ Bu kısımda Hz. Peygamber “*Kadın; halası, teyzesi, erkek veya kız kardeşinin kızı üzerine nikahlanamaz. Bunu yaparsanız, akrabalık bağına koparmış olursunuz.*”¹²² Hadisiyle, Kur'an'da geçen “*Bunların dışındakiler size helal kılındı*”¹²³ mealindeki ayeti tahsis etmiş olmaktadır.

Üçüncü kısım Hz. Peygamber'in, Kur'an'da hükmü bulunmayan alanlarda müstakil hüküm getirmesidir.¹²⁴ Burada alimler iki farklı görüş ortaya koymuş. Bir grup Hz. Peygamber'in Kur'an'da hükmü bulunmayan meselelerde bağımsız bir şekilde hüküm ortaya koyabileceğini iddia etmiş, diğer bir grup ise Hz. Peygamber'in yeni bir hüküm ortaya koyduğunda bu ortaya konulan hükümlerin tevil yoluyla da olsa Kur'an naslarının içerisine dahil olduğu görüşünü benimsemiştir.¹²⁵ Zikredilen iki görüş dikkate alındığında teşriye yüklenen müşterek anlamın hüküm koyabilme olduğu

¹¹⁸ 2. Bakara, 43. (وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ)

¹¹⁹ 2. Bakara, 187.

(أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نَسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٍ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٍ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالِإِنْ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَسْبِغَ لَكُمْ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتَمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ)

¹²⁰ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 126.

¹²¹ Zeydân, *el-Vecîz*, 166; Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 126; Züheylî, *el-Vecîz*, 38.

¹²² Buhari, *Nikah*, 5108, c. I, s. 1285. (نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُنْكَحَ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا أَوْ خَالَتِهَا)

Farklı varyantları için bkz. Müslim, *Nikah*, 1408, c. I, s. 574; Ebu Davud, *Nikah*, 2065, c. I, s. 469; Tirmizî, *Nikah*, 1126, c. I, 537.

¹²³ 4. Nisa, 24.

(وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأَجَلٌ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا)

¹²⁴ Zeydân, *el-Vecîz*, 166; Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 127; Züheylî, *el-Vecîz*, 39.

¹²⁵ Sibai, *Sünnet ve İslam Hukukundaki Yeri*, 425.

görülmektedir.¹²⁶ Bu kısma örnek, erkeğe altın ve ipek giysilerin haram olması, fitır sadakası, deniz hayvanlarının ölüsünün yenilebileceğine vb.'dir.

Sonuncu kısım, Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu hükümlerin, Kur'an'ın naslarının hükümlerini ortadan kaldırması, yani nesihdir.¹²⁷ Malum olduğu üzere Kur'an'ın hükümlerinin yine Kur'an'ın hükümleriyle nesih olunması hakkında, aynı şekilde âhad hadislerin hem âhad hem de mütevatir hadislerle nesih edileceği hakkında bir ihtilaf yoktur.¹²⁸ ancak alimler sünnetin Kur'an'ı nesih etmesi hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Ebu Hanife (ö.150/767), İmam Malik (ö.179/795) gibi alimler sünnetin de vahiy mahsulü olması hasebiyle mütevatir ve meşhur sünnetle Kur'an ayetlerinin getirdiği hükümlerinin nesih edilebileceğini ifade etmişlerdir.¹²⁹ Onlara göre Kur'an'ın, mütevatir ve meşhur sünnetle nesih edilmesi caizdir ancak âhad hadislerle Kur'an nesih edilemez.¹³⁰ Diğer bir ifadeyle bir delil ancak kendisi kadar kuvvetli veya ondan daha kuvvetli bir delille nesih edilebilir.¹³¹

Bu tür neshe örnek olarak ise Hz. Peygamber'in “*Mirasçuya vasiyet yoktur.*”¹³² hadisinin, “*Sizden öleceğini anlayan biriniz, geriye mal bırakacaksa; annesi, babası ve akrabaları için, münasip bir tarzda vasiyet etmesi size farz kılındı. Bu, haksızlık yapmaktan korunan takvalılar üzerine borçtur.*”¹³³ mealindeki ayeti nesih ettiğini örnek gösterirler.

¹²⁶ Erdoğan, *Hz. Peygamber'in Teşri Yetkisinin Sınırını Tespitte Takriri Sünnetin Rolü*, 25; Sibai, *Sünnet ve İslam Hukukundaki Yeri*, 430.

¹²⁷ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 127; Sibai, *Sünnet ve İslam Hukukundaki Yeri*, 442; Züheylî, *el-Vecîz*, 39.

¹²⁸ Abdurrahman Çetin, “*Nesih*”, *DİA*, TDV yay., İstanbul, 2006, XXXII, 379-81.

¹²⁹ Fahrettin Atar, *Fıkıh Usulü*, İfav, İstanbul, 2021, 380.

¹³⁰ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 554; Sibai, *Sünnet ve İslam Hukukundaki Yeri*, 446.

¹³¹ Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukuk Metodolojisi Fıkıh Usulü*, çev. Abdülkadir Şener, Fecr Yayınları, Ankara, 2014, 172.

¹³² Ebu Davud, *Vesâyâ*, 2870, c. I, s. 630. (لا وصية لوارث)

Farklı varyantları için bkz. Tirmizî, *Vesâyâ*, 2120, c. I, s. 799; Ebu Abdillah Muhammed b. Zeyd İbn Mace el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, Dâru Mü'esseseti'r-Risâle, Beyrût, 2013, *Vesâyâ*, c. I, s. 475.

¹³³ 2. Bakara, 180. (كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ)

İmam Şafii(ö.204/820) ve Ahmed b. Hanbel(ö.241/855) bu hususta Kur'an'ın hükmünün ancak Kur'an'la nesih edilebileceği görüşünü benimsemiştir.¹³⁴ Bu görüşünü ise şu ayete dayandırmıştır; “*Biz, daha hayırlısını veya benzerini getirmedikçe, herhangi bir ayetin hükmünü nesih etmez veya ertelemeyiz.*”¹³⁵ Sünnet, Kur'an'ın misli olmadığından dolayı Kur'an'ı nesih edememektedir.¹³⁶ Yine “*De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem asla olacak bir şey değil. Çünkü ben sadece bana vahyedilene tabi olurum...*”¹³⁷ ayeti kerimesinin mealinden Hz. Peygamber'in ancak kendisine vahyedilene tabi olup kendiliğinden bir şeyi değiştirmeyeceğinin delilidir. Nesih ise değiştirmek manasına gelmektedir. İmam Şafii Kur'an'ın sünnetle nesih edilememesinin sebepleriyle alakalı farklı bir düşüncesi daha vardır. Nitekim sünnetin Kur'an'ı nesih etmesine engel olmak ona göre Hz. Peygamber'i karalamak isteyenlere karşı korumanın en iyi yoludur. Bu bağlamda şer'î hükümlerin açıklanmasının, onları lekelemekte en uzak tutacak bir yol ile yapılması gerekir. Şayet Hz. Peygamber nesih etmeye dayalı Kur'an'ın zahirine karşıt bir söz söylese, “O, kendisine indirildiğini iddia ettiği şeye aykırı söz söyleyenlerin ve iş yapanların ilkidir. Durum böyleyken biz ona nasıl güvenebiliriz” diye itiraz edilebilir. Yine aynı şekilde “Hem Kur'an bana Allah katından indiriliyor diyip o söze aykırı konuşuyor” denilebilir. Bu sebepten dolayı İmam Şafii sünnetin Kur'an'ı nesih etmesi düşüncesine karşı çıkmaktadır.

Her ne kadar İmam Şafii bu görüşü benimsese de usulcülerin tercihe şayan görüşü kitap ve sünnet naslarının birbirini nesih edebilmesidir.¹³⁸

¹³⁴ Muhammed b. İdris eş-Şafii, *er-Risâle*, çev. Abdülkadir Şeker ve İbrahim Çalışkan, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2017, 65-69; Fahrettin Atar, *Fıkıh Usulü*, 380.

¹³⁵ 2. Bakara, 106. (مَا نُنسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِئُهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.)

¹³⁶ Sibai, *Sünnet ve İslam Hukukundaki Yeri*, 447.

¹³⁷ 10. Yunus, 15.

(وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا انْتِ بَقْرَانٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدَلُهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَدَّبِلَهُ مِنْ تَلْقَائِ نَفْسِي إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ)

¹³⁸ Ebu Zehra, *İslam Hukuk Metodolojisi Fıkıh Usulü*, 172; Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 558; Fahrettin Atar, *Fıkıh Usulü*, 380.

İslam alimlerinin sünneti hüküm kaynağı açısından ele alırken Hz. Peygamber'in bütün davranışlarının vahiy mahsulü olup olmaması düşüncesi şüphesiz onların görüşlerini etkilemiştir. Hz. Peygamber'in tasarruflarının vahiyle olan irtibatını Kur'an ve sünnet ışığında gözden geçirelim;

Necm suresinin ilk üç ayetine baktığımızda Hz. Peygamber'in kişisel arzularına göre konuşmadığı¹³⁹ konuştuklarının ise ancak vahiy mahsulü olduğunu¹⁴⁰ görmekteyiz. Bu bağlamda Amr b. el-As'ın(ö. 43/664) Hz. Peygamber'den işittiği her şeyi kayda alırken, Kureyş'ten bazılarının onu bunu yapmaktan nehiy ettiklerini, Hz. Peygamber'in de bir insan olduğunu, bundan dolayı sinirlendiğinde nefsinden konuşabileceğini ve bunu yapmaması gerektiğini söylemeleri üzerine b. el-As bu söylenenleri Hz. Peygamber'e aktarır. Hz. Peygamber ise parmağıyla ağzına işaret ederek Amr b. el-As'a şunu söyler; "Yaz! Nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun ki, ondan haktan başka bir şey çıkmaz!"¹⁴¹ Bu verdiğimiz bilgilerden adeta Hz. Peygamber'in bütün yapıp söylediklerinin vahiy mahsulü olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Ancak durum tamamen bu verdiğimiz örneklerden müteşekkil değildir.

Nitekim Allahu Teala ayette Hz. Peygamber'in de bir insan olduğunu¹⁴² zuhur eden ihtilaflara ancak zahire göre hükmettiğinden dolayı yanlış hükmedebileceğini ve yanılabilirliğini¹⁴³, dünyevi konuları başkalarının kendisinden daha iyi bileceklerini bildiren ve yaptığı hatalardan dolayı bizzat kendisini uyarayan ayet ve hadislerin varlığı böyle bir ayırımı zaruri kılmaktadır.¹⁴⁴

¹³⁹ 53. Necm, 2. (وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ)

¹⁴⁰ 53. Necm, 3. (مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ)

¹⁴¹ Ebu Davud, *İlim*, 3646, c. I, s. 776. (اكتب فوالذي نفسي بيده ما يخرج منه الا حق)

Farklı varyantlar için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XI, s. 58 ve 406.

¹⁴² 18. Kehf, 110; 41. Fussilet, 6.

(قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا) (قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوا وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ)

¹⁴³ Ebu Davud, *Akdiye*, 3583, c. I, s. 764.

(إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، وَإِنَّمَا تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ، وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ الْخَنَ بَحْجَتَهُ مِنْ بَعْضٍ، فَأَقْضِي لَهُ عَلَىٰ نَحْوِ مِمَّا أَسْمَعُ مِنْهُ، فَمَنْ قَضَيْتَ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ بَشِيءًا، فَلَا يَأْخُذُ مِنْهُ شَيْئًا، فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ)

Farklı varyantlar için bkz. Buhari, *Hiyel*, 6967, c. I, s. 1614; Muslim, *Akdiye*, 1713, c. I, s. 731; Mâlik b.

Enes, *el-Muvatta'*, Dâru Mü'esseseti'r-Risâle, Beyrût, 2017, c. I, s. 548.

¹⁴⁴ 8. Enfal, 67-68; 9. Tevbe, 43; 80. Abese, 1.

1.4. Sabuni’de Sünnetin Görevi

1.4.1. Sabuni’de Sünnetin Tebyîn Görevi

Sabuni’ye göre sünnet, Kur’an-ı Kerim’in bir şerhi ve açıklamasıdır.¹⁴⁵ Sabuni, Allahu Teala’nın “...İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur’an’ı indirdik.”¹⁴⁶ ayetinden yola çıkarak Hz. Peygamber’in Kur’an-ı Kerim’in açıklanmasındaki önemli rolünü ortaya koymaktadır.¹⁴⁷ Ona göre sünnet, Kur’an’ın anlaşılması için zaruridir. Kur’an, sünnet olmadan anlaşılabilir.¹⁴⁸ Nitekim Kur’an’ın ifade etmek istediği hükümlerin doğru bir şekilde anlaşılması, o hükümlerin hikmetinin bilinmesi ancak sünnet ile mümkündür. Bu bağlamda Kur’an ve sünnet birbirinden ayrılamaz bir bütündür.¹⁴⁹

Öyle ki Sabuni’ye göre Kur’an-ı Kerim’in bazı ayetlerinin anlaşılması, hükümlerinin bilinmesi ve sırrına mazhar olunması ancak sünnete müracaat etmekle mümkündür. Bu sebepten dolayı şayet iki kaynaktan birisi zayi olsa, diğerinin de zayi olacağını, insan oğlunun selamette olması ve başarıya ulaşabilmesi için her ikisine de tutunması gerektiğini ifade eder.¹⁵⁰

(مَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُتَخَّنَ فِي الْأَرْضِ تَرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ)
(لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ)
(عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَبْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ)
(عَبَسَ وَتَوَلَّى)

¹⁴⁵ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müeyesser*, III, 32; Muhammed Ali Sâbûni, *Safvetü't-Tefâsîr*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2018, II, 617.

¹⁴⁶ 16. Nahl, 44. (بِالْبَيِّنَاتِ وَالرُّبُيِّذِ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ)

¹⁴⁷ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 41.

¹⁴⁸ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 66.

¹⁴⁹ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 42. (فَالْكِتَابِ وَالسَّنَةِ تَوْأَمَانِ لَا يَنْفَصِلُ أَحَدُهُمَا عَنِ الْآخَرِ)

¹⁵⁰ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 66.

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere Sabuni, Hz. Peygamber'in en önemli görevinin Kur'an'ın hükümlerini ve manalarını açıklaması, mücmelini detaylandırması olduğuna inanmaktadır.¹⁵¹

Sâbûni'nin bu anlayışını, onun Kur'an'ı anlamak için sünnetin zaruri olduğunu ispatlamaya çalışırken verdiği örneklerden anlamaya çalışalım.

Birinci örnek kibleye yönelmekle alakalıdır. Nitekim Sabuni, Allahu Teala'nın "Doğu da Allah'ındır Batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın zâtı oradadır. Şüphesiz Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir."¹⁵² sözünden yola çıkarak bu ayetin zahirinden namaz esnasında nereye dönülürse dönülsün namaz geçerli olacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kibleye yönelmek şart değildir. Ancak ayetin nüzul sebebine bakıldığında sahabenin soğuk bir kış gününde, seferdeyken, kıblenin yönünü bulamamaları üzerine her birisi kıblenin ciheti olduğunu düşündüğü tarafa yönelir. Daha sonra bu durumu Hz. Peygamber'e sorarlar. Hz. Peygamber ise onların böyle bir durumla karşılaştıklarında kıblenin cihetini imkân dahilinde, gücü yettiği kadar bulmak için çaba sarfetmeleri gerektiğini ve mutmain oldukları yöne doğru dönüp, namaz kılmaları gerektiğini söyler.¹⁵³

Görüldüğü üzere ayetin zahirinden Doğu'ya veya Batı'ya yönelmenin meşruluğu söz konusu iken, bu meşruluğun seferde olan Müslümanların kibleyi bulamamalarına binaen nazil olduğunu anlaşılmaktadır, yani ayet onların bu durumuna has olarak nazil olmuştur. Ancak Sâbûni'nin verdiği bu örnekte ayetlerin sebebi nüzulünün önemi ortaya konulmaktadır. Çünkü söz konusu ayette Hz. Peygamber'in bir açıklaması mevzu bahis değildir. Zannımızca Sabuni burada ayetlerin sebebi nüzulünün, yani rivayetlerin, önemini anlatmaya çalışmaktadır.

¹⁵¹ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müeyesser*, II, 573.

¹⁵² 2. Bakara, 115. (وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ)

¹⁵³ Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, (Kahire, Merkezu Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye, 2011) III, 325.

İkinci örnekte Hz. Peygamber kadınların hayız halinde onlardan uzaklaşmanın sınırını açıklamaktadır. Allahu Teala “*Sana kadınların âdet dönemi hakkında soru soruyorlar. De ki: O sıkıntılı bir haldir. Bu sebeple âdet günlerinde kadınların ayrı durun, temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın. İyiye temizlendiklerinde onlarla Allah’ın emrettiği şekilde yaklaşın. Allah çok tövbe edenleri sever ve içi dışı temiz olanları sever.*”¹⁵⁴ buyurmaktadır. Görüldüğü üzere ayette kadınlardan uzaklaşmanın mahiyeti beyan edilmemiş ve mutlak olarak ifade edilmiştir. Özellikle Yahudilerin Medine’de olması ve onların, kadınların hayız gördüğü esnada onları eve dahi almamaları sahabe arasında keyfiyeti hakkında soru işaretleri bırakmıştır. Bunun üzerine sahabe Hz. Peygamber’e bu yasağın mahiyetini sormuş. Hz. Peygamber ise “*Nikah dışında dilediğinizi yapın.*”¹⁵⁵ buyurmuştur.

Görüldüğü üzere ayetin zahir manasının mutlak kalması üzerine sahabeden bazıları yasağın sınırlarını ve mahiyetini bilememiş ve bu sınırların mahiyeti hakkında Hz. Peygamber’e sorular yöneltilmişlerdir. Hz. Peygamber ise mübeyyinlik görevini yerine getirerek Sahabenin aklındaki soru işaretlerini ortadan kaldırmıştır.

Sâbûni’nin verdiği üçüncü örnek Allahu Teala’nın “*Kime kitabı sağından verilirse hesabı kolay bir şekilde görülecektir.*”¹⁵⁶ ayetiyle, Hz. Peygamber’in “*Kim hesaba çekilirse azaba uğrar.*”¹⁵⁷ sözü arasında cereyan etmektedir. Her iki nassı bir aradan anlamak Sahabeyi zora sokmuştur. Nitekim verilen ayette Allahu Teala hesaba çekilip kitabı sağ tarafından verilecek olanların hesabının kolay yani azap görmeden geçeceğini ifade etmiş. Diğer yandan Hz. Peygamber her kimi hesaba çekilirse azaba düşür olacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine Sahabe bu nasların ifade ettiği manaları sormuş, Hz.

¹⁵⁴ 2. Bakara, 222. (يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ)

¹⁵⁵ Müslim, Hayız, 302, c. I, s. 177. (اصنعوا كل شيىء الا النكاح)

Farklı varyantlar için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XIX, s. 356; c. XXI, s. 199.

¹⁵⁶ 84. İnşikak, 7-8. (فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ) - (فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا)

¹⁵⁷ Buhari, *Tefsir*, 4939, c. I, s. 1247. (ليس أحد يحاسب الا هلك)

Farklı varyantlar için bkz. Muslim, *Fiten ve Eşrâtu’s-Sâ’a*, 2876, c. I, s. 1180; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXXX, s. 236.

Peygamber ise ayette geçen kolay hesaptan amaç amellerin sadece arzı, Hz. Peygamber'in ifadelerinin manası ise hesaba çekilen kimsenin amelleri hakkında hesap gününde münakaşa edilmesi¹⁵⁸ olduğunu söylemiştir. Görüldüğü üzere verilen örnekte Hz. Peygamber, Sahabenin anlamasında güçlük geçtiği bir sorunu daha açıklığa kavuşturmuş ve dindeki mübeyyin görevini yerine getirmiştir.

Bir diğer örnek Allahu Teala'nın “*Güzel işler yapanlara daha güzeli, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerinde ne toz toprak bulaşığı olur ne de aşağılanmış izi. İşte bunlar cennetlik kullardır, kendileri orada sonsuza kadar kalıcıdırlar.*”¹⁵⁹ Sözünde yer al “الحسنى” ve “الزيادة” lafızlarının hangi manaya geldiği ile alakalıdır. Sabuni'ye göre ayet-i Kerime'de geçen bu iki lafzı Hz. Peygamber'in beyanı ve açıklamasına müracaat edilmeden anlaşılabilir. Bunu ancak Hz. Peygamber'e yoluyla öğrenebiliriz. Öyle ki “الحسنى” dan kasıt cennet, “الزيادة” den kasıt ise ahirette Allahu Teala'nın veçhine nazardır.”¹⁶⁰

Allah'ın görülmesi, yani ru'yetullah, meselesi Ehl-i sünnet ve Mutezile arasında tartışılmalı bir konu olmuştur. Ehl-i sünnete göre ru'yetullah'a taalluk eden ayet ve hadisler görülmenin caiz ve kıyamet gününde gerçekleşeceğine delalet etmektedir.¹⁶¹ Ancak Mutezileye göre Allah'ın kıyamet gününde görülmesi mümkün değildir. Çünkü görmek bir ciheti olan ve belirli bir mekânda bulunabilen varlıklar için geçerlidir. Bu ise bir cisim olmasıyla mümkün olur. Allah cisim olmadığına göre görme meselesi mümkün olmamaktadır.¹⁶² Buradan anlıyoruz ki Sabuni itikatta Ehl-i sünnet olması hasebiyle Allah'ın görülmesini mümkün görmektedir.

Öyle anlaşılıyor Sabuni, Allahu Teala'nın ayetlerinde kapalı kalan bu ifadelerin ancak Allahu Teala'nın elçisi olan Hz. Peygamber tarafından bilenebileceğini ifade etmek

¹⁵⁸ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 63.

¹⁵⁹ 10. Yunus, 26. (لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ)

¹⁶⁰ Muhammed Ali Sâbûni, *Muhtasaru Tefsîr Ibn Kesîr*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2014, II, 430.

¹⁶¹ Talat Koçyiğit, *Kur'an ve Hadiste Ru'yet Meselesi*, (Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974) 21-51.

¹⁶² Talat Koçyiğit, *Kur'an ve Hadiste Ru'yet Meselesi*, 97.

üzere bu örneği vermiştir. Tefsirinde de ifade ettiği üzere bu kelimelerle ifade edilmek istenen manalar, sözlük manalarıyla veya akli çıkarımlarla bilinebilecek değildir.

Son örnekte Müminlerin annesi Hz. Aişe bir ayetin anlaşılmasında hata yapıyor. Bunun üzerine Hz. Peygamber nasıl anlaşılması gerektiğini Hz. Aişe'ye haber veriyor. Hz. Aişe'nin anlamada zorluk çektiği ayet “*Verdiklerini, Rablerine dönecekleri inancından dolayı kalpleri ürpererek verenlerdir*”¹⁶³ kısmıdır. Nitekim burada Hz. Aişe kalpleri ürperip Allah'tan korkanların hırsızlık yapan, zina eden ve içki içenler olarak anlamaktadır. Hz. Peygamber ise bu kimselerin oruç tutup, namaz kılan ve sadaka verenler olduğunu ve bu yaptıklarının Allah katında kabul olmayacağından korkan kimseler olduğunu¹⁶⁴ açıklamıştır.

Sabuni'ye göre Hz. Peygamber bu ayeti tefsir etmeseydi, Hz. Aişe'nin hataya düştüğü gibi biz de hataya düşerdik. Çünkü ayetin siyak ve sibakı¹⁶⁵ günah işleyenlerin Allah'tan korktuğu vehmini bizlere veriyor. Ancak Hz. Peygamber'in bu beyanı Allahu Teala'nın muradının ne olduğunu bizlere bildiriyor.¹⁶⁶

Sabuni Hz. Peygamber'in tebyin görevini ortaya koyduğu ilgili ayetleri delil getirerek onun dindeki bu konumu sebebiyle kimsenin Hz. Peygamber'in sünnetini inkar edemeyeceğini iddia eder. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim tek başına yetseydi, Allahu Teala “*Resulullah'a itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, yüz çevirenlere gelince seni onlara bekçi olarak göndermedik*”¹⁶⁷ ayetin de Hz. Peygamber'e itaati emretmez ve Hz.

¹⁶³ 23. Müminün, 57. (إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ)

¹⁶⁴ Tirmîzî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 3175, c. I, s. 1076.

(سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: {وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ} قَالَتْ عَائِشَةُ: أَهُمَّ الَّذِينَ يَشْرِبُونَ الْخَمْرَ وَيَسْرِقُونَ؟ قَالَ: لَا يَا بِنْتَ الصِّدِّيقِ، وَلَكِنَّهُمْ الَّذِينَ يَصُومُونَ وَيَصَلُّونَ وَيَتَصَدَّقُونَ وَهُمْ يَخَافُونَ أَنْ لَا تُقْبَلَ مِنْهُمْ، {أَوْلَيْكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ}

Farklı varyantlar için bkz. İbn Mâce, *Zuhd*, 4198, c. I, s. 734.

¹⁶⁵ 23. Müminün, 57-61.

(إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ)-{وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ}-{وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ}-{أَوْلَيْكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ}

¹⁶⁶ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 63.

¹⁶⁷ 4. Nisa, 80. (مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا)

Peygamber'e ihtilaf etmenin O'nun gazabını kazanmaya bir sebep olacağını¹⁶⁸ ifade etmezdi.¹⁶⁹

1.4.2. Sabuni'de Sünnetin Teşrî Görevi

Sabuni'ye göre Hz. Peygamber'in haram kılması, Allahu Teala'nın haram kılması gibidir. Allahu Teala Hz. Peygamber'e bu yetkiyi vermiştir. Allahu Teala'nın haram ve helal kılması ile Hz. Peygamber'in helal ve haram kılması arasında bir fark yoktur (وينبغي) ¹⁷⁰ أن نعلم أن كل ما حرمه رسول الله ص هو مثل ما حرمه الله تبارك وتعالى سواء بسواء لا يختلف حكمه أبداً) Nitekim ayet-i kerime'de şöyle buyurmuştur: “Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları Resule, o ümmî Peygambere uyan kimselerdir. O, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar. Onlara iyi ve temiz şeyleri helal, kötü ve pis şeyleri haram kılar. Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırır. Ona iman edenler, ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen nura uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenlerdir.”¹⁷¹ Bu görüşünü yine Tevbe suresinin yirmi dokuzuncu ayetiyle de¹⁷² desteklemektedir.

Görüldüğü üzere Sabuni bu ayetten, Hz. Peygamber'e haram ve helal kılma yetkisi verildiğini söylemektedir. Öyle ki Allahu Teala'nın haram kılması ile Hz. Peygamber'in haram kılması arasında bir fark görmemektedir.

¹⁶⁸ 24. Nur, 63.

(لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَسْتَلُونُ مِنْكُمْ لَوْ أَدَّأً فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ)

¹⁶⁹ Sâbûni, es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara, 67.

¹⁷⁰ Sâbûni, es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara, 57; Sâbûni, Eş-Şerhü'l-Müeyesser, III, 112.

¹⁷¹ 7. A'raf, 157.

(الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَاَلَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ)

¹⁷² Sâbûni, Safvetü't-Tefâsîr, I, 453.

Sabuni Hz. Peygamber'in teşrî yetkisinin var oluşunu desteklemek için şer'î ahkâmın çoğunun sünnet ile sabit olduğunu dile getirir. Kur'ân-ı Kerîm'in sustuğu konularda Hz. Peygamber hükümler ortaya koymuştur. Bu bağlamda erkeklere ipeğin haram olması, gümüş ve altın kaplarda yemek yenilmesinin haramlığı, kadınların erkeğe benzeyecek giysilerin haram oluşu, mahremi olmadan bir kadının sefere çıkamayacağı, şartlı satışın yasak olması, meyvelerin olgunlaşmadan satışının yasak olması vb. birçok hükümlerin kaynağı Hz. Peygamber olmuştur. Yine ibadetle alakalı her bilgi Hz. Peygamber tarafından aktarılmış ve Hz. Peygamber tarafından beyan edilmiştir.¹⁷³ Bu bağlamda Hz. Peygamber'in teşrî yetkisi olmadan bütün bu zikrolunan ve olmayan teşrî hükümlerin bilinemeyeceğini. Kur'an'ın anlaşılamayacağını ifade eder (كيف يمكن للمسلم أن يعبد الله عز وجل دون الرجوع إلى ما ورد عن رسول الله في أمور الشريعة والدين)¹⁷⁴

Sâbûni'nin bu anlayışını verdiği örnekler üzerinden anlamaya çalışalım. Birinci örnek mut'a nikahıyla alakalıdır. Sabuni'ye göre mut'a nikahının haram oluşu Hz. Peygamber'in sözüyle sabit olmuştur.

Mut'a nikahı İslâm'ın başlangıç yıllarında savaş ve zaruret durumlarında Hz. Peygamber tarafından cevaz verilmiş¹⁷⁵ ve yine Hz. Peygamber tarafından haram kılınmıştır.¹⁷⁶ Mut'a nikahına tam olarak ne zaman cevaz verilip ne zaman haram kılındığı hakkında ihtilaflar olmakla birlikte cevaz ve haramlığına dair rivayetler vardır.¹⁷⁷ Ancak mut'a nikahı hakkında gelen rivayetler toplu bir şekilde değerlendirildiğinde o dönemdeki sosyal ve ferdi planda algılanış şekli ve uygulama usulü hakkında bizlere bilgi vermektedir. Nitekim sahabe Hz. Peygamber'in iznine bağlı

¹⁷³ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 76.

¹⁷⁴ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 77. (

¹⁷⁵ Muhammed Ali Sâbûni, *Nikâhu'l-Mut'a fî'l-İslâmi* Harâmun, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, ty., 16; Muslim, *Nikah*, 1405, c. I, s. 571. (أن رسول الله ص أتانا فأذن لنا في المتعة)
Farklı varyantlar için bkz. Buhari, *Nikah*, 5117-18, c. I, s. 1286; Muslim, *Nikah*, 1404, c. I, s. 570; İbn Mâce, *Nikâh*, 1963, c. I, s. 354.

¹⁷⁶ Muslim, *Nikah*, 1406, c. I, s. 571. (مَنْ كَانَ عِنْدَهُ شَيْءٌ مِنْ هَذِهِ النِّسَاءِ الَّتِي يَتَمَتَّعُ، فَلْيُخَلِّ سَبِيلَهَا)

Farklı varyantlar için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXII, s. 90.

¹⁷⁷ Bu rivayetlerin toplu değerlendirmesi için bkz. Adalet Çakır, *Mut'a Nikahının Tarihi ve Gelişmesi ve İslâm Hukundaki Yeri*, (İstanbul, Marma Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 56-66.

olarak mut'a yapmak istediklerinde bu şekilde ilişkiye girecekleri kadınları buluyorlardı. Bu ise onlar nezdinde mut'anın olağandışı bilinmedik bir husus olmadığını ortaya koymaktadır.¹⁷⁸ Mut'a nikahının İslâm'ın ilk başlarında cevaz verilip daha sonra haram kılınması bir nevi içkinin ilk başlarda içilip daha sonra kademeli bir şekilde kaldırılmasına benzemektedir. Nitekim Müslümanların daha İslamiyet'in ilk yıllarında cahiliye ahlakından kopamayışı¹⁷⁹, savaş ve zaruret halinde nikaha ihtiyaç duymaları bunun cevazına sebebiyet vermiştir. Ancak Hz. Peygamber ile zaman geçirdikçe onun ahlakıyla ahlaklanmışlar ve bu alışkanlığı terk etmeleri dahada kolay hale gelmiştir.

Sâbûni'nin dayandığı hadislerden birisi de şu hadistir: “Hz. Peygamber Hayber gününde mut'a nikahını ve ehli eşek etini yemeyi haram kılmıştır.”¹⁸⁰ Diğer bir hadise ise: “Ağah olun! Muhakkak ki o (Mut'a nikahı) size bugünden kıyamete kadar haram kılınmıştır. Her kim ki (bu nikah için) bir ücret veriyse onu geri almasın!”¹⁸¹. Sabuni bütün bu hadislerin mut'a nikahının haramlığına delalet ettiğini ifade eder.¹⁸² Mut'a nikahının İslamiyet'in ilk yıllarında caiz oluşunu, Hz. Peygamber'in bu hükümden istifade etmediğini dile getirmeyi de ihmal etmemiştir.

Görüldüğü üzere mut'a nikahının İslamiyet'in başında caiz iken Hayber gününde haram kılınması Hz. Peygamber'in yetkisi altında olmuştur. Sabuni bu görüşü ifade ederken Hz. Peygamber'den sadır olan hadislere dayanarak bunu ifade etmektedir.¹⁸³ Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de mut'a nikahının haram oluşuyla alakalı herhangi bir hüküm

¹⁷⁸ Adalet Çakır, *Mut'a Nikahının Tarihi ve Gelişmesi ve İslâm Hukundaki Yeri*, 63.

¹⁷⁹ Çakır, *Mut'a Nikahının Tarihi ve Gelişmesi ve İslâm Hukundaki Yeri*, 56.

¹⁸⁰ Muslim, *Nikah*, 1407, c. I, s. 573.

(أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ، وَعَنْ أَكْلِ لُحُومِ الْخَمْرِ الْإِنْسِيَّةِ)
Farklı varyantlar için bkz. Buhari, *Megazi*, 4216, c. I, s. 1046; İbn Mâce, *Nikah*, 1961, c. I, s. 354; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. II, s. 30.

¹⁸¹ Muslim, *Nikah*, 1406, c. I, s. 572.

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنِّي قَدْ كُنْتُ أَذْنُبُ لَحْمٍ فِي الْإِسْتِمْتَاعِ مِنَ النِّسَاءِ، وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ ذَلِكَ إِلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ فَلْيَخَلِّ سَبِيلَهُ، وَلَا تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْنَاهُنَّ شَيْئًا)
Farklı varyantlar için bkz. İbn Mâce, *Nikah*, 1962, c. I, s. 354; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXII, s. 90.

¹⁸² Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 55.

¹⁸³ Sâbûni, *Nikâhu'l-Mut'a fî'l-İslâmi* Harâmun, 18-22.

bulunmamaktadır. Mut'a nikahının haram olmasına ilişkin hükümler bizlere hadis kitaplarından naklolunmaktadır.

Sabuni, Hz. Peygamber'in teşrî yetkisi ispatlamaya çalışırken Hz. Peygamber'in eylemlerini de delil olarak kullanır. Öyle ki Hz. Peygamber bir gün ashabına namaz kıldırırken ikinci rekâta teşehhütte oturmayı unutuyor ve dördüncü rekâta oturuyor. Hz. Peygamber selam verirken ashabı tekbir getiriyor ve Hz. Peygamber sehiv secdesine gidiyor.¹⁸⁴

Müellif bu rivayetten birinci oturuşun vacip olmadığını, nitekim Hz. Peygamber'in sehiv secdesini yaparak telafi ettiğini söylüyor. Bu sebepten dolayı üçüncü rekâta oturulmaması gerektiğini çünkü Hz. Peygamber'in fiillerinin teşrî olduğunu ifade ediyor.¹⁸⁵

Hz. Peygamber'in eylemlerinin teşrî olduğuna dair başka bir örnek ise, Hz. Peygamber'in duha namazını bazen terk etmesiyle ilgilidir. Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in bir ibadeti terk ettiğinde bunu ancak ümmetine farz olur korkusuyla terk ettiğini söylemektedir.¹⁸⁶ Sabuni, Hz. Peygamber'in ashabıyla gece namazını eda etmek için cemaate katılmamasında Hz. Aişe'nin görüşünü benimsemektedir. Nitekim Sabuni, Müslümanların Hz. Peygamber'e ittiba ile emrolduğundan ötürü¹⁸⁷, her ne kadar Hz. Peygamber o fiili yapmayı sevse de onu terk ederdi.

Ancak burada (فَيَفْرَضُ عَلَيْهِمْ) ifadesine değinmemiz yerinde olacaktır. Hadis şarihleri bu ifade hakkında farklı yorumlar yapmıştır. Burada bu yorumların birkaçına

¹⁸⁴ Buhari, *Sehiv*, 1224, c. I, s. 428.

(صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكَعَتَيْنِ مِنْ بَعْضِ الصَّلَوَاتِ، ثُمَّ قَامَ فَلَمْ يَجْلِسْ، فَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ، فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ وَنَظَرْنَا تَسْلِيمًا، كَبَّرَ قَبْلَ التَّسْلِيمِ، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ، ثُمَّ سَلَّمَ)

Farklı varyantlar için bkz. Muslim, *Mesâcid ve Mevâdiu's-Salât*, 570, c. I, s. 256; Ebu Davud, *Salât*, 1034, c. I, s. 271; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXXVIII, s. 14.

¹⁸⁵ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, II, 51.

¹⁸⁶ Muslim, *Salâtu'l-Musâfirîn ve Kasruhâ*, 718, c. I, s. 310.

(مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي سُبْحَةَ الضُّحَى قَطُّ، وَإِنِّي لِأَسْتَبِخَهَا، وَإِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَدْعُ الْعَمَلَ وَهُوَ يُحِبُّ أَنْ يَعْمَلَ بِهِ، خَشْيَةَ أَنْ يَعْمَلَ بِهِ النَّاسُ فَيَفْرَضُ عَلَيْهِمْ)

Farklı varyantlar için bkz. Buhari, *Teheccüd*, 1177.

¹⁸⁷ 7. A'raf, 175.

değinelim. Bedreddîn Aynî'ye göre bu ifade iki şekilde değerlendirilebilir. Birincisi Allahu Teala'nın bunu ümmetine farz kılması. İkincisi ise Hz. Peygamber'i bu şekilde gören ümmetinin bu namazı farz kabul ederek kılmalarıdır.¹⁸⁸ Aynî bu konu hakkında ilk Buhari şarihlerinden kabul edilen İbn Battâl'ın (ö. 449/1057)¹⁸⁹ görüşlerine de yer vermektedir. İbn Battâl'a göre de bu ifadede iki ihtimal mevcuttur. Birincisi Hz. Aişe'nin sözü olarak kabul edilen (وَإِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَدْعُ الْعَمَلَ وَهُوَ يُحِبُّ أَنْ يَعْمَلَ بِهِ، حَشِيَّةً) (وإن كان رسول الله صلى الله عليه وسلم ليدع العمل وهو يحب أن يعمل به، حشية) in Hz. Peygamber'in sözü olmasıdır. Hz. Peygamber bunu teheccüd namazı ona farz kılındığında Hz. Aişe'ye söylemiş olabilir. Nitekim Hz. Peygamber'in bu bağlamda şöyle bir hadisi de bulunmaktadır

(لم يمنعني من الخروج إليكم إلا أنني خشيت أن تفرض عليكم).¹⁹⁰ İbn Battâl bir önceki hadisi şimdiki zikrettiğimiz hadisle birlikte değerlendirmektedir. Yani teheccüd namazı sadece Hz. Peygamber'e farzdı. Böyle olunca Hz. Peygamber o ibadeti bazen terk eder ve ümmetine de bunu tavsiye ederdi. Ancak buradaki terk sözlük manasındaki terk etmek değildir. Ramazan ayında ilk üç gece, gece ibadetlerini camide kılması üzerine gün geçtikçe ashabı da gece namazlarına toplanmaya başlamış bunun sonucunda Hz. Peygamber ondan sonraki geceleri camide ihya etmemiştir. Buradan anlaşılıyor ki Hz. Peygamber'in bir ibadeti terk etmesi o ibadeti evinde ihya etmesidir. İbn Battâl'ın ikinci görüşüne gelince Hz. Peygamber'in, ashabın gece namazlarına devam etmeleri ancak zayıf kalıp bu devamlı yaptıkları ibadeti terk etmeleri sonucunda Hz. Peygamber'e muhalefet ederek Allah'a asi olmalarından korkmasıdır. Çünkü Allahu Teala Müslümanlara, Hz. Peygamber'e tabi olmalarını emretmiştir. Zayıf kalıp devam

¹⁸⁸ Bedreddîn Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, 'Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, Dâru İhyâ'it-Turâs el-Arabî, Beyrût, c. XII, s. 175.

¹⁸⁹ İbn Battâl Buhari şarihidir. Eseri Şerhu'l-Câmi'i's-Sahîhi'(Şerhu İbn Battâl alâ Sahîhi'l-Buhârî) Sahîh-i Buhari'nin ilk şerhlerinden olup aynı eser için daha sonra yazılan şerhlerin vazgeçilmez bir kaynağı olmuştur. Bkz. Talat Sakallı, "İbn Battâl el-Kurtubî", DİA, TDV yay., İstanbul, 1999, 360.

¹⁹⁰ Buhari, Teheccüd, 1129, c. I, s. 411.

edememeleri ise Hz. Peygamber'e tabi iken bu devamlılığı bırakmaları ve isyan etmeleri anlamına gelecekti.¹⁹¹

Görüldüğü üzere Sabuni, Hz. Peygamber'e isnat edilen ve Hz. Aişe'den gelen rivayete dayanarak Hz. Peygamber'in din noktasında bir eylemi devamlı bir şekilde yapmasını, o eylemi farz mertebesine çıkaracağına iddia etmektedir.

Aynı şekilde Hz. Peygamber'in zemzem suyunu ayakta içmesinden ötürü¹⁹² suyun ayakta içilmesinin caiz olduğunu ifade etmesi¹⁹³, vârise vasiyetin olmadığını¹⁹⁴, kudüm tavafından sonra tavafı terk etmesinden dolayı Kabe'ye her girişte tavaf yapmanın zorunluluğunun ortadan kalkması¹⁹⁵, zevceyle birlikte hala veya teyzesini aynı anda nikah altına almanın haramlığı¹⁹⁶, Sabah namazının iki rekat sünnetini hafif kılması üzerine, ahabın iki rekat sünneti hafif kılması¹⁹⁷, ölü hayvanın iç yağlarının haram olması¹⁹⁸, Cünüp halde uyumanın mübah oluşu,¹⁹⁹ Hz. Peygamber'in, zevceleri hayız halinde iken onlara cima olmaksızın yaklaşması²⁰⁰, ona hediye edilen elbisenin ipek olduğunu öğrenince üzerinden çıkarmasının haramlığa delalet etmesi²⁰¹ Sabuni'ye göre hepsi Hz. Peygamber'in gerek fiillerinin gerekse sözlerinin teşri yetkisinin varlığını göstermektedir.

1.4.3. Sabuni'de Sünnetin Nesih Yetkisi

¹⁹¹ el-Aynî, 'Umdetu'l-Kârî, c. XII, s. 176.

¹⁹² Buhari, *Eşribe*, 5617, c. I, s. 1381. (شَرِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمًا مِنْ زَمْرَمَ)

Farklı varyantlar için bkz. Muslim, *Eşribe*, 2027, c. I, s. 866; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. IV, s. 69.

¹⁹³ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, II, 502.

¹⁹⁴ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 53.

¹⁹⁵ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, II, 498.

¹⁹⁶ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 54.

¹⁹⁷ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, II, 232.

¹⁹⁸ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, III, 112.

¹⁹⁹ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, II, 221.

²⁰⁰ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, I, 355.

²⁰¹ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, I, 431.

Neshin manası şeri bir hükmün, başka bir şer'î hükümle kaldırılmasıdır. Sabuni'ye göre neshin varlığı Allahu Teala'nın acziyetinden dolayı değil O'nun kullarının menfaatini düşünmesinden dolayı meydana gelmektedir.²⁰² Allahu Teala yaratılanların işlerinde tasarruf sahibidir. Dilediği gibi hükümleri değiştirir ve nesih eder.²⁰³ Allah'ın kullarına olan şefkati sebebiyle onlarla tederrüç yoluyla ahkamları indirmiştir. Çünkü insan oğlunun tabiatı birden ağır bir şekilde hükümlerin gelmesini kaldıramayabilir. Bu vesileyle meşakkat ve bıkkınlık hissetmez.²⁰⁴

Malum olduğu üzere hükümler kulların maslahatını gözeterek koyulmuştur. Bu maslahat ise zaman ve mekânın değişmesiyle değişebilmektedir. Öyle ki bir vakitte ihtiyaçtan dolayı koyulan bir hüküm daha sonra o ihtiyacın zail olmasıyla nesih edilebilir. Burada nesihin hikmeti zamanın ve mekânın değişmesiyle o zaman ve mekânın ihtiyacına uygun olarak tekrardan hükmün gelmesidir.²⁰⁵

Sabuni bu minvalde, doktorun, hastasının kabiliyeti ve kaldırabileceği kapasitesine göre adım adım tedavi etmesi ve zamanla tedavisini değiştirmesini örnek vermektedir. Nitekim gönderilen elçilerde adeta bir doktor gibidirler. Onlarda toplumu ıslah ve irşat ederler.²⁰⁶ Bu sebepten dolayı da geçmişten günümüze kadar peygamberlerin getirdiği şariatlar zaman ve mekânın ihtiyaçlarına göre farklılık göstermiş ve hükümler tederrüç yoluyla gelmiştir.²⁰⁷

²⁰² Muhammed Ali Sâbûni, *Ravâi'u'l-Beyân Tefsîr Âyât el-Ahkâm min el-Kur'ân*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrût, 2017, I, 87.

²⁰³ Sâbûni, *Ravâi'u'l-Beyân*, I, 87.

²⁰⁴ Sâbûni, *Ravâi'u'l-Beyân*, I, 101.

²⁰⁵ Sâbûni, *Ravâi'u'l-Beyân*, I, 101.

²⁰⁶ Muhammed Ali Sâbûni, *Tibyân*, Mektebetü's-Sirâc, İstanbul, ty., 63-4; Sâbûni, *Muhtasaru Tefsîr İbn Kesîr*, I, 83; Muhammed Ali Sâbûni, *et-Tefsîru'l-Vâdih el-Müyyesser*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2007, 44.

²⁰⁷ Sâbûni, *Ravâi'u'l-Beyân*, I, 102.

Öyle bir vakitte faydalı olan bir hüküm başka bir vakitte zarar verici olabilmektedir veya bir ümmet için ıslah edici olan başka bir ümmet için ifsat edici olabilir. Bu Allahu Teala'nın sonsuz ilmine bağlıdır.²⁰⁸

Sâbûni, Cemâleddin Kâsımî'den(ö.1914) şu alıntıyı yapar; “*Muhakkak ki Yaradan bu Arap Ümmetinin eğiticisidir. Bu ümmeti yirmi üç senede eğitmiştir. Başka topluluklarda bu süre daha da uzamıştır. Bu bağlamda Allahu Teala toplulukların kabiliyetlerine göre hükümler indirmiştir. Ne zaman ki toplulukların kabiliyeti gelişti, Allahu Teala hükümleri başka hükümlerle değiştirdi. Bu Allahu Teala'nın ferd ve toplumlarda uyguladığı sünnetidir.*

Şayet sen diri olan kâinata baksan, değişimin inkar edilemez bir kanun olduğunu görürsün. İnsanoğlu cenin döneminden çocukluk dönemine geçer, genç olur, orta yaşlılık dönemine geçer ve sonunda yaşlanır. İnsanoğlunun geçirdiği bu devreleri gören kimse, kâinatta da değişimin o denli kesin olduğunu anlar.

Kâinatta değişim (nesih) garipsenilmeyen bir durum iken nasıl olur da hükümlere geldiğimizde bu garipsenir?! Muhakkak ki nesih en aşağı dereceden en yukarı dereceye doğru büyümektir.

Akıldan biraz nasibi olan bir kimse, Arap toplumunun onlar daha yolun başındayken, nihayete vardıkları yani son derece kemale ulaştıkları seviyeyle hüküm açısından sorumlu tutulmalarının mantıklı olmadığını anlar. Bu düşünceye âkil bir kimse ulaşabilirken, Ahkamü'l-Hâkimîn olan Allahu Teala mı ulaşamayacak?”²⁰⁹

Görüldüğü üzere Sâbûni neshin varlığını ispatlamak için tabiatı, tabiatta var olan inkâr edilemez değişiklikleri delil olarak kullanmaktadır. Tabiatta değişimin var oluşu, insanoğlunun geçirdiği evreler ne kadar doğal ise, insanların da kabiliyetinin kaldırabileceği kadar sorumluluk yüklenmesinin de o kadar gerekli olduğunu ifade

²⁰⁸ Sâbûni, *Ravâi'u'l-Beyân*, I, 102.

²⁰⁹ Sâbûni, *Ravâi'u'l-Beyân*, I, 103; Sabun, *Tıbyân*, 63-4.

etmektedir. Sâbûni'nin ifade etmek istediği diğer bir delil ise insanoğlunun aslında zamanla eğitim görüp terbiye edildikçe daha yüksek bir kemâl seviyesine ulaşmasıdır. Allahu Teala ise kullarını gözetmektedir. İnsanoğlu kemâle erdikçe Allahu Teala onların maslahatına daha faydalı olanı, onlara daha faydasız olanla değiştirmektedir.

Sabuni'ye göre neshin hikmetlerinden birisi insanoğlundan meşakkati kaldırmak ve daha hafif bir hüküm getirmektir. Diğerisi ise Allahu Teala'nın kullarına dünya ve ahirette onlar için daha faydalı olanı gözetmesidir (ما هو أصلح للناس من أمور الدنيا والدين).²¹⁰

Sabuni ayette geçen “nisyan”²¹¹ kelimesi hakkında vuku bulan ihtilafa değinmektedir. Bazıları ayette geçen nisyan kelimesini gerçek unutkanlığa yormanın caiz olmadığını dile getirmiştir. Nitekim Allahu Teala Kur'an-ı Kerim'de: “*Sana okutacağız ve Allah dilemedikçe unutmayacaksın. O açık olanı da bilir, gizli olanı da.*”²¹² buyurmuştur. Cevap olarak Sabuni, ayetten geçen nisyanın caiz olan nisyan olduğunu, Allahu Teala'nın unutmasını istediği şeylerin unutturulması şeklinde olduğunu iddia etmiş, insanoğlunun başına gelen unutkanlıktan ise peygamberlerin masum olduğunu dile getirmiştir.²¹³

Sabuni ayette geçen “daha hayırlı”²¹⁴ kelimesine de değinmektedir. Burada murad edilen mananın efdaliyetle ilintili olduğunu ifade etmektedir. Nitekim nesih kolaylık ve hafiflik açısından daha efdal olan hükmü getirmektedir. Sâbûni'nin bunu dile getirmesinin nedeni bu efdaliyetin tilavet ve nazım ile alakalı olmadığını vurgulamak içindir.²¹⁵ Çünkü Kur'an-ı Kerim'in bir kısmı diğer bir kısmından daha üstün olduğu düşünülemez. Kur'an-ı Kerim bütünüyle mucizedir.

Sabuni'ye göre Kur'an-ı Kerim'de vuku bulan nesih üç kısımdır. Birinci kısım hem hükmünün hem de okunmasının nesih edilmesidir. Bu kısma giren nesihlerin ne

²¹⁰ Sâbûni, *Ravâi'u'l-Beyân*, I, 89.

²¹¹ 2. Bakara, 106. (مَا نُنسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِئُهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)

²¹² 87. A'l'â, 6-7. (سَنُقَرِّئُكَ فَلَا تَنْسَى) - (إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى)

²¹³ Sâbûni, *Ravâi'u'l-Beyân*, I, 89.

²¹⁴ 2. Bakara, 106.

²¹⁵ Sâbûni, *Ravâi'u'l-Beyân*, I, 90.

kıraat edilmesi ne de onunla amel edilmesi caizdir. Buna örnek olarak ise on defa sût emilmesinin kişiyi sût bağıyla mahrem kılmasıdır.²¹⁶

İkinci kısım tilavetin nesih olup hükmün baki kalmasıdır. Sabuni bu nesih türünün varlığını ispatlarken bir rivayete göre Nur suresinde bulunan recim ayetini kullanır. Rivayette Hz. Ömer; “*Muhakkak ki Allahu Teala Muhammed’i hak ile gönderdi ve onunla Kitabı da gönderdi. Ona inenler arasında recim ayeti de vardı. Biz recim ayetini okuduk, anladık ve aklettik. Allah Resulü recmetti sonra bizde recmettik. İnsanların üzerinden uzun bir zaman geçmesinin ardından ‘biz Allah’ın kitabında recmi bulamıyoruz’ deyip Allah’ın farz kıldığı bir farizayı terk etmelerinden korkuyorum...*”²¹⁷ demiştir. Buradan hareketle Sabuni ikinci kısmın varlığını ortaya koymaktadır.

Sabuni’ye göre ilk iki kısmın emsali çok az bulunmaktadır. Bunun sebebi Allahu Teala’nın ayetleri okunarak sevap kazanılması ve hükümleriyle amel edilmesi için göndermesidir.²¹⁸

Üçüncü kısım ise hükmün nesih olunup tilavetinin baki kalmasıdır. Bu kısma göre pek çok örnek vardır. Bunlardan bazıları, vasiyet ayeti, Hz. Peygamber ile konuşmadan önce sadakanın verilmesi, iddet ayeti vb.’dir.²¹⁹

Ulema Kur’an’ın Kur’an ile, sünnetin sünnet ile, mütevatir mertebesinde bir haberin yine mütevatir seviyesinde bir haberle nesih edilebileceği hakkında ittifak etmiştir. Ancak Kur’an’ın sünnet ile veya mütevatir seviyesinde bir haberin mütevatir olmayan bir seviyede olan haber hakkında ihtilafa düşmüşlerdir.

²¹⁶ Sâbûni, *Ravâi’u’l-Beyân*, I, 95.

²¹⁷ Muslim, *Hudud*, 1691, c. I, s. 720.

(قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَهُوَ جَالِسٌ عَلَى مَنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحَقِّ، وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ، فَكَانَ مِمَّا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةُ الرَّجْمِ، فَرَأَيْنَاهَا وَوَعَيْنَاهَا وَعَقَلْنَاهَا، فَرَجِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرَجِمْنَا بَعْدَهُ، فَأَخْشَى أَنْ طَالَ بِالنَّاسِ زَمَانٌ أَنْ يَقُولَ قَائِلٌ: مَا نَجِدُ الرَّجْمَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَيُضَلُّوا بِتَرْكِ فَرِيضَةِ أَنْزَلَهَا اللَّهُ، وَإِنَّ الرَّجْمَ فِي كِتَابِ اللَّهِ حَقٌّ عَلَى مَنْ رَأَى إِذَا أَحْصَنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ، إِذَا قَامَتِ الْبَيْتَةُ، أَوْ كَانَ الْحَبْلُ، أَوْ الْإِعْتِرَافُ)

Farklı varyantlar için bkz. Tirmizî, *Hudûd*, 1432, c. I, s. 626; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. I, s. 414.

²¹⁸ Sâbûni, *Ravâi’u’l-Beyân*, I, 96.

²¹⁹ Sâbûni, *Ravâi’u’l-Beyân*, I, 96.

Sabuni'ye göre cumhur Kur'an'ın sünnet ile nesih olabileceğine cevaz vermişlerdir (ذهب) Nitekim الجمهور الى جواز نسخ القرآن بالقرآن وبالسنة المطهرة أيضا لأن الكل حكم الله تعالى ومن عنده)²²⁰ Allah Teala: “*Birinize ölüm yaklaştığında, eğer geriye mal bırakıyorsa anasına, babasına ve akrabasına uygun bir vasiyette bulunması, sakınanlara bir borç olmak üzere yazıldı.*”²²¹ buyurmuştur. Yani bu ayete göre bir kimse varisleri olan anne ve babasına dahi vasiyet yazması gerekir. Oysa Hz. Peygamber “*Vârise vasiyet yoktur.*”²²² buyurmuştur. Sabuni'ye göre de bu müstefiz²²³ seviyesinde olan hadis, Kur'an-ı Kerim'de bulunan bakara suresinin yüz altmışıncı ayetini nesih etmiştir.

Yine Sabuni'ye göre cumhurun getirdiği delil evlenmiş olan kadının zina ettiğinde ona yüz sopa vurulmamasıdır. Halbuki Allah Teala: “*Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun...*”²²⁴ buyurmuştur. Ayete baktığımızda zina eden kadına yüz sopa vurulması gerekir. Ancak bu ayet Hz. Peygamber'in evlenmiş olup da zina eden kimseleri recmetmesi uygulamasıyla nesih olmuştur.²²⁵

1.5. Sabuni'de Sünnetin Bağlayıcılığı

Sünnetin yasamadaki yeri, bizzat Hz. Peygamber tarafından belirlenmiştir. Hz. Peygamber, Muaz b. Cebel'i Yemen'e vali tayin ettiğinde ona “ne ile hüküm vereceğini”

²²⁰ Sâbûni, *Ravâi'ul-Beyân*, I, 97.

²²¹ 2. Bakara, 180. (كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْأَوْلَادِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ)

²²² Ebu Davud, *Vesâyâ*, 2870, c. I, s. 630. (لا وصية لوارث)

Farklı varyantları için bkz. Tirmizî, *Vesâyâ*, 2120, c. I, s. 799; İbn Mace el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, *Vesâyâ*, c. I, s. 475.

²²³ Mustefiz: 1. Senedinin başından sonuna kadar her tabakada ravi sayısı üçten aşağı düşmemekle beraber mütevatir hadis derecesine de ulaşamayan hadis. Bazı fakihler, meşhur hadise bu ismi verirler; 2. Ravi sayısı nasıl olursa olsun, Müslümanların kabul ettikleri hadis. Bkz. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İFAV, İstanbul, 2016, 224.

²²⁴ 24. Nur, 2.

(الرَّائِيَةُ وَالزَّانِيَةُ فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْشَهِدَ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ)

²²⁵ Sâbûni, *Ravâi'ul-Beyân*, I, 98.

sormuş, Muaz buna “Allah’ın kitabıyla” cevabını vermiştir. Ardından Hz. Peygamber “eğer Allah’ın kitabında bulamazsan ne ile hükmedeceksin” sorusuna “Allah’ın elçisinin sünneti” ile cevap vermiştir.²²⁶ Sabuni’nin sünnet anlayışı da bu şekildedir. Ona göre sünnet, Kur’an-ı Kerim’den sonra şeriatın ikinci kaynağıdır. Hz. Peygamber tarafından bizlere ulaştırılmış vahiydir (فان السنة النبوية هي المصدر الثاني للشرعية الغراء وهي وحي مبلغ مشروع من عند الله).²²⁷ Öyle ki Allahu Teala Hz. Peygamber’e karşı muhalefet etmekten Müslümanları sakındırmış²²⁸ ve ona uymayı emretmiştir.²²⁹ Bu bağlamda Sabuni, Hz. Peygamber’in getirdikleriyle amel etmenin vucubiyetine dayalı birçok ayet geldiğini ifade etmektedir.²³⁰ Sabuni’nin sünneti vahiy olarak kabul etmesinin en temel sebebi, vahyin gözetimi altında olduğu içindir. Çünkü Hz. Peygamber’den oluşan zelleler, Allah Teâlâ tarafından düzeltiliyordu, bu ister vahy-i metluv ister vahy-i gayr-i metluv olsun. Sabuni bu sebepten dolayı Hz. Peygamber’in tasarrufları da vahiy kabul etmektedir.²³¹

Hz. Peygamber’in ona itaat edenlere karşı müjdecî olarak gönderildiğini, Hz. Peygamber’in getirdiklerinden yüz çevirip ona isyan edenlerin cennetten mahrum kalacaklarını söylemektedir.²³² Sabuni bu görüşünü Hz. Peygamber’in sözüne dayandırmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır; “*Ümmetimden yüz çevirenler hariç herkes cennete girecektir. Bunun üzerine (ashab) ‘ey Allah’ın elçisi, yüz çevirenler kimlerdir?’ diye sormaları üzerine Hz. Peygamber şöyle cevap verir: ‘Bana kim itaat ederse cennete girer ve kim bana isyan ederse benden yüz çevirmiş olur.’*”²³³

²²⁶ Kamil Çakın, *İlk Hicrî Asırlarda Hadis Etrafındaki Şüpheler ve Hadis İnkarcılığı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, VII.

²²⁷ Sâbûni, *es-Sünnetü’n-Nebeviyyetü’l-Mütahhara*, 7.

²²⁸ Sâbûni, *Safvetü’t-Tefâsîr*, I, 247.

²²⁹ A.g.e., I, 242; Muhammed Ali Sâbûni, *el-Hedyü’n-Nebeviyyü’s-Sahîh fî Salâti’t-Terâvîh*, y.y., t.y., 97-101.

²³⁰ Sâbûni, *es-Sünnetü’n-Nebeviyyetü’l-Mütahhara*, 8.

²³¹ Demir, *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu*, 51.

²³² Sâbûni, *es-Sünnetü’n-Nebeviyyetü’l-Mütahhara*, 8.

²³³ Buhari, *İ’tisâm bi’l-Kitâb ve’s-Sünne*, 7280, c. I, s. 1674.

(كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ أَبِي قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنْ يَا أَبِي؟ قَالَ: مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبِي)
Farklı varyantlar için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXXVI, s. 561.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in emirlerine sarılmak Allah'ın emirleriyle farz kılınmıştır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in hükümlerine razı olmayan kimseler için Allahu Teala onlardan imanı nefyetmiştir.²³⁴

Sabuni devamla Hz. Peygamber'e uymayanın kendi heva ve hevesini uymuş olacağını, diğer bir ifadeyle dalalet düşeceğini söylemektedir.²³⁵ Nitekim Hz. Peygamber'in gönderilmesinden sonra onun getirdiği şeriatı bırakıp, daha önceleri getirilen şeriatlara uymanın dalalet olduğunu ifade etmektedir.²³⁶ Dolayısıyla geçmiş şeriatlara uymak, Hz. Peygamber'in getirdiği nurdan, onun apaçık yolundan yüz çevirmektir. Sabuni'ye göre Hz. Peygamber'in bunu ifade etmesi, bizim sünnete sınıksı sarılıp onunla amel etmemiz için kâfi gelen bir delildir. Yine Hz. Peygamber şunu buyurmuştur: *"Size iki şey bırakıyorum, onlara sarıldığınız müddetçe asla sapmayacaksınız: Allah'ın kitabı ve elçisinin sünneti."*²³⁷ Diğer bir rivayette ise Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Size Allah'tan sakınmanızı tavsiye ediyorum. Size Habeşli bir köle dahi emirlik yapsa ona kulak verip, ona itaat etmenizi istiyorum. Her kim benden sonra yaşarsa birçok ihtilaf görecektir. Bu durumda sünnetime ve hülefayı raşidinin sünnetine sınıksı sarılmanızı tavsiye ediyorum, dinde sonradan dahil edilen (muhtesâtu'l-umûr) işlerden sakının! Muhakkak ki her muhtes olan bidattır!"*²³⁸ Sabuni bu ve benzeri hadis ve ayetlerden yola çıkarak Hz. Peygamber'in sünnetinin reddedilmesinin son derece cehalet, dalalet ve Allah'ın kitabından uzaklaşmak manasına geldiğini ifade etmektedir. Öyle ki Hz. Peygamber'in sünnetini reddedenler Allah'ın gözlerini kör ettiği, kalplerini mühürlediği kimseler olduğunu söylemektedir.

²³⁴ 4. Nisa 65. (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)

²³⁵ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müeyesser*, II, 490.

²³⁶ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 71.

²³⁷ Müslim, *Hac*, 1218, c. I, s. 504. Farklı varyantlar için bkz. İbn Mâce, *Menâsik*, 3048, c. I, s. 536

²³⁸ Ebu Davud, *Sünnet*, 4607, c. I, s. 972.

(أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ عَبْدًا حَبِشِيًّا، فَإِنَّهُ مَنْ يَعْشَ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ، الْمَهْدِيِّينَ الرَّاشِدِينَ، تَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ) Farklı varyantlar için bkz. Tirmizî, *İlim*, 2676, c. I, s. 944; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXVIII, s. 375.

Sabuni'ye göre ulema, sünnetin İslam'ın teşri ikinci kaynak olması hasebiyle ona sarılmanın zaruretini beyan etmiştir. Ulema hadisler arasından illetli, makbul olmayan, Allah'ın düşmanları tarafından araya sokuşturulan rivayetleri ayırmak için çokça çabalar sarfetmiş ve birçok ilmi çalışmalar ortaya koymuştur. Bunlardan en önemlisi ise Hz. Peygamber'in hadislerin muhafazası için ortaya konan çalışmalardır. Ümmet Hz. Peygamber'den bizlere miras kalan hadisleri bunca asırlar boyunca muhafaza edebilmiştir.²³⁹

Öyle ki bugün on dört asır geçmesine rağmen bugün biz sanki Hz. Peygamber aramızda hayattaymış ve konuşuyormuş gibi onun hadislerini okuyabiliyor, dinleyebiliyor ve ezberleyebiliyoruz. Hz. Peygamber'in ümmetinin onun hadislerini gösterdiği bu inayeti daha önceki ümmetler, peygamberlerine gösterememişlerdir.²⁴⁰

Sabuni sünnetle amel edilmesinin vacip olduğunu ispatlamaya çalışırken İmam Şafii'nin Risâle adlı eserlerinden iktibaslarda bulunur. İmam Şafii'ye göre Allahu Teala, Hz. Peygamber'i dini ve kitabında ona itaat edilmesi bakımından onu otoriter bir konuma koymuştur. Öyle ki Hz. Peygamber'in faziletini ifade ederken, Hz. Peygamber'i, O'na iman ile bitişik bir şekilde zikretmiştir. Allahu Teala şöyle buyurmuştur: “*De ki: ‘Ey insanlar! Gerçekten ben göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın hepinize gönderdiği elçisiyim. O'ndan başka tanrı yoktur. O hayat verir ve öldürür. Öyleyse Allah'a ve ümmî peygamber olan resulüne, ki o Allah'a ve O'nun sözlerine inanır, iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.*”²⁴¹

İmam Şafii devamla Allahu Teala'nın O'na tam kâmil manada iman etmeyi Hz. Peygamber'e de iman etmeyle ilintili kılmıştır. Öyle ki kişi Hz. Peygamber'e tam manada iman etmedikçe kâmil imana ulaşamaz. Yine Allahu Teala Hz. Peygamber'e indirilen

²³⁹ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 71.

²⁴⁰ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 71.

²⁴¹ 7. A'râf, 158.

(قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَعَرَبُوا بِاللَّهِ عِلْمًا وَلِلَّهِ الْعِلْمُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ)

vahye ve onun sünnetine ittibayı farz kılmıştır. Nitekim Allahu Teala şöyle buyurur: “Soyumuzdan, onlara senin ayetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek onları arındıracak bir elçi çıkar rabbimiz! Çünkü yalnız sensin kudret ve hikmet sahibi.”²⁴² Allahu Teala yine Bakara suresinde şöyle buyurmuştur: “Nitekim aranızdan size bir peygamber gönderdik: O size ayetlerimizi okuyup, sizi arıtır temizliyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor; yine size daha önce bilmediklerinizi öğretiyor.”²⁴³ Cuma suresinde ise şöyle buyurmaktadır: “O, ümmilere, içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Halbuki onlar, bundan apaçık bir sapıklık içinde idiler.”²⁴⁴”

İmam Şafii bu ayetlerde zikredilen hikmet kelimesini Hz. Peygamber’in sünnetine yormaktadır. Bu bağlamda ilim ehlide bunun sünnet olduğu üzerinde ittifak etmiştir. Çünkü onlara göre Kur’an zikredilmiş ve hemen ardından hikmet kelimesi getirilmiştir. Yine Allahu Teala kullarına yardım konusunda onlara Kur’an’ı ve hikmeti öğreteceğini söylemiştir. Bütün bu karinelere İmam Şafii, hikmet kelimesinin sünnetin dışında bir şeye yormanın caiz olmayacağını dile getirmektedir.²⁴⁵

İmam Şafii Hz. Peygamber’e itaatin farz olmasıyla alakalı devamlı şu ayetleri dile getirmektedir; “Allah ve resulü herhangi bir konuda hüküm verdiklerinde artık mümin bir erkek veya kadın için işlerinde tercih hakları yoktur. Allah’ın ve resulünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır.”²⁴⁶ Nisa suresinde ise Allahu Teala şöyle buyurmaktadır; “Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ülü’l-emre de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah’a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah’a ve Peygamber’e götürün. Bu, elde edilecek sonuç

²⁴² 2. Bakara, 129. (رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ)

²⁴³ 2. Bakara, 151.

(كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمُ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ)

²⁴⁴ 62. Cuma, 2.

(هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ)

²⁴⁵ eş-Şafii, *er-Risâle*, 245-57.

²⁴⁶ 33. Ahzâb, 36.

(وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا)

*bakımından hem hayırlıdır hem de en güzelidir.”*²⁴⁷ yine Nisa suresinde Allahu Teala şöyle buyurmuştur: “*Kim Allah’a ve Peygamber’e itaat ederse işte onlar, Allah’ın kendilerine lütuflarda bulunduğu Peygamberler, Sıddıklar, Şehitler, ve Salih kişilerle beraberdirler; Bunlar ne güzel arkadaşlardır.”* Enfal suresinde ise şöyle buyurmaktadır; “*Ey iman edenler! Allah ve resulüne itaat edin, söylediklerini işittiğiniz halde ondan yüz çevirmeyin.*”²⁴⁸ İmam Şafii, Allah Teâlâ’nın Hz. Peygamber’e itaati kendisiyle birlikte zikrettiği ayetlere yer vermiştir.

Şafii, Allahu Teala’nın Hz. Peygamber’e itaati sadece onu zikrederek yer verdiği ayetlere yer vermiştir. Bu bağlamda Fetih suresinde şöyle buyurmuştur; “*Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah’a vermiş oluyorlar, Allah’ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah’a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah’a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir.*”²⁴⁹ Nisa suresinde ise; “*... her kim peygambere itaat ederse Allahu Teala’ya iman etmiş olur...*”²⁵⁰ yine Nisa suresinde; “*Hayır, Rabbin yemin olsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar.*”²⁵¹ Sabuni bu ayete ilişkin Hz. Peygamber’in hükümlerinin de sünnetin içerisine dahil olduğunu iddia etmektedir.

Nitekim Buhari’de geçtiği üzere Zübeyir(ö.36/656), Ensar’dan bir komşusuyla arazilerini ve hurma bahçelerini suladıkları su hakkında tartışmış, bunun üzerine Hz. Peygamber’in yanına gitmişlerdir. Hz. Peygamber akrabası olan Zübeyir’in lehinde hüküm vermiş ancak su ile işi bittiğinde suyu komşusuna vermesini emretmişti. Bunun

²⁴⁷ 4. Nisa, 59. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ وَالْيَوْمِ الْأَخِيرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا))

²⁴⁸ 8. Enfal, 20. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ وَاتَّبِعُوا حَيْثُ سَمِعْتُمْ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ وَاتَّبِعُوا حَيْثُ سَمِعْتُمْ))

²⁴⁹ 48. Feth, 10. (إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ (إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ))

²⁵⁰ 4. Nisa, 80. (مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا)

²⁵¹ 4. Nisa, 65. (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)

üzerine Ensar'dan olan komşusu Zübeyir'in akrabası olması hasebiyle onun lehinde hüküm verdiğini iddia etmiş, Hz. Peygamber ise bunun üzerine kızmış ve Zübeyir'e arazi ve hurma bahçelerine sulaması ve suyu hapsetmesi gerektiğini daha sonra Ensar'dan olan komşusuna vermesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁵² Sabuni ilgili vakıanın Nisa suresinin altmış beşinci ayetin sebebi nüzulü olarak kabul eder. Bu minvalde Sabuni, Hz. Peygamber'in hükmüne razı olmayan kimsenin mümin olamayacağını ve bu kimsenin Allahu Teala'nın kitabında varit olan bir hükmü reddetmiş gibi olacağını iddia etmektedir.²⁵³

Sâbûni'nin sünnetin bağlayıcılığını delillendirirken sahabenin ona karşı olan tutumundan yola çıkmaktadır. Bu bağlamda bir gün bir Yahudi ve sözde bir Müslüman arasında bir tartışma geçer. Bunun üzerine Yahudi yaptıkları tartışma hakkında hüküm verilmesi için Muhammed b. Abdullah'a gidelim der, bunun üzerine mümin olduğunu iddia eden kimse münafıkların reisi olan Ka'b b. Eşref'e(ö.3/624) gidelim der. Yahudi ise ben seni peygamberine davet ediyorum sen ise başkasını tercih ediyorsun der. Bunun üzerine mümin olduğunu iddia eden kişi bunun duyulmasından korktuğu için zorla da olsa Hz. Peygamber'e gider. Hz. Peygamber ise Yahudi'nin lehinde hüküm verir. Mümin olan ise bu hükmü kabul etmez. Yahudi ise bunun üzerine Hz. Ömer'e gitmeyi teklif eder ve Hz. Ömer'e giderler. Yahudi ve mümin olduğunu iddia eden kişi bu durumlarını Hz. Ömer'e anlatınca Hz. Ömer kılıcını kuşanır ve olduğu gibi münafığın kellesini keser ve meşhur olan şu sözünü söyler: “*Allah ve resulünün hükmüne razı olmayana böyle hükmederim.*” der ve Nisa suresinin altmıştan altmış beşinci ayetleri nazil olur.²⁵⁴

Sabuni'ye göre nazil olan bu ayetlerin manası Allahu Teala Hz. Peygamber'in hakem tayin edilmesiyle yetinmemesidir. Bilakis ona boyun eğmenin ve itaat etmenin

²⁵² Buhari, Sulh, 2708, c. I, s. 731.

²⁵³ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 76.

²⁵⁴ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî = Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, Dâru Hicr, Cîze, 2001, VII, 204; Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, c. 1, s. 368.

farz olduğunu dile getirir nitekim ilgili ayette şöyle buyurmaktadır; *“Hayır, Rabbine yemin olsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar.”*²⁵⁵ Yani Hz. Peygamber bir hüküm verdiğinde Müslümanların gönüllerinde hiçbir sıkıntı olmaması, gönülleri daralmaması gerekir. Sabuni bu ayetten yola çıkarak bugün sünneti toptan reddedenleri eleştirir. Nitekim Müslümanların gönüllerinde Hz. Peygamber’in verdiği hükme karşı bir darlık dahi hissedilmesi caiz değilken sırf aralarında zayıf, sahih olmayan veya âhad rivayetlerin varlığı sebebiyle sünneti toptan reddedenlerin hallerinin nice olacağını ifade etmektedir.²⁵⁶ Bu bağlamda Sabuni Hz. Peygamber’e itaati imanın şartlarından saymaktadır. Nitekim ilgili ayette Allahu Teala Hz. Peygamber’in hükmüne razı olmayandan imanı nefyetmiştir. Hal böyleyken Sabuni günümüzde Hz. Peygamber’in sözlerini, fiillerini, eylemlerini ve Hz. Peygamber’den sadır olan her şeyi, ister mütevatir bir şekilde bize ulaşsın ister âhad yollarla ulaşsın, reddedenlerin imanlarının olmayacağını ifade etmektedir.²⁵⁷

Ashabın Hz. Peygamber’e karşı tutumunun bir diğer örneği ise Zeynep b. Cahş’ın(ö.20/641) evlendirilmesiyle alakalıdır. Hz. Peygamber o zaman daha evlatlığı konumunda olan Zeyd b. Hârise’yi(ö.8/629) evlendirmek üzere Kureys’in asaetli hanımlarından olan Zeynep b. Cahş’ın yanına varmış ve onu Zeyd ile evlendirmek istemiştir. Ancak Zeynep ilk başta Zeyd’in nesebi sebebiyle bunu kabul etmemiştir. Hz. Peygamber ise Zeynep’e onunla evlenmesi emretmiş ancak Zeynep onunla evlenmek istemediğini tekrar ifade etmiştir. Bunun üzerine Ahzâb suresinin otuz altıncı ayeti nazil olmuştur. Allahu Teala şöyle buyurmuştur; *“Allah ve resulü herhangi bir konuda hüküm verdiklerinde artık mümin bir erkek veya kadın için işlerinde tercih hakları yoktur.*

²⁵⁵ 4. Nisa, 65. (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)

²⁵⁶ Sâbûni, *es-Sünnetü’n-Nebeviyyetü’l-Mütahhara*, 50.

²⁵⁷ Sâbûni, *es-Sünnetü’n-Nebeviyyetü’l-Mütahhara*, 50.

Allah'ın ve resulünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır.”²⁵⁸

Allahu Teala bu ayeti indirmesi üzerine Zeynep bnt. Cahş Hz. Peygamber'e şöyle demiştir: “*Ey Allah'ın elçisi! Ben kendi nefsimi Zeyd'i eş olarak kabul ettim. Ben Allah'ın elçisinin emrine asi olmam!*”²⁵⁹ Görüldüğü üzere hanım sahabilerden olan Zeynep b. Cahş, Hz. Peygamber'ine emrine asi olmaktansa her ne kadar kendine yakıştıramasa da Zeyd ile evlenmeye razı olmuş ve Hz. Peygamber'in emrini yerde bırakmamıştır.

Bu minvalde diğer bir örnek ise Cüleybib'in(ö.?) evlenmesiyle alakalıdır. Cüleybib siyahi fakir bir sahabeydi. Hz. Peygamber ise Cüleybi'bi Ensar'dan bir kadınla nikahlamak için kızın babasıyla görüşmüş, babası ise kızın annesiyle konuşup durumu O'na bildireceklerini ifade etmiştir. Annesi bu durumu öğrenince Cüleybi'bi küçümsemiş ve durumu sebebiyle kızının onunla evlenmesine müsaade etmeyeceğini, Hz. Peygamber'in kızı için ancak bu Cüleybi'bi mi laik gördüğünü söylemiştir. Ancak evlenecek olan kız söz konusu bu evliliği Hz. Peygamber'in ayarladığını dolayısıyla bundan razı olduğunu ve bundan dolayı Cüleybi'bi onunla evlendirmelerini gerektiğini ifade etmiş ve kızın anne ve babası bunu kabul etmiştir. Babası ise Hz. Peygamber'e durumu bildirerek eğer Hz. Peygamber razı olursa onların da razı olduğunu dile getirerek evliliği kabul etmiş ve Hz. Peygamber'de onları evlendirmiştir. Zaman sonra Cüleybib bir savaştan dolayı şehrin dışına çıkmış ve orada müşrikler tarafından öldürülmüştür. Hz. Peygamber onun mücadelesini görünce “*bu benden, bende ondanım*” buyurmuş kabrinde ise zevcesi için şöyle dua etmiştir; “*Allah'ım! Sen ona bolca hayır ver! O'na sıkıntıya düşürecek bir yaşam verme!*” Bunun üzerine eşi iddeti bitince

²⁵⁸ 33. Ahzâb, 36.

(وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا)

²⁵⁹ et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî = Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, XIX, 112.

evlenmiş ve Hz. Peygamber'in duasının bereketi sebebiyle bol ve bereketli bir yaşam sürmüştür.²⁶⁰

Ashabın Hz. Peygamber'e olan tutumuna son bir örnek olarak Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethi yolunda, Ramazan ayında olmaları hasebiyle, ashabına ağır gelmesi üzerine orucunu bozmasıdır. Mekke'nin fethinde yolculuk esnasında ona orucun ashabın ağır geldiği ifade edilmiştir. Hz. Peygamber bunu duyunca bir bardak su istemiş ve ashabının önünde orucunu bozmuştur. Bunun üzerine ashabından bazıları orucunu bozmuş bazıları ise tutmaya devam etmiştir. Ashaptan bazılarının orucunu bozmamaları Hz. Peygamber'in kulağına gittiğinde, devam tutanları isyancılar şeklinde nitelemiştir.²⁶¹

Verilen örneklerden Sabuni sünnete ittibanın vacip olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Özellikle İmam Şafii'nin sünnetin delil olması yönündeki ifadelerini olduğu gibi aktarmış, Hz. Peygamber'in ashabının bu yöndeki davranışlarından da rivayetler ortaya koymuştur. Yukarıda da ifade edildiği üzere Sabuni'ye göre sünnete itaat etmek vaciptir. Sünnetten yüz çeviren asi olur ve imanı tehlikeye girer. Nitekim Nisa suresinin altmış beşinci ayetinden yola çıkarak Hz. Peygamber'in sünnetine itaat etmenin imanın bir parçası olduğu sonucuna varmıştır.

1.6. Vahy-i Gayr-i Metlûv

Sabuni'ye göre İslam şeriatının ikinci kaynağı olan sünnet bizlere Hz. Peygamber tarafından ulaştırılan vahiydir.²⁶² Bu bağlamda Sabuni, vahyi iki kısımda

²⁶⁰ Müslim, *Fedâ'ilü's-Sahâbe*, 2472, c. I, s. 1032. Farklı varyantlar için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXXIII, s. 22-29-46.

²⁶¹ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müeyesser*, II, 655.

²⁶² Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 7.

değerlendirmektedir. Birinci kısım bizlere Cebrail tarafından ulaştırılan vahy-i metluf yani Kur'an'dır. İkinci kısım ise bizlere Hz. Peygamber tarafından ulaştırılan vahy-i gayri-i metluf yani sünnettir (فجعل الوحي على القسمين 1. وحي متلوّ منزل من عند الله جل وعلا وهو القرآن العظيم) ²⁶³ و.2. و. وحي مبلغ منقول الينا عن طريق الرسول ص و هو السنة البوية)

Malum olduğu üzere sünnetin kaynağı hakkında geçmişten beri ihtilaf edilmiştir. İlgili ihtilaflara bakıldığında üç temel yaklaşımın olduğunu görmekteyiz. Bunlardan birincisi Hz. Peygamber'in Kur'an'ın dışında da Allah ile iletişimin bulunduğunu ve bütün sözlerinin vahiy olduğu şeklindedir.²⁶⁴ İkinci görüş Allah'ın Hz. Peygamber ile olan ilişkisini Kur'an'dan ibaret olduğu yönündedir.²⁶⁵ Son görüş ise bu iki görüşün ortasını bulan görüştür. Bu görüş Kur'an haricinde vahyin varlığını kabul etmekle birlikte sünnetin bir kısmını vahiy bir kısmını Hz. Peygamber'in vahiy kontrolünden geçmiş içtihadı şeklinde kabul edenlerdir.²⁶⁶

Son görüşü savunan alimlerin en önemlisi Şâtîbî'dir (ö. 790/1388). Şâtîbî, sünnetin bir kısmının vahiy diğer kısmının ise Resulullah'ın içtihadı olduğunu söyledikten sonra bu içtihadın vahye dayandırıldığını ve onun kontrolünde olduğunu kabul etmektedir.²⁶⁷

Sabuni sünnetin kaynağı konusunda üçüncü görüşü benimsemektedir. Sabuni, İbrahim Demir ile mülakatında sünnet vahyin gözetimi altında olduğu için vahiy onaylıdır demiştir.²⁶⁸ Ancak Sabuni'nin eserlerinde sünnet vahiydir ifadesi ve hikmet kavramını sünnet olarak kabul etmesi bizleri sünneti tamamıyla vahiy olarak kabul ettiği vehmini itebilir.

²⁶³ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 46.

²⁶⁴ Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, 239.

²⁶⁵ Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi*, İFAV, İstanbul, 2021, 235-6.

²⁶⁶ Hasan Maçın, *"Kur'an Dışında Vahyin İmkân ve Vuku'una Farklı Bir Bakış"*, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/12 (08/2021), 135.

²⁶⁷ İbrahim b. Musa eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât*

²⁶⁸ Demir, *Muhammed Ali es-Sâbûni ve Tefsir Metodu*, 24.

Sabuni'nin sünnet-vahiy yaklaşımını somut bir örnek üzerinden açıklanabilir. Sabuni eş-Şerhü'l-Müeyesser adlı eserinde hadisle sabit olan bir konuyu inkâr eden kimse ile Kur'an'la sabit olan bir konuyu inkâr eden kimsenin durumunu karşılaştırır. İleride de görüleceği üzere Sabuni İsrâ ve Miracı iki önemli mucize olarak kabul etmektedir. Ancak Sabuni Miracı hâdisesinin hadislerle sabit olduğu için Miracı inkâr edenlerin kâfir değil, fâsık olacağını iddia eder.²⁶⁹ Sünnet yoluyla gelen bilgileri terk edenleri kâfirlikle değil de dalalet ehli olmakla suçlaması da²⁷⁰ yine bu anlayışına bir örnektir. Diğer bir örnek ise Sabuni sünnetin vahiy kaynağı olup olmamasıyla ilişkili açıklamalar yaparken Hz. Peygamber'in Allahu Teala'nın emir ve nehiyelerini bizlere ulaştırıcı olması sebebiyle Hz. Peygamber'in dine taalluk eden emir ve nehiyelerinde vahiy mahsulü olması gerektiğini ifade etmiştir.²⁷¹ Görüldüğü üzere Sabuni Hz. Peygamber'in bütün söz, fiil ve takrirlerini vahye bağlamamış ancak dini bir değer taşıyan emir ve fiillerini vahiy mahsulü olduğunu iddia etmiştir.

Sâbûni'nin vahy-i gayr-i metluv hakkındaki görüşünü onun verdiği örneklerden anlamaya çalışalım. Hz. Peygamber ahabına namaz kıldırırken akşam, yatsı ve sabah namazında Kur'an'ı sesli bir şekilde, öğle ve ikindi namazında ise sessiz bir şekilde okurdu. Bilindiği üzere Kur'an ayetlerinin sesli veya sessiz okunmasıyla alakalı bir ayet inmiş değildir. Bu konu hakkında ise İbn Abbas(ö. 68/687-88) emrolunduğu yerde sesli yine emrolunduğu yerde ise sessiz okurdu demiştir. Sabuni'ye göre Hz. Peygamber bunu vahy-i gayr-i metluv suretiyle Allah'tan öğrenmiş ve bu şekilde tatbik geçirmiştir. O'na göre bu uygulamanın tamamı vahiydir.²⁷²

Diğer bir örnek ise Abdullah b. Amr b. el-Âs ile ilgilidir. Ahmed b. Hanbel'in Müsnedin'de de geçtiği üzere Amr b. el-Âs, Hz. Peygamber'den duyduğu her şeyi daha

²⁶⁹ Sabuni, *eş-Şerhu'l-Müeyesser*, I, 404.

²⁷⁰ Sabuni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 79.

²⁷¹ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 77.

²⁷² Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müeyesser*, II, 26.

sonra ezberleyebilmek için yazardı. Bunun üzerine Kureyşliler Amr b. el-Âs'ı bundan nehiy ettiler. Sebepleri ise Hz. Peygamber'in de bir beşer olduğu, razı veya kızgın olduğu halde de konuşabileceği idi. Amr b. el-Âs bunun üzerine yazmayı bırakmış ve onların bu nehiyelerini Hz. Peygamber'e iletmiştir. Hz. Peygamber ise: “*Yaz! Nefsimi elinde tutana yemin olsun ki buradan (ağızına işaret ediyor) haktan gayrısı çıkmaz!*”²⁷³ buyurmuştur. Diğer bir rivayette ise ashabı Hz. Peygamber'e: “*Ey Allah'ın Elçisi! Sen bizimle şakalaşıyor musun?*” Sorusu üzerine Hz. Peygamber: “*Ben ancak hakkı söylerim!*” buyurmuştur.²⁷⁴ Sabuni, Hz. Peygamber'in ashabıyla şakalaşırken dahi haktan gayrısını söylemediğini, hal böyleyken Hz. Peygamber'in helal ve haram işlerinde veya Kur'an'ı tebliğ ettiğinde kesinlikle hakkı söyleyeceğini ifade etmektedir.²⁷⁵

Buhari'de geçtiği üzere Necâşi(ö.9/630) vefat ettiği gün Hz. Peygamber bunu ashabına bildirmiş ve gıyabında cenaze namazını kıldırmıştır.²⁷⁶ Sabuni, Hz. Peygamber'in Necâşi'nin ölümünden haberdar olmasını vahy-i gayr-i metluva yormaktadır. Çünkü bize aktarılan hadiste ölüm haberini bir elçinin getirdiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bundan haberdar olmasını Cebrail'in bildirmesiyle mümkün olacağını ifade etmektedir.²⁷⁷ Buhari'de geçen diğer bir rivayette Hz. Peygamber Mu'te'ye bir ordu göndermiş kendisi ise Medine'de kalmıştır. Hz. Peygamber Medine'den ashabına Mu'te savaşında meydana gelen olayları haber vermiştir. Rivayette şöyle geçmektedir; “*Zeyd b. Hârise(ö. 8/629) İslam sancağını aldı ve şehit düştü. Bunun üzerine Cafer b. Ebu Tâlib(ö. 8/629) sancağı devraldı ve şehit düştü. Daha sonra ise Abdullah b. Ravâha(ö. 8/629) devraldı ve şehit düştü -Hz.*

²⁷³ Ebu Davud, *İlim*, 3646, c. I, s. 776. (اكتب فوالذي نفسي بيده ما يخرج منه الا حق)

Farklı varyantlar için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XI, s. 58 ve 406.

²⁷⁴ Tirmîzî, *Birr ve Sila*, 1990, c. I, s. 745. Farklı varyantlar için bkz. İbn Mâce, *Edeb*, 3663, c. I, s. 635.

²⁷⁵ Sâbûni, *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, 78.

²⁷⁶ Buhari, *Cenâ'iz*, 1327-8, c. I, s. 448.

(نَعَى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّجَاشِيَّ صَاحِبَ الْحَبَشَةِ، يَوْمَ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، فَقَالَ: اسْتَعْفِرُوا لِأَخِيكُمْ)

Farklı varyantlar için bkz. Muslim, *Cenâ'iz*, 951, c. I, s. 390; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XV, s. 406-13.

²⁷⁷ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, II, 272.

Peygamber'in gözlerinden yaş akıyordu- Daha sonra ise yetki verilmeden Halid b. Velid(ö. 21/642) devraldı ve Mu'te fethedildi."²⁷⁸ Burada Hz. Peygamber, henüz savaş devam ediyorken, Medine'den ashabına olup bitenleri anlatmıştır. Sabuni Hz. Peygamber'in olup bitenleri ashabına anlatmasını vahy-i gayr-i metluva yormaktadır.²⁷⁹ Nitekim orduya katılan ashap geri döndüğünde Medine'de kalanlar Hz. Peygamber'in verdiği haberi onlara sormuş onlar da olup bitenleri doğrulamıştır.

Sabuni'ye göre Hz. Peygamber, İslam ile alakalı olan ve özellikle de helal ve haram hakkında konuştuğunda Allah'tan aldığı vahiy doğrultusunda konuşurdu. Sâbûni'nin verdiği örneklerden yola çıkıldığında, Hz. Peygamber'in Necaşi'nin ölüm haberini vermesi, Mu'te Savaşı'nda olup bitenleri ashabına, sanki orada hazırmiş gibi, anlatması Hz. Peygamber'in sadece helal ve haram işlerinde değil İslâm'ı uzaktan veya yakında ilgilendirip Allah'ın bilmesini istediği şeyleri de Allah'ın vahiy yoluyla ona bildirdiği görüşünde olduğunu söylenebilir.

2. BÖLÜM: HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİNİN ALAMETLERİ VE ONA HÂS DURUMLAR

2.1 Hz. Peygamber ve Mucize

Mucize kelime olarak "a-c-z" kökünden türemiştir. Mastarı ise "acz" şeklinde gelmekte ve kudretin zıddı anlamını ifade etmektedir.²⁸⁰ Kur'an'da ise mucize kelimesi

²⁷⁸ Buhari, *Cihad ve Siyer*, 2798, c. I, s. 756.

(خَطَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأَصِيبَ ثُمَّ أَخَذَهَا جَعْفَرٌ فَأَصِيبَ ثُمَّ أَخَذَهَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ فَأَصِيبَ ثُمَّ أَخَذَهَا خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ غَيْرِ امْرَأَةٍ فَفُتِحَ لَهُ وَقَالَ: مَا يَسْرُنَا أَنَّهُمْ عِنْدَنَا قَالَ أَيُّوبُ: أَوْ قَالَ: مَا يَسْرُهُمْ أَنَّهُمْ عِنْدَنَا وَعَيْنَاهُ تَدْرِفَانِ)

Farklı varyantlar için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XIX, s. 167 ve 212.

²⁷⁹ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, II, 273.

²⁸⁰ İbn Manzûr Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, Dâr Sâdir, Beyrût, 2010, V, 396.

yerine daha ziyade “ayet/âyât”, “delil, delâil, edille” ve “burhan-berâhin” gibi kelimeler kullanılmıştır.

İstilahta ise mucize, peygamberliği iddia eden kimsenin, hak peygamber olduğunu ispat etmek için içerisinde bulunduğu ümmetine gösterdiği harikulâde hâdiselerdir.²⁸¹ Literatürde mûcizenin, nübüvvetini ileri süren kişinin sıdkını ispatlayabilmesi için bazı özellikleri üzerinde durulur. Bunlar, kanıt olarak gösterilen hârikulâde olayın karışıklığa sebebiyet vermemesi için bizzat iddia sahibinin doğruluğuna delalet edecek tarzda meydana gelmesi, ya direkt yahut indirekt biçimde ilâhî bir fiil olması, olağan üstü bir şekilde zuhur etmesi, peygamberlik iddiası ve meydan okumayla birlikte vuku bulması, peygamberin güvenilirliğini zedeleyecek bir şüphe taşımaması ve nübüvvet iddiasının ardından vuku bulması gibi hususlardır.²⁸² Mucizenin temel özelliği ise tabiat kanunlarına aykırı olmasıdır.²⁸³ Her peygamber mucize ile teyid edilmesi gerekir, mucize ile teyid edilmedikçe onun risaletinin doğruluğu kabul edilmez. Bu bağlamda peygamberlik iddiasında bulunan kimse mucize izhar ederse bu hadise ile onun sıdkına dair kesin bilgi elde edilmiş olur.²⁸⁴ Nitekim bu hadiselerin varlığı bizlerin gerçek peygamberleri sahte peygamberlerden ayırt edebilmemizi sağlamaktadır.

Ele almak istediğimiz diğer bir husus ise Kur’ân dışındaki mûcizelerin vukunda failinin kim olduğudur. Gerek Ehl-i sünnet içerisinde Mâturîdîler ve Eşârîler gerek Mutezile mucizelerin failinin Allah olduğunu ancak bu nitelikte olayların Hz. Peygamber’in eliye meydana geldiğini söylemektedirler.²⁸⁵ Diğer bir deyişle mucizenin Hz. Peygamber’e izafet edilmesi mecazidir. Nitekim mucizelerin peygamberlerin eliyle

²⁸¹ Kelamcılar harikulade olayları alışkanlıklarımızı bozan olay olarak betimlemektedirler. Buna örnek olarak Enbiyâ suresi atmış dokuzuncu ayetinde vuku bulan hadisedir. Nitekim Allah’ın Ey ateş ! İbrahim’e serinlik ve esenlik ol ! emri üzerinde ateşin Hz. İbrahim’i yakamaması gibi. (Şaban Ali Düzgün (ed.), *İslâm İnanç Esasları El Kitabı*, 5. Bs., Grafiker Yayınları, Ankara, 2017, 202.)

²⁸² Halil İbrahim Bulut, “Mûcize”, DİA, DV yay., Ankara, 2020, XXX, 349.

²⁸³ Süleyman Ateş, *İslâm’da İnanç Konuları ve İtikadî Mezhepler*, Derğâh Yayınları, İstanbul, 2017, 149.

²⁸⁴ Saduddîn et-Taftazânî, *Şerhu’l-Akâid*, çev. Prof. Dr. Talha Hakan Alp, İFAV, İstanbul, 2017, 283.

²⁸⁵ Metin Pay, “İslam Düşüncesinde Bazı Mucize Telakkileri”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 18/47 (Temmuz-Aralık 2015): 150-6.

gerçekleşmesi onların doğruluğunu teyit etmek ve desteklemek içindir.²⁸⁶ Yani peygamberlerin kendi insani tasarrufu değildir. Çünkü insanlar ilahi bir yardım almadan harikulade, doğüstü tasarruflarda bulunamazlar.

Sabuni de aynı görüşü benimsemektedir. Sabuni'ye göre Hz. Muhammed'in Bedir Savaşı'nda bir avuç toprağı Mekkeli müşriklere fırlatmasının ardından orada bulunan bütün Mekkelilere isabet etmesini Allah'ın kudreti dahilinde yani onun yardım etmesiyle gerçekleştiğini dile getirmektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in attığı bir avuç toprak bütün bir ordunu gözlerini dolduramaz.²⁸⁷ Bu bağlamda Sâbûni geleneksel düşünceden kopmamış ve Kur'ân-ı Kerîm dışında vuku bulan mucizeleri delâilü'n-nübüvveden saymıştır.

Sâbûni'nin mucize hakkındaki düşünce dünyasını ortaya koyabilmek için bu konuyu üç başlık altında ele alacağız. Bunlardan birincisi Kur'ân-ı Kerîm ve aklî mucize, ikincisi hissî mucize ve üçüncüsü haberî mucizedir.

2.1.1. Kur'ân-ı Kerîm

Sâbûni'ye göre insanlık tarihinde ümmetlerden hiçbirisi kendi semavi kitabına Hz. Peygamber'in ümmetinin gösterdiği itinayı göstermemiştir. Daha önceki mukaddes kitaplar, korunmada, gözetilmede ve hürmet edilmede Hz. Peygamber'in ebedi mucizesi olan Kur'ân-ı Kerîm'in ulaştığı mertebeye ulaşamamıştır.²⁸⁸

Bu bağlamda Allahu Teala'nın peygamberlerinin doğru olduklarını bildiren ve kendilerinin Allah tarafından gönderilmiş peygamber olduklarına delalet eden apaçık

²⁸⁶ Şaban Ali Düzgün (ed.), *İslâm İnanç Esasları El Kitabı*, 202.

²⁸⁷ Sâbûni, *Safvetü't-Tefâsîr*, I, 424.

²⁸⁸ Sâbûni, *Tibyân*, 101.

delil ve hayrete düşüren mucizelerle destekleyeceğini vâd etmiştir . Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e en büyük mucizesi olan Kur'ân-ı Kerîm'i tahsis etmiştir. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm ile birçok nesle can vermiş, onlara en doğru yolu göstermiş, sapıklıktan çıkartıp insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet haline getirmiştir. Öyle ki tarihin benzerini görmediği bir toplum inşa etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm, Deve ve koyun çobanları olan Arapları, ümmetlerinin efendileri yapmıştır. Böylelikle onlar dünyanın en uzak yerlerine hâkim olmuşlardır.²⁸⁹

Sabuni'ye göre önceki ümmetleri o asır ve zamana uygun hissi mucizeler verilmiştir. Bu bağlamda Hz. Musa'nın (a.s.) mucizesi, eli ve âsâsıydı. Çünkü Musa (a.s.) sihirbazların çok olduğu, sihrin yaygın olduğu bir zamanda gönderilmiştir. İsa'ya (a.s.) ise ölüleri diriltmek, anadan doğma kör ve abrası iyi etmek ve gaipten haber vermek gibi mucizeler verilmiştir. Çünkü Hz. İsa (a.s.) hikmet ve tıp ilminin çok ilerlemiş ve seçkin doktorların yetişmiş olduğu bir asırda gönderilmiştir.

Sabuni'ye göre geçmişteki peygamberlere yukarıda zikrettiğimiz gibi sadece maddi ve hissi mucizeler verilmiştir. Ancak Hz. Muhammed'e (s.a.s.) dünya durdukça devam edecek vefatıyla kaybolmayacak ruhi ve akli bir mucize vermiştir ki o da Kur'ân-ı Kerîm'dir. Önceki ümmetlere verilen hissi mucizeler peygamberlerin vefatlarından sonra kâinatın hadiseleriyle birlikte yol olup varlık aleminden silinmişlerdir. Öyle ki onların varlıkları ancak Kur'ân-ı Kerîm'in haber vermesiyle bilinmektedir. Bu yüzden Hz. Muhammed'e verilen Kur'ân mucizesi onlardan üstün olmuştur.²⁹⁰

Sabuni bu bağlamda Zürkânî'den(ö. 1948) şu sözü aktarır: “Gözümüzü içerisinde birçok mucize barındıran Kur'ân-ı Kerîm'e çevirelim. Muhakkak ki ona ebedilik yazılmıştır. Günlerin geçip gitmesiyle gitmeyecek, Hz. Peygamber'in vefatıyla da sona

²⁸⁹ Sâbûni, *Tibyân*, 102.

²⁹⁰ Sâbûni, *Tibyân*, 103.

ermeyecektir. Bilakis o kendisini yalanlayanlarla mücadele etmektedir, onu inkâr edenlere de meydan okumaktadır. Bütün alemleri İslâm'a ve saadete davet etmektedir.

*Buraya kadar anlattıklarımızdan Hz. Muhammed ve diğer peygamberler arasındaki büyük fark ortaya çıkmaktadır. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sadece Kur'ân-ı Kerîm'de binlerce mucizeleri vardır. Bu mucizelerden bugüne kadar istifade edildiği gibi bugünden sonraki Müslümanlar da istifade edecektir. Diğer peygamberlerin mucizelerine gelince onların sayıları belli ve ömürleri kısadır. Peygamberlerin vefat etmesiyle birlikte verilen mucizeler de yok olup gitmiştir. O ümmetlere verilen mucizeleri arayanlar ancak geçmiş tarihlerin haberlerinde bulur. Geçmiş olan mucizelere de ancak Kur'ân-ı Kerîm şahitlik yapar. Böylelikle Kur'ân-ı Kerîm o mucizeleri haber vermek suretiyle semavi kitaplara, peygamberlere ve bütün sahîh olan dinlere büyük bir lütufta bulunmuş olur.*²⁹¹

Sabuni'ye göre Kur'ân-ı Kerîm'in icazı demek, insanların münferiden veya bir araya gelip Kur'ân'ın mislini getirmekten aciz kalması demektir. Yoksa buradan maksat insanoğlunun haddi zatinde aciz olduğunda göstermek değildir. Kur'ân'ın mislini getirmekten aciz olduğunu göstermektir.²⁹² Kur'ân'ın icazının delili yirmi üç senelik bir zaman diliminde, batıl olduğunu ifade ettikleri Kur'ân'ın mislini getiremeyen müşriklerdir. Nitekim müşrikler Hz. Peygamber'in davasını ortadan kaldırmak için bütün cabalarını sarf ediyor ve bunun için her şeyi göze alıyorlardı. Durum böyleyken müşrikler Hz. Peygamber'in davasını iptal etmeleri için en kolay yoldan gitmeleri gerekirdi. Bu yol onların şöhret kazandıkları ve mütehasıs oldukları konuşmada beyan, dilde fesahat yoluydu. Bunun için onlardan Kur'ân'ın benzerini getirmeleri istendi. Onlar için Kur'ân'ın benzerini getirmek, savaşın acılarını tatmaktan, en yakınlarını feda etmek ve ölümü yudumlamaktan daha kolaydı. Ancak onlar söz sanatında bu kadar yetenekli

²⁹¹ Sâbûni, *Tibyân*, 103.

²⁹² Sâbûni, *Tibyân*, 105.

olmalarına, tanınan yirmi üç senelik zaman dilimine rağmen mislini getiremediler ve savaşmayı seçtiler. İşte bu Kur'ân'ın muciz oluşudur.²⁹³

Sabuni'ye göre Kur'an birkaç yönden mucizdir. Bunlardan birincisi Kur'ân'ın muhteşem nazımının Arap dilinden bilinen nazımlara benzememesi. İkincisi Kur'ân'ın insanoğlunu hayrete düşüren üslûbu arap üslûplarına benzememesi. Üçüncüsü Kur'ân'ın hiçbir kimsenin benzerini getirmesi mümkün olmayan akıcı mükemmel bir üslûba sahip olması. Dördüncü Kur'ân'ın koymuş olduğu şer'î kanunların beşerin koymuş olduğu kanunları değersiz kılması. Beşinci Kur'ân'ın ancak vahiy ile bilinebilecek gaiplerden haber vermesi. Altıncı Kur'ân'ın kesin bir şekilde doğru olarak bilinen tabii ilimlerle çatışmaması. Yedinci Kur'ân'ın haber verdiği müjde ve tehditten her birinin tamamıyla gerçekleşmiş olması. Sekizinci Kur'ân'ın içine aldığı ilimler marifetlerin şer'î ilimler ile tabii ilimler olması. Dokuzuncu Kur'ân'ın beşerin bütün ihtiyacına her zaman cevap verecek durumda olması. Onuncu Kur'ân'ın gerek kendisine uyanların gerekse düşmanların kalplerinde büyük tesir yapmasıdır.²⁹⁴

2.1.2 Akli/ İlmî Mucizeler

Bu kategori “mânevi mucize” veya “bilgi mucizesi” olarak isimlendirilmektedir. Bu tür mucizeler, akıl yürütme gücüne hitap eden ve rasyonel kanıtlardan yola çıkarak meydana gelen mucizelerdir. Yani bu tür mucizeler hissi mucizeler gibi belirli bir zaman ve mekanla sınır değildir. Peygamberlerin güvenilir, dürüst, güzel ahlâk sahibi, merhametli olmaları, iyiliği emredip kötülükten nehyetmeleri, tebliğ ettikleri vahiy ürünü

²⁹³ Sâbûni, *Tibyân*, 110.

²⁹⁴ Sâbûni, *Tibyân*, 118.

metnin lafız ve muhteva bakımından erişilmez bir üstünlük taşıması gibi hususlar bu türün kapsamına girer.²⁹⁵

Bu başlık altında uzaya çıkılması, dünyanın hareket etmesi ve dönmesi, kâinatın bir bütün halinde yaratılışı, kâinatın var oluşu, atomun parçalanması, rüzgarlar vasıtasıyla aşılama ve insanların parmak izlerinin değişik olması konuları ele alınacaktır. Ancak bu konuları ele almadan önce Sabuni'nin, Batı'nın günümüzde teknoloji ve bilim bakımından ileride olması, görüşlerine yer verilecektir.

Malum olduğu üzere günümüzde insanlar yüz, iki yüz sene önce hiç görmediği, belki de tasavvur dahi edemediği teknolojileri bugün görmektedir. Bilimin ilerlemesini de buna dahildir. Buna örnek olarak uzay gemileri, uydular, yeryüzünün etrafında keşif yapmaları, aya çıkmaları, bazı gezegenlere uzay gemileri göndermeleri ve günümüz bilim ile ulaşılabilen diğer şeyler verilebilir.

Sabuni'ye göre burada sorulması gereken soru; insanoğlunun yirminci yüzyılda, keşif, icat ve sanayileşme alanında bu kadar büyük adımlar atması hatta mucizelere benzeyen şeyleri ortaya koyması ve bunu yaparken hiçbir dine inanmamaları, kitabı tasdik etmemeleri ve bir ilahın varlığına iman etmemeleri nasıl açıklanabilir?²⁹⁶ Bu bağlamda Sabuni örnek olarak Rusya'yı vermektedir. Rusya, bir ilahın var oluşunu, ahireti ve dinleri inkâr etmektedir. Böyle olduğu halde Rusya ilim, sanayileşme, icat ve keşif alanında ilerlemiştir hatta uydularla uzayın bilinmeyenlerini keşfetmek için uzaya ve diğer gezegenlere çıkmaktadır.

Ancak Sabuni'ye göre bir Müslüman Kur'an-ı Kerim'i okuyup, ayetleri üzerinde düşündüğünde ince, dakik ilmi gerçekleri keşfeder. Nitekim Allahu Teala bizlere Kur'an'ı Kerim'inde inkarcıları ikna etmek hususunda bazı kozmik yaratılışlarına

²⁹⁵ Bulut, "Mûcize", 349.

²⁹⁶ Muhammed Ali Sabuni, *Haraketu'l-Ard ve Devrânuhâ: Hakikatun İlmiyyetun esbetehâ'l-Kur'an*, Dârü'l-Kalem, Dimeşk, 1991, 6.

(sünnetullah)²⁹⁷ dikkat çeker. Öyle ki Alla Teala münkir olmalarına rağmen onları çeşitli nimetler lütfetmiştir. İlim, marifet, mal, rızık, dünyalık ve güç buna örnek olarak zikredilebilir.²⁹⁸ Buna delil olarak En'âm suresinin kırk dört ve kırk beşinci ayetini getirmektedir. Allahu Teala mezkûr ayetlerde şöyle buyurmaktadır; *“Onlar, kendilerine yapılan uyarıları unutunca her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık! Böylece onlar birdenbire bütün ümitlerini yitirdiler. Sonunda zulmeden kavmin kökü kesildi. Her türlü övgü, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur.”*

Sabuni'ye göre bu ayetler günümüz Batı'nın teknoloji ve bilimde ilerlemiş halini betimlemektedir. Buna göre Allahu Teala onlara ilim ve marifet kapılarını açmış, rızık ve hayırlar vermiş, kudret ve gücü bu uğurda kullanmaları için hizmetlerine vermiştir. (فَتَحْنَا) (عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ) lafzı görüldüğü üzere umum bir şekilde varit olmuştur. Bu ise ilmi, marifeti, keşifleri, icatları, yeni teknikleri, bu bilgilere ulaşmak için sebepleri, rızık, gücü ve izzeti kapsamaktadır. Ancak Sabuni'ye göre ayette de zikrolunduğu üzere bunun sonu helaktır (حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ). Öyle ki onların nihai hedeflerine ulaştıklarında Allahu Teala onları ansızın azap edecektir. Böylelikle onlar inkâr ve dalaletlerinde helak olup gideceklerdir (فَقَطِّعَ دَابِرَ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ).²⁹⁹

Öyle anlaşılıyor ki Sabuni buradan dünyanın sonunu değil, bir topluluğun kendilerine verilen bunca nimet sebebiyle ilerlemesi ve buna rağmen Allah'ı inkâr etmeleri sonucunda tekrardan dibe vuracaklarını kastetmektedir.

²⁹⁷ Allah'ın tabiatı yaratıp devam ettirmek ve toplum hayatını düzenlemek üzere koyduğu kanunlar anlamında bir Kur'ân terimidir. Bkz. İlyaz Çelebi, “Sünnetullah”, DİA, TDV yay., İstanbul, 2010, XXXVIII, 159.

²⁹⁸ Sabuni, *Haraketu'l-Ard ve Devrânuhâ*, 7.

²⁹⁹ Sabuni, *Haraketu'l-Ard ve Devrânuhâ*, 8.

Sabuni devamla günümüz Müslümanların, Batı'nın bu durumuna aldanmamaları gerektiğini söyler. Nitekim Batı medeniyet, zorba ve maddeci bir medeniyettir. Hedefi düşmanlık ve zulümdür. Bunun neticesi ise helak ve hüsrandır.³⁰⁰

Zikrolunan bilimsel konuları ele almadan önce Sabuni'nin Kur'ân'ın bilimsel gerçeklerle uyuşmasıyla alakalı görüşlerine yer vermek isabetli olacaktır. Sabuni öncelikle Kur'ân-ı Kerîm'in bir hidayet ve irşat kitabı olduğuna, tabiat, matematik, fizik, tıp vb. bir bilimsel alanın kitabı olmadığını göz önünde bulundurmamız gerektiğini söyler. Fakat bununla beraber Kur'ân ayetleri tabiat, tıp ve coğrafyanın meselelerinden bazılarında ince işaretlerden ve gizli hakikatlerden hali olmamıştır. Malum olduğu üzere Hz. Muhammed (s.a.s.) ümmi idi. Okuma yazma bilmiyordu ve medeniyetten uzak bir şehirde yetişti, ilim, irfan namına bir şey yoktu. Tabii ilimlerin de okutulduğu medreseler de bulunmuyordu. Böyle olduğu halde Kur'ân-ı Kerîm tabii ilimlere işaret etmiştir. Onun asrında bu tabii ilimler bilinmiyordu. Bu tabii ilimlerin isimlerinin sırları ancak yakın zamanda keşfedilmiştir.³⁰¹

2.1.2.1. Dünyanın Hareket Etmesi ve Dönmesi

Günümüzde dünyanın dönmesi kesin ilmi bir hakikat haline gelmiş, buna karşı koyacak bir teori kalmamıştır. İlmî hakikatlerle dünyanın, kâinatın geniş atmosferinde seyrettiği ispatlanmıştır. Sabuni burada Kur'ân-ı Kerîm'den delil getirerek bin dört yüz sene öncesinden dünyanın hareket ettiğini ve döndüğünü gösterecektir.

³⁰⁰ Sabuni, *Haraketu'l-Ard ve Devrânuhâ*, 9.

³⁰¹ Sabuni, *Tibyân*, 142.

Sabuni Enbiya suresinin otuz üçüncü ayetini delil getirmektedir. Nitekim burada Allahu Teala şöyle buyurmaktadır: “O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzmektedir.”³⁰² Sabuni’ye göre bu ayet dünyanın dönüp hareket ettiğine işaret etmektedir.

Buna dair Sabuni’nin birinci delili gece ve gündüzde zaman zarfı kullanılıp, mekân zarfının murat edilmesidir. Gece ve gündüzün her ikisi de zaman zarfıdır yani belirli bir zamanı ifade ederler. Zamanın olduğu zarflar ise bir mekâna bağlıdır, bağlı olmak zorundadır. Gece ve gündüzün bağlı olduğu mekân ise yeryüzüdür. Çünkü yeryüzü olmasa gecenin ve gündüzün tecelli edebileceği bir yer olmayacaktır. Böylelikle Allahu Teala gece ve gündüz zamanını ifade ederek aslında mekânı kastetmiştir. Sanki Allahu Teala bu ayette şunu kastetmiştir: O, yeryüzünü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzmekte, yani uzayda seyretmektedir.³⁰³

Sabuni bu görüşünü farklı bir ayetle desteklemektedir. Nitekim bir önceki ayette Allahu Teala (خلق الليل والنهار) lafzını kullanmıştır. Yaratma fiili ancak gerçek veya dokunulabilir bir şey için kullanılmaktadır. İnsan, hayvan, yeryüzü gibi. Zarfı zamanlar için (خلق) lafzı kullanılmaz. Bu sebepten dolayı Allahu Teala En’âm suresinin birinci ayetinde ³⁰⁴ (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْلَمُونَ) yeryüzü ve semayı (خلق) fiilini kullanmış, karanlık ve nur kelimelerinde ise (جعل) fiilini kullanmıştır.

Sabuni’nin bu delil, Enbiyâ suresinin otuz üçüncü ayetinin devamı ile ilgilidir. Ayette de ifade edildiği üzere “O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzmektedir” Burada gece ve gündüzün hissi bir varlık olmadığından, güneş ve ay gibi yörüngede yüzemez, yani uzayda seyredemez. Durum böyle olduğundan bu ayetten anlaşılan sadece güneş ve ayın yörüngede yüzmesidir. Ancak ayetin sonunda

³⁰² 21. Enbiya, 33. (وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ)

³⁰³ Sabuni, *Haraketu’l-Ard ve Devrânuhâ*, 16-17.

³⁰⁴ 6. En’âm, 1.

kullanılan zamir cem zamiridir. (كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ) Şayet buradan sadece ay ve güneş kastedilseydi burada tesniye zamiri kullanılması gerekirdi. Ancak biz yukarıda ifade edildiği üzere gece ve gündüzden, yeryüzünün amaçlandığını anlarsak zamirler de yerine oturur. Böylelikle yeryüzü, güneş ve ay uzayda seyrederek.³⁰⁵

Sabuni bütün bu olup bitenlerin Kur'an'da açık bir şekilde zikrolunmamasını bir sebebe yormaktadır. Şayet bundan yüz sene evvel bütün bu olup bitenlerin varlığı dile getirilseydi, insanlar bunların hayal ve saçmalıklardan ibaret olduğunu düşünürdü. Ancak mezkûr olan şeyler bugün ilmi hakikatlerdir. Allahu Teala ise muhatapların seviyesine göre hitap etmektedir. Kur'an'da gelen her şey beyan ve hikmetin zirvesidir. Hal böyleyken Allahu Teala'nın insanların kaldıramayacağını ve akıllarının almayacağı şekilde bazı mevzuları açıklaması düşünülebilir mi? Böyle bir durumda insanlar hemen inkâr ederlerdi.³⁰⁶ Sabuni bu durumu basit bir örnekle açıklamaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim bir dört yüz sene önce Araplara: Bir yere gitme vasıtaları sadece at, eşek ve katır değildir. Siz ileride kanatlarınız olmadan havalarda uçan vasıtalara bineceksiniz, gezegenler arası uzay gemileriyle yolculuklar yapacaksınız denilse hemen Kur'an-ı Kerim'i yalanlamaya koşarlardı. Bu sebepten dolayı Kur'an insanlara muciz bir şekilde hitap etmiştir; *“Binmeniz ve güzelliğini seyretmeniz için atları, katırları ve eşekleri yarattı. O, sizin bilmediğiniz başka şeyler de yaratır.”*³⁰⁷ Görüldüğü üzere Allahu Teala zaman içerisinde yaratacağı vasıtalar için zihinleri (وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ) cümlesiyle hazırlamıştır. Bu vasıtaların ortaya konması akıl vesilesiyle olduğundan, akli da Allah yarattığından dolayı bu vasıtaların ortaya konmasının Allahu Teala'ya nispet edilmesinde bir sorun yoktur. Çünkü insanlara bu akli, anlayışı, kabiliyeti ve kudreti bahşeden O'dur.³⁰⁸

³⁰⁵ Sabuni, *Haraketu'l-Ard ve Devrânuhâ*, 20.

³⁰⁶ Sabuni, *Haraketu'l-Ard ve Devrânuhâ*, 8.

³⁰⁷ 16. Nahl, 8. (وَالْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْحَمِيرِ لِيَتَرَكَّبُوا مَا وَزَيْنَهُ وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ)

³⁰⁸ Sabuni, *Haraketu'l-Ard ve Devrânuhâ*, 21.

Sabuni dünyanın hareket etmesi ve dönmesine dair getirdiği başka bir delil Yasin suresiyle ilgilidir. Yasin suresinde kâinatın ve semanın geniş oluşu, yıldızları ve gezegenleri içermesi ve bunların hepsi bir yörüngede seyretmesine dair deliller vardır. Kur'ân-ı Kerîm Yasin suresinde kâinatı nasıl düzenleyip dakik bir şekilde yürüttüğünü ifade etmektedir. Öncelikle yeryüzünü ile başlamaktadır. Allahu Teala şöyle buyurmaktadır: *“Onlar için ölü toprak açık bir kanıttır. Ona can verdik ve ondan taneler çıkardık; işte bundan (yaptıkları yiyecekleri) yiyorlar. Orada nice hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik, içinde gözelerden su fışkırttık; Onun ürünlerinden ve kendi elleriyle ürettiklerinden yesinler diye. Hala şükretmeyecekler mi? Toprağın bitirdiklerini, kendilerini ve daha bilmedikleri nice şeyleri çiftler çiftler yaratan Allah her türlü eksiklikten uzaktır.”*³⁰⁹ Sabuni'ye göre burada Allahu Teala bu kâinattaki kudretinin belirtilerinden bahsetmektedir. Allahu Teala verimsiz toprağın, semadan gelen yağmur ile nasıl hayat bulduğunu anlatır. Daha sonra gece ve gündüzün sahnesini betimler. Gece manzarasından gündüzün nasıl soyulup gittiğini, dünyanın zifiri karanlık kaldığını, daha sonra güneşin Allah'ın kudretiyle uzayda seyrettiğini, ayın yörüngesinde ilerlediğini ifade eder.³¹⁰ Allahu Teala geceyi, gündüzü, güneş ve ayı zikrettikten sonra (وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ) cümlesini kurar. Yani yeryüzü, güneş ve ay Allah'ın uzayında seyrederek. Yine Allahu Teala burada sadece güneş ve ayın seyrettiğini ifade etmek isteseydi tesniye zamirini kullanırdı. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere cem zamiri kullanmıştır.

Sabuni'nin bu konuda hakkındaki diğer bir delili Fâtır suresi kırk birinci ve Lokman suresinin onuncu ayetidir. Nitekim Allahu Teala şöyle buyurur: *“Gerçek şu ki Allah, koyduğu düzenden sapmamaları için gökleri ve yeri tutmaktadır. Şayet sapacak*

³⁰⁹ 36. Yasin, 33-34-35-36.

(وَأَيُّهُمُ الْآرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ۚ ۳۳ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجْرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ۚ ۳۴ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ۚ ۳۵ سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُثْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ۚ ۳۶)

³¹⁰ 36. Yasin, 38-39-40.

(وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۚ ۳۸ وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ۚ ۳۹ الشَّمْسُ يَتَّبِعِي لَهَا أَنْ تَذُرَّ الْقَمَرَ وَلَا الْبَلَّ سَابِقِ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ۚ ۴۰)

olsalar artık O'ndan başka hiç kimse onları tutamaz. Şüphesiz O halîmdir, çok bağışlayıcıdır.”³¹¹ “O, gökleri, görebileceğini herhangi bir destek olmadan (duracak şekilde) yarattı, sizi dengede tutması için yere sağlam dağlar yerleştirdi, orada her türlü canlının çoğalmasını sağladı...”³¹² Lokman suresinin onuncu ayetinde Allahu Teala bizlere herhangi bir destek olmadan bütün kâinatı ayakta tuttuğunu Fatır suresinde ise sapmamaları için gökleri ve yeri tuttuğunu ifade etmektedir. Şayet dünya yerinde duruyor olsaydı onu tutmaya ve sapmaması için korumaya gerek kalmazdı.

Sabuni'ye göre Allahu Teala aynı şekilde semayı da tutmaktadır, yeryüzünün üzerine düşmemesi için. Yeryüzünü de tutmaktadır, sapıp uzayda kendi başına hareket etmemesi ve güneşe yaklaşıp yanmaması veya uzaklaşıp donmaması için.

2.1.2.2. Kâinatın Var oluşu

Sabuni bu konuyla ilgili Astronomi uzmanı James Jeans'in teorisine dayanarak, bu teorinin Fussilet suresinin on birinci ayetiyle uyduğunu iddia etmektedir. Ona göre kâinatın maddesi önce uzay boşluğunda düzenli bir şekilde yayılmış gazdı. Gezegenler bu gazın yoğunlaşmasından yaratılmıştır. Astronomi uzmanı olan Dr. George Gamow bu konuyla alakalı benzer bir görüşü benimsemektedir. Ona göre kâinat başlangıçta düzenli bir şekilde dağıtılmış olan gazla doldurulmuştur. Sonra bu gazdan varlıklar meydana gelmiştir. Sabuni'ye göre Fussilet suresinin on birinci ayeti bu teoriyi desteklemektedir. Allahu Teala Fussilet suresinde şöyle buyurmaktadır; “*Dahası O, duman(gaz) halinde*

³¹¹ 35. Fâtır, 41. (إِنَّ اللَّهَ يُمَسِّكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا)

³¹² 21. Lokman, 10.

(خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَالْفَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ)

olan semaya iradesini yöneltti: ardından ona ve arza, 'isteyerek veya istemeyerek (varlık sahnesine) gelin!' buyurdu. 'isteyerek geldik' dediler."³¹³

Sabuni'ye göre Araplar dokunulabilen ve görülebilen şeyleri anladıkları için Kur'ân-ı Kerîm kâinatın yaradılış kaynağını "duman" olarak tasvir etmiştir. On dört asır önce insanların bu kâinattan ve bu kâinatın sırlarından hiçbir şey bilmedikleri bir vakitte okuma yazma bilmeyen Hz. Peygamber'in bu kâinatın yaradılış kaynağının duman(gaz) olduğunu bilmesi mümkün olmazdı.³¹⁴

2.1.2.3. Atomun Parçalanması

Günümüze kadar canlı ve cansız maddelerin en küçük parçasının atom olduğuna ve bu atomunun bölünemeyecek kadar küçük olduğu için parçalanmayı kabul etmeyeceğine inanılıyordu. Bu inanç üzerinden asırlar geçti. Son zamanlarda bilginler çalışmalarını atom üzerinde yoğunlaştırdılar. Nihayet atomu parçaladılar. Atomun proton, nötron, elektron taşıdığını buldular.³¹⁵ Sabuni'ye göre Yunus suresinin altmış birinci ayeti atomun parçalanmasının mümkün olduğunu göstermektedir. Nitekim Allahu Teala şöyle buyurmaktadır: "Ne zaman sen bir faaliyet göstersen, Kur'ân'dan bir bölüm okusan ve siz ne zaman bir iş yapsanız, o işe koyulduğunuzda muhakkak ki biz üzerinizde gözetleyici oluruz. Ne yerde ne de gökte, zerre miktarı bir şey bile rabbinin bilgisi dışında kalmaz; bundan daha küçük veya daha büyük ne varsa istisnasız apaçık bir kitapta yazılıdır."³¹⁶

³¹³ 41. Fussilet, 11. (ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ)

³¹⁴ Sabuni, *Tibyân*, 144-45.

³¹⁵ Sabuni, *Tibyân*, 145.

³¹⁶ 10. Yunus, 61.

(وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالٍ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ)

Sabuni'ye göre ayette atomdan(zerre) bahsedilmektedir. “*daha küçük*” kelimesi atomun parçalanmasının mümkün olacağını açıklamaktadır. Yine ayette “*ne gökte*” kelimesi yerde bulunan atom özelliklerinin güneşte, yıldızlarda ve gezegenlerde bulunan atom özelliklerinin aynı olduğu açıklamaktadır.³¹⁷

2.1.2.4. Oksijenin Azalması

Uçmanın keşfedilmesinden itibaren bilginler için tabiatın sırları meydana çıkmıştır. O da havanın yüksek tabakalarında oksijenin azalmasıdır. İnsan uçak veya balonla semaya doğru yükseldikçe oksijenin azalmış olduğunu göğsünün daralmasıyla ve nefes almasının güçleşmesiyle hisseder öyle ki neredeyse boğulacak hale gelir.

Sabuni'ye göre zikrolunanlar, En'âm suresinin yüz yirmi beşinci ayetiyle örtüşmektedir. En'âm suresinde Allahu Teala şöyle buyurmaktadır: “*Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse, göğe çıkıyormuş gibi kalbine darlık ve sıkıntı verir. Allah inanmayanları işte böyle cezalandırır.*”³¹⁸

2.1.2.5. İnsanların Parmak İzlerinin Değişik Olması

³¹⁷ Sabuni, *Tibyân*, 145.

³¹⁸ 6. En'âm, 125.

(فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ)

Geçen asırlarda İngiltere’de suçlu zanlıların parmak bastırarak, parmak izlerinin kullanılması diğer ülkelerde de kabul gördü. Parmakların derileri bir merkez etrafından çeşitli daireler şeklinde birçok ince çizgilerle örtülmüştür. Bu çizgiler hayat boyunca değişmez. Bedenin diğer organları birbirine benzerler, fakat parmakların birbirinden ayırıcı özellikleri vardır. Bu yüzden hiçbir zaman birbirine benzemezler. Sabuni bir iki asır önce keşfedilen bu gerçeği Kıyamet suresinin üçüncü ve dördüncü³¹⁹ ayetlerine yer vererek Kur’ân-ı Kerîm’in mucizesine ortaya koymaktadır.

2.1.3. Hissî Mûcizeler

İnsanların duyularına hitap eden harikulade olaylardır. Bunlara tabiatla ilgileri sebebiyle “kevnî mûcizeler” de denir. Kur’an’da belirtildiğine göre hissî mûcizeler geçmiş peygamberlerin elinde ortaya çıkmıştır. Bunlar tabiat kanunlarını aşan ve Allah’ın müdahalesini gösteren ilâhî fiiller olup iradelerini kullananların iman etmesini sağlar. Hissî mûcizeler peygamberin yaşadığı zaman ve mekânla sınırlıdır. Sonraki nesillerin onları tasdik etmesi haberin bilgi kaynağı olmasıyla gerçekleşir.³²⁰

2.1.3.1. İsra ve Miraç

³¹⁹ 75. Kıyamet, 3-4. (أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ نَجْمَعُ عِظَامَهُ ۗ بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نَسْوِيَّ بَنَانَهُ ۚ)

³²⁰ Bulut, “Mûcize”, 349.

Hz. Peygamber'in bir gece Mekke'den Kudüs'e intikal etmesine isrâ, Kudüs'den göğe yükselmesine ise mi'rac denilmiştir.³²¹ Bu bağlamda isrâ ve mi'rac hâdiseleri hem Kur'an hemde hadislerde mevcuttur.³²² O günün şartları ele alındığı zaman böylesine bir yolculuğun yapılması imkansız gözükmektedir. Nitekim Hz. Peygamber tekrardan Mekke'ye varıp bu yolculuğunu anlattığında, Mekkeli müşrikler adeta ellerine, Müslümanlara karşı kullanabilecekleri, bir koz geçmiş gibi sevinmiş, Mekkeli müşriklerin yanı sıra bazı Müslümanlar'da bu durumu akledemedikleri için irtidat etmişlerdir.³²³ Sabuni, Mekke'den Kudüs'e yürütme mesafesi'nin aslında kırk gecelik bir mesafe olmasına rağmen bir gecede gerçekleştiğini vurgulanması için âyette geçen³²⁴ “ليلاً” ifadesi'nin nekre şeklinde geldiğini ifade etmektedir.³²⁵ Ayrıca Sabuni'ye göre bu hâdis Allah'ın kudretini ve mucizesini en iyi şekilde ifade eder.³²⁶

Ele almak istediğimiz diğer bir husus ise yine mi'rac hâdisesiyle bağlantılı olan Necm sureleri'nin ilk on sekizinci ayetleridir. Sabuni bu âyetlerin, Hz. Peygamber'in mucizesi olan mi'rac'a delalet ettiğini kabul etmektedir.³²⁷

Âyetlerin anlaşılmasına gelecek olursak, ilgili âyetler hakkında alimler farklı görüşler serdetmişlerdir. Bu bağlamda Necm sûresi'nin beşinci âyetinde “öğretti” fiilinin öznesini hakkında bazıları kelâmın asıl sahibi olan Allah'a, bazıları da Allah'ın vahiy meleği olan Cebrail'e nispet etmiştir.³²⁸

Altıncı âyete gelecek olursak “üstün niteliklerle donatılmış” diye tercüme edilen vasfin “çok güçlü veya etki ve nüfuzu çok kuvvetli” manasına geldiğinde bu kimsenin hem

³²¹ Salih Sabri Yavuz, “Mi'rac”, DİA, TDV yay., İstanbul, 2005, XXX, 132; Muhammed Ali Sâbûni, *Îcâzu'l-Beyân fî Suveri'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Gazâlî, Lübnân,1979, 80-82.

³²² İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evren Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, 110-11.

³²³ İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016, II, 125.

³²⁴ 17. İsrâ, 1.

(سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)

³²⁵ Sâbûni, *Safvetü't-Tefâsîr*, II, 637.

³²⁶ a.g.e., II, 637.

³²⁷ a.g.e., III, 1235.

³²⁸ Hayreddin Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, TDV Yayınları, Ankara, 2020, V, 160-5.

Allah hem Cebrail olması mümkün olmaktadır. Aynı âyeti “asıl şekliyle göründü” diye tercüme edenler cümlenin öznesinin Cebrail olduğunu iddia eder ve onun genelde insan sûretinde görünmesi hasebiyle bu defa hakiki sûretinde görüldüğünü dile getirirler.³²⁹

Sekizinci âyette ise “*sonra yaklaştıkça yaklaştı*” diye çevrilen cümledeki özne hakkında ise üç farklı görüş söz konusudur. Birinci görüş, Hz. Peygamber’in Cebrail’e yaklaşması. Bu bağlamda anlaşıldığında Hz. Peygamber mi’rac’ta Allah’ı değil, Cebrail’i gerçek suretinde görmüş olacaktır. İkinci görüş, Allah’ın Hz. Muhammed’e yaklaşması yani kendine cezbetmesidir. Son görüş ise Hz. Peygamber’in Allah’a yaklaşmasıdır. Böylelikle Hz. Peygamber mi’rac’ta Allah’ı görmüş ve onunla görüşmüştür.³³⁰

Onuncu âyette “*O, kuluna vahyetti*” şeklinde tercüme edilen yerin öznesi hakkında aynı şekilde iki yorum getirilmiştir. Özne Allah olarak kabul edildiğinde “Hz. Peygamber, Allah’a öylesine yaklaştı ki aradaki mesafeler kalktı ve Rabbi kuluna doğrudan vahyi verdi” şeklinde anlaşılmıştır. Özne Cebrail olarak anlaşıldığında ise “Bu yaklaşmanın hemen sonrasında Cebrail, Allah’ın Hz. Peygamber’e gönderdiği vahiyleri gelip öğretti” şeklinde anlaşılmaktadır.³³¹

On üçüncü ve on dördüncü âyetlerde ise aynı ihtilafın meydana geldiğini görmekteyiz nitekim “andolsun ki onu iniş esnasında sidretü’l-müntehâ’nin yanında bir kere daha gördü” şeklinde tercüme edilen yerde görülenin Allah mı, yoksa Cebrail mi olduğu hakkında farklı görüşler serdedilmiştir. Aynı şekilde on sekizinci âyette de “*hiç kuşkusuz o görmüştü*” anlamındaki cümlede aynı görüşlere yer verilmiştir.³³²

İsra ve mi’rac hâdisesini hadis kaynaklarından baktığımızda ise yukarıda söz konusu olan bu ayrımın Hz. Peygamber’in ashâbı arasında da görmekteyiz. Nitekim

³²⁹ a.g.e., V, 160-5.

³³⁰ Hayreddin Karaman vd., Kur’ân Yolu, V, 160-5.

³³¹ Hayreddin Karaman vd., Kur’ân Yolu, V, 160-5.

³³² Hayreddin Karaman vd., Kur’ân Yolu, V, 160-5.

İkrîme'nin (ö. 13/634) "Gözler, O'nu idrâk edemez. O, bütün gözleri ihâta eder" âyetini³³³ İbn Abbâs'a (ö. 68/687-8) sorması üzerine İbn Abbâs, bu durumun Allah'ın kendi nûruyla tecellî ettiği zaman vaki olacağını dolayısıyla mi'racta bu şekilde vuku bulmadığını dile getirmiştir.³³⁴

Ancak İbn Mesûd (ö. 32/652-3) ve Ebû Hüreyre (ö. 58/678)'den gelen rivayetlerde bu durumun aksi gözükmetedir. Nitekim diğer bir rivayette İbn Abbâs, Ka'b b. Adiy'e (ö. 25/646), Hz. Peygamber'in Rabbini iki defa gördüğünü dile getirmesi üzerine Ka'b bu durumu Hz. Aişe'ye (ö. 58/678) iletmış, Hz. Aişe bu durumu reddetmiş ve Hz. Peygamber mi'racta rabbini değil Cebraili gördüğünü dile getirmiştir.³³⁵

Muhammed Ali Sabuni ise Hz. Peygamber'in mi'rac'ta Allah'ı değil, Cebrail'i gördüğü fikrini benimsemiştir.³³⁶ Çünkü Hz. Peygamber, Cebraili değil de Allah'ı görmüş olsaydı, Hz. Peygamber Allah'ın ayetlerinin bir kısmını³³⁷ değil, en büyüğünü görmüş olması gerekirdi.³³⁸ Böylelikle Necm Sûresi'nin ilk on sekizinci âyetlerde Sâbûni'nin hangi tarafı seçtiği belli olmuştur. Sabuni Hz. Aişe'nin görüşünü benimsemiş ve Hz. Peygamber'in Allah'ı göremeyeceği fikrini benimsemiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber Cebraili gerçek suretinde yani altı yüz kanadı olduğu halde görmüştür.

Tasavvufta da ihtilafli bir mesela olması rağmen mutasavvıfların ekseriyeti Hz. Peygamber'in Rabbini gördüğünü ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda Allah'ı dünyada

³³³ 6. En'âm, 103. (لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ)

³³⁴ Tirmizî, *Tefsîr*, 3279, c. I, s. 1107.

(«رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ فَلْت: أَلَيْسَ اللَّهُ يَقُولُ: {لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ} قَالَ: وَيَحْكُ ذَاكَ إِذَا تَجَلَّى بِنُورِهِ الَّذِي هُوَ نُورُهُ، وَقَدْ رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ مَرَّتَيْنِ

Daha fazla bilgi için bkz. Bedreddin Ayni, *Umdetu'l-Kârî*, c. XIX, s. 198; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, h. 2379, c. VIII, s. 607.

³³⁵ Buhari, *Tefsîr*, 4855, c. I, s. 1219. Farklı varyantlar için bkz. Muslim, *Îmân*, 177, c. I, s. 135; Tirmizî, *et-Tefsîr*, 3278, c. I, s. 1106.

³³⁶ Sâbûni, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 1237.

³³⁷ 17. İsrâ, 1.

³³⁸ Sâbûni, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 1237.

görmek O'nun kullarına olan ikrâmın en büyüğüdür, en büyük ikramda Hz. Peygamber'e mahsustur.³³⁹

2.1.3.2. Ayın Yarılması

Mekkeli müşriklerin kendisinden bir mûcize istemeleri üzerine Hz. Peygamber eliyle işaret etmek suretiyle ay yarılmış ve tekrardan işaret etmesi suretiyle birleşmiştir. Öyle ki Abdullah b. Ömer'den (ö. 73/693) gelen bir rivayette ay iki parçaya ayrılmış ve ayın bir parçası dağı örtmüş, diğer bir parçası ise dağın üzerinde kalmıştır.³⁴⁰ Bu vakıa hakkında birçok yorum ve ihtilaf var olmakla birlikte ulema bu hâdiseyi Hz. Peygamber'in en büyük mucizelerinden kabul etmiştir.³⁴¹

Hâdisi hakkında getirilen farklı yorumlar özetle şu şekildedir; a) Kur'ân'da geçmiş zaman kalıbında bir fiilin gelmesiyle onun gelecek zamanda meydana geleceğini kast edilmesi mümkündür, örnek olarak tekvîr suresi'nin ilk on üçüncü ayetleri bu iddiaya delildir.³⁴² b) Bu hâdiseyi bizlere aktaran bazı sahabilerin yaşları küçük olması, yaşları küçük olmayanlarda ise bazı güvenirlilik tartışmaları olması hasebiyle vuku bulduğunun kesin bir delili olmamasıdır.³⁴³ c) Böylesine harkulade bir olay gerçekleşmiş olsa bu sadece Mekke'de değil, dünya'nın diğer bir uçunda da görülmesi gerekirdi. Yani bu bilgi

³³⁹ Nuran Döner, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Tasavvuru*, (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 218-30.

³⁴⁰ Müslim, *Sıfatu'l-Kiyâme*, 2800, c. I, s. 1156.

(بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِنَى إِذَا انْفَلَقَ الْقَمَرُ فِلَقَتَيْنِ، فَكَانَتْ فِلَقَةٌ وَرَاءَ الْجَبَلِ، وَفِلَقَةٌ دُونَهُ، فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اشْهَدُوا»)

Farklı varyantlar için bkz. Tirmizî, *Tefsîr*, 3288-89, c. I, s. 1108.

³⁴¹ İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Câmi'u'l-Usûl fî Ehâdisi'r-Rasûl*, çev. Prof. Dr. Kemal Sandıkçı ve Prof. Dr. Muhsin Koçak, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008, XVIII, 518.

³⁴² Mehmet Salmazzem, "Ayın Yarılması Meselesine Dair Tefsirlerdeki Yorum Farklılıkları", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (11/2018) 870.

³⁴³ İlyas Çelebi, *"İnşikâku'l-Kamer"*, DİA, TDV yay., İstanbul, 2000, XXII, 344.

tarikh ve astronomi kitaplarında da bulunması gerekirdi ancak böyle bir bilgiye rastlanılmamıştır.³⁴⁴

Yukarıda görüldüğü üzere ilgili olay hakkında cumhurun görüşünü ve buna muhalif olan görüşleri ve sebeplerini kısa bir şekilde özetlemeye çalıştık. Şimdi Muhammed Ali Sâbûni'nin bu hâdiseye hakkındaki görüşlerine yer vereceğiz.

Sabuni bu hâdiseyi Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'den bir mucize istemeleri üzerine bu olayın gerçekleştiğini anlatır. Nitekim Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'in Ay'ı ikiye yarmaya güç yetirebilirse ona iman edeceklerine söz vermişlerdi. Ancak bu olayın gerçekleşmesi üzerine Hz. Peygamber'i onları büyülemekle suçladılar. Aralarında olan Ebu Cehil, şayet Hz. Muhammed onları büyülediye bütün dünyayı büyüleyemeyecini ve biraz sabretmeleri gerektiğini, er yada geç bir bedevinin çıkıp Mekke'ye geleceğini söyledi, bir süre sonra bir bedevi çıkageldi ve Ay'ın yarılması olayını önlerinde tasdik etti. Ancak yine de Mekkeli müşrikler yüz çevirdiler ve iman etmediler.³⁴⁵

Görüldüğü üzere Sabuni bu hâdiseyi Hz. Peygamber'in açık ve parlak mucizelerinden kabul etmektedir. Nitekim Kamer suresini de bu olayın en büyük delili olarak kabul etmektedir. Ancak dikkat çekmek istediğimiz husus Sabuni ilgili surenin tefsirinde yorum yaparken bu olay hakkında varid olan rivayetleri sahih olarak nitelendirmektedir. Böylelikle bu olay hakkında varid olan rivayetlerin ihtilafı ve zayıf olduğu görüşünü reddetmektedir. Bunun yanında Sabuni yukarıda da yer verdiğimiz üzere ayın daha sonraki bir zamanda yani kıyamet gününde yarılacağına iddia edenlerin iddiasını da reddeder çünkü geçmiş zaman kalıbının geleceği ifade etmek için

³⁴⁴ Hayreddin Karam vd., *Kur'ân Yolu*, V, 180.

³⁴⁵ Sâbûni, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 1246.

kullanılması çok uzak bir şeydir ve bu olayın gelecek zamanda vuku bulacak olması tefsircilerin icmasına da terstir.³⁴⁶

Burada Sabuni Ay'ın yarılması olayının ileride gerçekleşeceğini reddederken sadece bu olayı uzak görmesi ile yetinmesi ve bunun dışında herhangi bir delil öne sürmemesi bu iddiasında biraz zayıf kaldığını göstermektedir. Bizce bu olayı reddederken en azından bir delil öne sürmesi gerekirdi. Rivayetleri sahih olarak nitelerken de aynı uslubu devam ettirmektedir. Nitekim hakkında ihtilaf edilen rivayetler hakkında herhangi bir söz etmemektedir.

2.1.3.3. Bedir Gazvesi

2.1.3.3.1. Hz. Peygamber'in Toprağı Fırlatması

Bedir Savaşı'nda Hz. Peygamber avucuna toprak ve çakıl taşları almış ve hazır bulunan düşman ordusunun yüzüne fırlatmıştır. Bu olayın ardından atılan toprak ve çakıl taşları birçok savaşçının gözüne ve burnuna girmiş ve böylelikle Mekkeli müşrikler görememeleri sebebiyle mağlup olmuşlardır.

Müfessirlerin büyük bir çoğunluğu Enfâl suresinin on yedinci ayeti altında bu olayı zikretmişlerdir. Bu bağlamda Hz. Peygamber bir avuç toprağı Mekkeli müşriklere fırlattığında, atan Hz. Peygamber olmamış bilakis Allah olmuştur.

³⁴⁶ Sâbûni, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 1247.

Ancak bazıları toprak atma hâdisesi'nin bu âyetin altında tefsir edilmesini tatminkar bulmamıştır.³⁴⁷ Çünkü ayetin sebebi nüzûlüne bakıldığında savaş sonrasında bazı Müslümanlar attıkları oklarıyla böbürlenmiş, öldürdükleri müşrikler hakkında “falanı ben öldürdüm” şeklinde ifadeler kullanmış ve böyle yapmakla Allahu Teala'nın yardımını göz ardı etmişlerdir.³⁴⁸

Sabuni'ye baktığımızda Sabuni toprak atma hâdisesini Enfâl suresi'nin on yedinci ayeti'nin tefsiri bağlamında ele almış ve böylelikle bu âyetin sebab-i nüzûlünü bu hâdiseye olduğu kanaatine varmıştır.

Sabuni ayrıca bu ayetin tefsirinde Hz. Peygamber'in mucizeleri'nin kime nispet edilmesiyle alakalı kendi görüşünü ifade etmektedir. Müellife göre mucizelerin asıl kaynağı Allah'tır. Allah'ın gücü ve kudreti dahilinde meydana gelmektedir. Bu hâdiseyi de bu mantık çerçevesinde yorumlar. Nitekim bir avuç toprağın bütün bir ordu'nun gözüne kaçması mümkün değildir. O halde burada mucize, Allah'ın bu toprağı ordu'nun gözüne ulaştırmasıdır.³⁴⁹

2.1.3.4. Şakk-ı sadr

Şakk-ı sadr İslamî literatürde Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması anlamına gelmektedir. Kaynaklarda şerh-i sadır olarakta geçmektedir.³⁵⁰ Ancak Kur'an'da geçen şerhu's-sadr ve dîyku's-sadr ifadelerin tamamı manevi bir durumdur, burada ele alınan

³⁴⁷ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı; meal-tefsir*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 2002, 324.

³⁴⁸ İsrail Balcı, “Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur'ân ve Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği”, *İstem* 13 (2009) s. 107.

³⁴⁹ Muhammed Ali Sâbûni, *Safvetü't-Tefâsîr*, I, 424.

³⁵⁰ Ahatlı Erdiç, “Şakk-ı sadr”, *DİA*, TDV yay., İstanbul, 2010, XXXVIII, 309.

konu ise maddî bir durumdur.³⁵¹ Şakk-ı sadr, Hz. Peygamber'in kalbinin Cebrail veya iki melek tarafından çıkartılıp temizlenmesi ve tekrardan yerine konulmasıdır. Rivayetlere göre şakk-ı sadr hadisesi Hz. Peygamber'in sütannesinin yanında dört-beş yaşlarındayken, on yaşında, ilk vahiyden önce ve Miraca çıkmadan önce olmak üzere dört ayrı zaman ve mekânda meydana gelmiştir.³⁵²

Sâbûni'nin görüşüne yer verilmeden önce onun şakk-ı sadr olayında esas aldığı rivayetlere yer vermek yerinde olacaktır. Malum olduğu üzere şakk-ı sadrı anlatan birçok rivayet vardır.³⁵³ Bunlar içinden Sâbûni'nin hangi rivayetleri esas aldığını göreceğiz.

Hz. Peygamber süt kardeşleriyle birlikte koyun güderken birden üzerinde beyaz elbise bulunan iki adam geldi. Hz. Peygamber'i yatırdılar ve göğsünü açtılar. Bu sırada süt kardeşi geldi gördüklerinden korkuya kapıldı, annesinin evine hızlı bir şekilde gitti ve olanları annesine anlattı. Halime devamla şöyle söylüyor; *“Olanları duyunca ben ve süt babası hızlı bir şekilde onun yanına gittik. Süt babası ona sarıldı ve ona ‘ey oğlum senin bu durumun nedir?’ diye sordu.”* Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *“Üzerinde beyaz elbise bulunan iki adam bana geldi, beni yatırdılar ve göğsümü açtılar. Göğsümden bir şey aldılar ve onu attılar. Sonra önceki hali üzerine geri getirdiler.”* Bunun üzerine Halime; *“Biz, onu birlikte geri götürdük, süt babası ise; ‘Ey Halime, evladımıza bir şey olmasından korktum. Bizimle gel, korktuğumuz başımıza gelmeden onu ailesine götürelim.’* Dedi. Halime; *‘Bunun üzerine biz onu annesine taşıdık. Annesi; ‘Onu neden geri getiriyorsunuz, halbuki siz ona çok düşkündünüz.’ dedi. Halime; ‘Ona bir zarar gelmesinden korktuk.’* dediler. Olup biteni anlattılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in annesi; *‘Siz, şeytanın ona bir zarar vermesinden mi korkuyorsunuz? Hayır vallahi. Şeytan ona hiçbir zarar veremez. Benim oğluma bu türden şeyler oluyordu. Ben*

³⁵¹ Güzel Yüksel, *Şakku's-Sadr Rivayetinin Tahlili (Hz. Peygamber'in Göğsünün Yarılması)*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2007), 122.

³⁵² Ünsal Fatıma, *“Hasâis ve Delâil Edebiyatında Hz. Peygamber'e Atfedilen Hissî Mûcizelerin Kur'an Çerçevesinde Değerlendirilmesi”*, Umde Dini Tetkikler Dergisi 3/1 (Temmuz 2020): 216.

³⁵³ Güzel Yüksel, *Şakku's-Sadr Rivayetinin Tahlili (Hz. Peygamber'in Göğsünün Yarılması)*, 1-4.

ondan önce ona hamile kaldığımdan daha hafif bir hamilelik yaşamadım. Ona hamile kaldığımda, rüyamda, benden bir şeyin çıkıp Şam'ın sarayların aydınlattığını gördüm. Hakeza onu doğurduğumda da tuhaf şeyler gördüm. Bebekken eline dayanır halde yüzünü yukarı çeviriyordu sanki konuşmak istermiş gibi. ””³⁵⁴

Sabuni ayrıca şakk-ı sadr hadisesi hakkında İbn Kesîr'in (ö.774/1373) şu sözüne atıfta bulunur; “*Bu rivayet başka senetlerle de nakledilmiştir. Siret ve megazi ehli indinde meşhur rivayetlerdendir. Şak-ı sadr hadisesi Hz. Peygamber süt annesinin yanında iken yaklaşık 3 yaşlarında ve yine benzer bir hadisesi İsra'dan önce vuku bulmuştur. Şakk-ı sadr hadisesinde göğsü yarılmış, kalbi çıkarılmış, zenzem suyuyla yıkanmış, nefsi arzular çıkarılmış ve göğsü hikmet ile doldurulmuştur.*”³⁵⁵

Diğer bir rivayette ise. Hz. Peygamber'in ashabı bir gün Hz. Peygamber'e bize kendini anlat demesi üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu; “*Ben Hz. İbrahim'in duası, Hz. İsa'nın müjdesiyim. Annem bana hamile kaldığında ondan bir nur çıkıp Şam saraylarını aydınlattığını görmüş. Süt ailemin yanında iken üzerinde beyaz elbise bulunan iki adam yanıma geldi yanlarında ise kar ile dolu altından bir leğen vardı. Onlar beni yatırdılar ve kalbimi çıkarıp onu yardılar. Kalbimden siyah bir damarı çıkarıp attılar. Daha sonra temizleninceye kadar kalbimi ve göğsümü o kar taneleriyle yıkadılar ve ondan önceki hali üzerine geri çevirdiler.*”³⁵⁶

Sabuni, şakk-ı sadrın manevi olmayıp rivayetlerde geçtiği³⁵⁷ üzere cismani bir şekilde vuku bulduğu görüşünü benimsemektedir. Şakk-ı sadrın cismani bir şekilde vuku bulması Sabuni'ye göre şaşılacak bir şey değildir. Öyle ki günümüzde bu işlemin gerçekleşmesi çok alışıl gelmiş bir şeydir. Cerrahlar bugün hasta bir kimsenin kalbini çıkarıp ameliyat gerçekleştirip tekrardan yerine koyarlar, hasta hiçbir şey hissetmediği

³⁵⁴ Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâr İbn Kesîr, Dimeşk, 2021, II, 275.

³⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 275.

³⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 275.

³⁵⁷ Şakk-ı sadr hakkındaki hadis rivayetleri için bkz. Buhari, *Hâc*, 1636-37 ve *Menâkibu'l-Ensâr*, 3887; Nesâî, *Salât*, 448.

halde. Bu işlemten sonra hasta iyileşerek sıhhat bulurlar. Bu bağlamda Sabuni yine şakk-ı sadrın mümkün olmasını, bugün vuku bulup birçok ülkede yaygın olan, kalp naklin varlığı ile temellendirmektedir.³⁵⁸

Görüldüğü üzere Sabuni, şakk-ı sadrı temellendirirken günümüzde vuku bulan tıbbi gelişmeleri dikkate almaktadır. Nitekim kalp naklini, kalp bölgesinde vuku bulan ameliyatları örnek vererek bu işlemin insan bedeninde mümkün olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Sonradan yaratılmış olan insanların dahi bu gibi değişiklikler yapabiliyor iken Allah'ın bunu yapabilmesini müstahil gören bazı insanlara şaşırır. Bundan dolayı bu hadiseyi bâtil tevillerle yorumlaya çalıştıklarını ifade eder.³⁵⁹ Görüldüğü üzere şakk-ı sadr hadisesini manevi bir şekilde vuku bulduğunu ifade eden ilim adamlarını bu şekilde kınamaktadır.

Ulemadan bazıları şakk-ı sadrı delillendirirken Zümer suresi yirmi ikinci ayetini ve İnşirah suresinin birinci ayeti delil getirirler.³⁶⁰ Sabuni'ye geldiğimizde o Zümer suresinin yirmi ikinci ayetini şöyle tefsir etmektedir; “Allah'ın, İslam için göğsünü genişlettiği ve nuru ile kalbini aydınlattığı, neticede kalbinde İslam'ın yerleştiği ve sabit kaldığı, dolayısıyla din hususunda basiret ve sağlam iman ve hakkın, kalbini aydınlatması sebebiyle Rabbinden bir hidayet üzere olan kimse...”³⁶¹ İnşirah suresinin birinci ayetini ise şu şekilde tefsir etmektedir; Ey Peygamber! Hidayet, iman ve Kur'an nuruyla, biz senin kalbini rahatlattık. Nitekim Allahu Teala şöyle buyurmuştur; ‘Allah kimi doğru yola iletmek isterse, onun kalbini İslam'a açar.’³⁶² buyurmuştur. Sabuni tefsirinin devamında

³⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 275.

³⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 276.

³⁶⁰ Erdinç, “Şakk-ı sadr”, XXXVIII, 309.

³⁶¹ Sâbûni, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 1066.

³⁶² 39. Zümer, 22. (أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِإِسْلَامٍ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ قَوْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أَوْلَيْكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ)

şakk-ı sadr hadisesine kîle sığasıyla Ebu Hayyân'ın(ö. 745/1344) el-Bahru'l-Muhî³⁶³ adlı eserine atıf yaparak değinmiştir.³⁶⁴

Görüldüğü üzere her ne kadar Sabuni şakk-ı sadr hadisesinin cismani bir şekilde vuku bulduğu görüşünü savunsa da bu görüşünü delillendirirken hadislerden yola çıkmış, ilgili ayetleri zorlayarak tevil etmeye kalkışmamış ve sebep-i nüzullerine göre tefsir etmiştir. Söz konusu ayetlerde geçen kalp mefhumu Hz. Peygamber'in kalbinin iman ile rahatlatılması, hikmet ve bilgi ile aydınlatılması ve günahlardan temiz tutulması şeklinde tefsir etmiştir.

2.1.4. Haberî Mûcizeler

Peygamberlerin Allah'tan gelen vahye dayanarak verdikleri gayb haberleridir. İsyankâr toplumların başlarına geleceğini önceden bildirdikleri felâketlerin aynen vuku bulması, Hz. İ^â'nın muhataplarının evlerinde ne yiyip ne biriktirdiklerini haber vermesi³⁶⁵, Resûl-i Ekrem'in Bizanslılar'ın İranlılar'ı savaşta mağlûp edeceğini³⁶⁶, bildirmesi bu tür mûcizelerdendir.³⁶⁷

³⁶³ Âyetlerin ihtiva ettiği şer'î hükümler hakkında delillerine ineksizin dört mezhep imamıyla diğer müctehidlerin görüşlerine özetle yer verilmiş, daha fazla bilgi için fıkıh kitaplarına bakılması tavsiye edilmiştir. Bazı âyetlerin tefsiri sırasında gerekikçe mutasavvıfların sözleri nakledilmişse de Kur'an lafızlarıyla ilgisi bulunmayan tasavvufî te'villere ve bilhassa Bâtînîler'in zorlama ve yakıştırmalarına yer verilmemiştir. Âyetler gerek dil gerekse belâgat yönünden etraflıca açıklanmış çeşitli tefsir vecihleri zikredilmiş ve bunlardan tercih edilenlere işaret edilmiştir. Esere, sahih olmayan haberlerle yakışsız hikâyelerin ve İsrâiliyat'tan sayılan bilgilerin alınmamasına bilhassa itina gösterilmiştir. Bkz. Suat Yıldırım, "el-Bahru'l-Muhî", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, c. IV, s. 517

³⁶⁴ Sâbûni, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 1514.

³⁶⁵ 3. Âl-i İmrân, 49.

³⁶⁶ 30. er-Rûm, 1-4.

³⁶⁷ Bulut, "Mûcize", 350.

2.1.4.1. Ebû Hüreyre'nin Annesinin Hidayete Ermesi

Sabuni, Buhâri'nin el-Câmiu's-Sahîh adlı eserine yazdığı şerhte şöyle bir kısaa aktarır; Ebû Hüreyre'nin annesi müşrik idi, Ebû Hüreyre ise zaman zaman annesini İslâm'a davet eder ancak annesi sürekli İslâma girmeyi reddederdi. Yine bir gün Ebû Hüreyre annesini İslâm'a davet ederken Ebû Hüreyre'nin annesi teklifini reddetti ve Hz. Peygamber'e hakaret etti. Bunun üzerine Ebû Hüreyre ağlar halde Hz. Peygamber'in yanına geldi. Hz. Peygamber Ebû Hüreyre'ye niçin ağladığını sordu, Ebû Hüreyre ise annesini İslâm'a davet ettiğini ancak annesi'nin İslâm'a girmeyip birde ona hakaret ettiğini anlattı. Daha sonra Hz. Peygamber'den annesine hidayet ermesi için dua rica etti ve Hz. Peygamber Ebû Hüreyre'nin annesi'nin hidayet ermesi için dua etti.

Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber'in bu duası üzerine, annesini tekrardan İslâm'a davet etmek için evine gitti. Ebû Hüreyre annesinin yanına varmak istediği sırada oda'dan su sesi duydu. Annesi elini ve yüzünü yıkamayla bitirdiğinde Ebû Hüreyre'ye kapısını açtı ve şehadet getirdi.

Bunun üzerine Ebû Hüreyre tekrardan ağlar halde Hz. Peygamber'in yanına geldi ve müjdeler olsun, Allah senin duana icabet etti yâ rasûlallah dedi. Bunun üzerine Ebû Hüreyre tekrardan Hz. Peygamber'den bir rica da bulundu. Ricası ise bütün Müslümanların Ebû Hüreyre ve annesini sevmesi ve Ebû Hüreyre ve annesi'nin de bütün Müslümanların muhabbet beslemesi şeklindeydi. Daha sonra Ebû Hüreyre, ne zaman bir müslüman görsem veya duysam bana ve anneme karşı muhabbet besler demiştir.³⁶⁸

³⁶⁸ Muslim, *Fedâ'ilu's-Sahâbe*, 2491, c. I, s. 1042.

(كُنْتُ أَدْعُو أُمَّي إِلَى الْإِسْلَامِ وَهِيَ مُشْرِكَةٌ، فَدَعَوْتُهَا يَوْمًا فَأَسْمَعْتَنِي فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَرَاهُ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَبْيِي، قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ أَدْعُو أُمَّي إِلَى الْإِسْلَامِ فَتَأْبَى عَلَيَّ، فَدَعَوْتُهَا الْيَوْمَ فَأَسْمَعْتَنِي فِيكَ مَا أَرَاهُ، فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَهْدِيَ أُمَّ أَبِي هُرَيْرَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ اهْدِ أُمَّ أَبِي هُرَيْرَةَ» فَخَرَجْتُ مُسْتَبْشِرًا بِدَعْوَةِ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا جِئْتُ فَصَرْتُ إِلَى الْبَابِ، فَإِذَا هُوَ مُجَافٌ، فَسَمِعْتُ أُمَّي خَشْفَ قَدَمَيْ، فَقَالَتْ: مَكَانَكَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ وَسَمِعْتُ خَضْخَضَةَ الْمَاءِ، قَالَ: فَأَغْتَسَلْتُ وَلَبِسْتُ بِرْعَاهَا وَعَجَلْتُ عَنْ خِمَارِهَا، فَفَتَحَتِ الْبَابَ، ثُمَّ قَالَتْ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ

Sabuni'ye göre Ebû Hüreyre'nin annesi, Hz. Peygamber'in duası sebebiyle iman etmiştir. Ayrıca Sabuni bu kıssayı Hz. Peygamber'in mucizeleri altında kabul etmektedir. Nitekim Ebu Hüreyre'nin seneler boyunca çabasına rağmen Ebu Hüreyre'nin annesi bir türlü iman etmemiş, ancak Hz. Peygamber'in duasının hemen ardından Allahu Teala onun kalbine imanı koymuş ve ardından Ebu Hüreyre'nin annesi iman etmiştir. Görüldüğü üzere Allahu Teala'nın Hz. Peygamber'in duasının bu kadar hızlı bir şekilde icabet etmesini Sabuni bir mucize olarak kabul etmektedir.

2.1.4.2. Hz. Peygamber'in İleriye Dönük Sözlerinin Gerçekleşmesi

Sabuni eserlerinin muhtelif yerlerinde, Hz. Peygamber'in peygamberliğine delil olduğu yerleri ayrıca zikretmiştir. Bu bağlamda Sabuni Hz. Peygamber'in söylediği bir sözünün ileride gerçekleşmesini veya o anda farklı bir mekânda vuku bulan bir olayı ashabına anlatmasını peygamberliğinin delilinden kabul etmiştir. Burada Sâbûni'nin delil olarak kabul ettiği birkaç hadisi zikretmekle yetineceğiz.

Enes b. Malik(ö. 93/711-12) Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu söyledi:
"Sancağı Zeyd b. Hârise aldı sonra şehit edildi. Sonra sancağı Ca'fer b. Ebi Talib aldı, o da şehit edildi. Sonra onu Abdullah b. Revaha aldı, o da şehit edildi. -Bu sırada

مُحَمَّدًا عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ، قَالَ فَرَجَعْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَتَيْتُهُ وَأَنَا أَبُكِي مِنَ الْفَرَحِ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَبَشِّرُ قَدِ اسْتَجَابَ اللَّهُ دَعْوَتَكَ وَهَدَى أُمَّ أَبِي هُرَيْرَةَ، فَحَمَدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ خَيْرًا، قَالَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يُحِبِّبَنِي أَنَا وَأُمَّيَ إِلَى عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ، وَيُحِبِّبَهُمْ لَنَا، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ حَبِّبْ عَبْدَكَ هَذَا - يَعْنِي أَبَا هُرَيْرَةَ - وَأُمَّهُ إِلَى عِبَادِكَ الْمُؤْمِنِينَ، وَحَبِّبْ إِلَيْهِمُ الْمُؤْمِنِينَ» فَمَا خَلِقَ مُؤْمِنٌ يَسْمَعُ بِي وَلَا يَرَانِي إِلَّا أَحَبَّنِي

Farklı varyantlar için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XIX, s. 10-11; Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb b. Mutayr eş-Şâmî et-Taberî, *el-Mucemu'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdilmacîd es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiyye, Kâhire, 1994, XXV, 40.

*Resulullah'ın gözlerinden yaşlar boşalıyordu- (Resulullah devam ederek şöyle dedi:)
Sonra sancağı emir olmaksızın Halid b. Velid aldı, sonra Allah onun önünü açtı.”³⁶⁹*

Burada gerçekleşen savaş Mute'de vuku bulmuştur. Hz. Peygamber orduyu göndermeden önce bu savaşta üç tane ordu komutanı tayin etmiş savaş esnasında üçü de şehit edilmiştir. Bu savaş Mute'de vuku bulurken Hz. Peygamber üzülen Medine'de olup bitenleri ashabına anlatmıştır. Sabuni Hz. Peygamber'in henüz savaş başlamadan önce üç ordu komutanı tayin etmesini ve sonrasında savaş esnasında olanları Medine'den haber vermesini onun peygamberliğinin delillerinden olduğunu kabul etmektedir. ³⁷⁰

Diğer bir rivayette ise Sa'd b. Ebî Vakkas(ö. 55/675) şunu nakletmiştir: Hz. Peygamber veda haccını yaptığı yıl, artan hastalığı sebebiyle beni ziyaret etti. Ben: "*Hastalığım artık son sınıra ulaştı. Ben zengin biriyim. Mirasçı olarak da yalnızca bir kızım var. Malımın üçte ikisini sadaka olarak verebilir miyim?*" dedim. Hz. Peygamber: "*Hayır*" dedi. Ben: "*Yarisini sadaka olarak vereyim mi?*" diye sordum. Hz. Peygamber: "*Hayır*" dedi. Sonra da şöyle buyurdu: "*Üçte birini sadaka olarak ver. Üçte bir bile çok. Mirasçıların zengin bırakman, onları başkasına avuç açacak şekilde bırakmandan daha hayırlıdır. Allah rızasını umarak yaptığın her harcamadan dolayı ecir alırsın. Hatta hanımının ağzına koyduğun lokmadan bile.*" Ben: "*Ya Resulallah! Siz Medine'ye gidince ben arkadaşlarımdan geride mi kalacağım?*" diye sordum. Hz. Peygamber ise: "*Sen geride kalmayacaksın. Geride kalır da salih amel işlersen onunla derecen artar, merteben yükselir. Öyle zannediyorum ki sen uzun zaman yaşayacaksın. Bazı insanlar senden yararlanacak, bazıları da zarar göreceklerdir. Allah'ım! Ashabımın hicretini tamamla, onları gerisin geriye döndürme. Asıl biçare olan Sa'd İbn Havle'di"*

³⁶⁹ Buhari, *Cihad ve Siyer*, 2798, c. I, s. 756.

(خَطَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأَصِيبَ ثُمَّ أَخَذَهَا جَعْفَرٌ فَأَصِيبَ ثُمَّ أَخَذَهَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ فَأَصِيبَ ثُمَّ أَخَذَهَا خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ غَيْرِ امْرَأَةٍ فَفُتِحَ لَهُ وَقَالَ: مَا يَسْرُنَا أَنَّهُمْ عِنْدَنَا قَالَ أَيُّوبُ: أَوْ قَالَ: مَا يَسْرُهُمْ أَنَّهُمْ عِنْدَنَا وَعَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ)
Farklı varyantlar için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XIX, s. 167 ve 212.

³⁷⁰ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, II, 273.

dedi. Sa'd dedi ki: “Hz. Peygamber Mekke'de ölmesi sebebiyle Sa'd için bu şekilde mahzun olmuştu.”³⁷¹

Hadisten de anlaşılacağı üzere Sa'd neredeyse hastalıktan vefat edeceği bir haldeyken Hz. Peygamber onun daha uzun bir ömür yaşayacağını bildirmiş hatta onun elinden bazılarının fayda ve bazılarının zarar göreceğini söylemiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in de söylediği gibi olmuştur. Sa'd uzun bir ömür yaşamış ve Irak'ı fethetmiş böylelikle Müslümanlar elinden fayda görmüş müşrikler ise zarar görmüştür. Sabuni bu hadiste vuku bulan Hz. Peygamber'in sözünün olduğu gibi gerçekleşmesini onun peygamberliğinin alametlerinden kabul etmektedir.³⁷²

Diğer bir rivayette ise Enes b. Malik, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: “İlmin kaldırılması, cehaletin yerleşmesi, içkinin içilmesi ve zinanın yaygınlaşması kıyamet alametlerindedir.”³⁷³ Sabuni bu zikredilen hadisten özellikle günümüzde zinanın çoğaldığını delil getirerek Hz. Peygamber'in sözünün gerçekleştiğini iddia etmektedir.³⁷⁴ Bu iki hadis bağlamında Sabuni şu hadise yer vermiştir; Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur; “Bir kavim açıkça fuhuş yaptığında onlar arasında daha önce atalarının görmediği veba ve açlıklar zuhur eder.”³⁷⁵ Sabuni Buhari'de bulunmayan bu hadisi, Hz. Peygamber'in sözünün gerçekleşmesi bağlamında delil getirmiştir.

³⁷¹ Buhari, *Cenâ'iz*, 1295, c. I, s. 441. Farklı varyantlar için bkz. Muslim, *Vasiyye*, 1628, c. I, s. 686; Tirmizî, *Vesâyâ*, 2116, c. I, s. 797; Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, c. I, s. 580.

³⁷² Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, II, 297.

³⁷³ Buhari, *Nikah*, 5231, c. I, s. 5231.

(إِنَّ مِنْ أَسْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يُرْفَعَ الْعِلْمُ، وَيَكْتُرَ الْجَهْلُ، وَيَكْتُرَ الزِّنَا، وَيَكْتُرَ شُرْبُ الْخَمْرِ، وَيَقِلُّ الرَّجَالُ، وَيَكْتُرُ النِّسَاءُ، حَتَّى يَكُونَ لِمُخْمِسِينَ امْرَأَةً الْقَيْمِ الْوَاحِدِ)

Farklı varyantlar için bkz. Muslim, *İlm*, 2671, c. I, s. 1103; Tirmizî, *Fiten*, 2205, c. I, s. 824; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XX, s. 445.

³⁷⁴ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müyesser*, I, 150.

³⁷⁵ İbn Mâce, *Fiten*, 4019, c. I, s. 697.

(...لَمْ تَطْهَرِ الْفَاحِشَةُ فِي قَوْمٍ قَطُّ حَتَّى يُعْلِنُوا بِهَا، إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الطَّاعُونَ وَالْأَوْجَاعُ الَّتِي لَمْ تَكُنْ مَضَتْ فِي أَسْلَافِهِمُ الدِّينَ مَضَوًا...)

Farklı varyantlar için bkz. Ebu'l-Kâsim Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, thk. Muaz Tarık b. İvazillah b. Muhammed ve Ebu'l-Fadl Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, *Dâru'l-Harameyn*, Kâhire, 1995, c. V, s. 61; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ, *Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye*, Beyrût, c. IV, s. 582.

Nitekim Sabuni burada zikredilen ve atalarının görmediği hastalığı özellikle günümüzde yaygınlaşan AIDS/HIV'ye³⁷⁶ yormaktadır.³⁷⁷

Erkeklerin azalıp kadınların çoğalacağı hadisine gelince Sabuni bu hadisenin de gerçekleştiğini iddia etmektedir. Sabuni'ye göre Hz. Peygamber fitnelerin çoğalacağını böylelikle erkeklerin savaşlarda vefat edeceğini bu sebepten dolayı kadınların çoğunlukta olacağını haber vermiştir. Günümüzde Irak, özellikle müellifimiz doğduğu Suriye'de çıkan fitneler ve iç savaş erkeklerin büyük bir ölçüde ölmesini yol açmış ve kadınlar dul kalmıştır. Bu sebepten dolayı erkekler nüfus bakımından azalmış ve kadınlar çoğunluğu oluşturmuştur.

2.1.4.3. Hz. Peygamber'in Duasının Kabul Olması

Sabuni, Allahu Teala'nın onun elçisinin duasına anında icap etmesini onun peygamberliğinin delillerinden kabul etmektedir. Öyle ki Hz. Peygamber'in ashabı muhtelif sebeplerden dolayı Hz. Peygamber'den isteklerde bulunmuştur. Hz. Peygamber ise onların isteklerini Allahu Teala'dan niyaz etmesi sonrası Allahu Teala elçisinin duasının derhal kabul buyurmuştur. Bu bölümde Sâbûni'nin delil gördüğü hadislere yer verip onun bu hadisler hakkında yaptığı yorumlara yer vereceğiz.

Birinci rivayette Enes b. Malik şöyle demiştir: Hz. Peygamber Ümmü Süleym'in hanesine gitti. Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'e hurma ve yağ getirdi. Hz. Peygamber: "*Yağınızı yağdanlığa, hurmanızı da kabına geri bırakın. Ben oruçluyum.*" buyurdu. Daha

³⁷⁶ AIDS/HIV İnsan bağışıklık yetmezliği virüsü olan bir enfeksiyon hastalığıdır. Bağışıklık sistemindeki akyuvarların yapısını bozarak ve sayısını azaltarak vücudun enfeksiyonlara karşı direncini ortadan kaldırır. Bkz. Wikipedia. "*HIV/AIDS*". Erişim: 25 Şubat 2023. <https://tr.wikipedia.org/>

³⁷⁷ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müeyesser*, I, 150.

sonra da evin bir zaviyesinde farz namazı dışında bir namaz kıldı, Ümmü Süleym ve hane halkı için dua etti. Ümmü Süleym şöyle dedi: “*Ey Allah'ın elçisi, benim sizden özel bir isteğim var.* Hz. Peygamber: ‘*Nedir o?*’ diye sordu. Ümmü Süleym: *Hizmetçin Enes için dua etmen dedi.* Hz. Peygamber şöyle dedi: ‘*Allah'ım ona mal ve çocuklar ver. Onu bereketli kıl!*’³⁷⁸ Enes şöyle dedi: ‘*Gerçekten ben Ensar'dan malı en çok olanlarındım. Evlatlarıma gelince kızım Ümeyne bana, Haccac'ın Basra'ya gelişine kadar yüz yirmi küsür tane öz çocuğumun vefat ederek toprağa gömüldüğünü söyledi*’”.³⁷⁹ Hz. Peygamber'in hizmetçisi olan Enes b. Malike yaptığı dua sonrasında Enes b. Malik Ensar içerisinde en çok mal varlığı olan kişi olmuş ve çokça evlatları olmuştur. Sabuni bu hadiseyi Hz. Peygamber'in, peygamberliğinin delillerinden kabul etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in duası onun niyaz ettiği şekilde vuku bulmuştur.³⁸⁰

2.2 Hz. Peygamber'e Has Durumlar (Hasâ'isu'n-Nebî)

Hasâ'is kelimesi bir şey veya kimseye sadece ondan bulunan bir özellik sebebiyle üstünlüğün nispet edilmesi manasına gelmektedir.³⁸¹ İstilahta ise Hz. Peygamber'e özel farzlar, haramlar, mübahlar ve faziletler anlamına gelmektedir. Bu hükümlerin Müslümanlar için bir bağlayıcılığı yoktur hatta bu hükümler Müslümanlar tarafından uygulanamamaktadır.³⁸² Fevka'l-beşer (beşer üstü), “fevka'l-âde” (olağan üstü) ve

³⁷⁸ Buhari, Da'avât, 6378-79-80-81, c. I, s. 1506-07.

(يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَسٌ خَادِمُكَ ادْعُ اللَّهَ لَهُ، قَالَ: اللَّهُمَّ أَكْثَرُ مَالِهِ وَوَلَدُهُ، وَبَارِكْ لَهُ فِيمَا أُعْطِيْتَهُ)

Farklı varyantlar için bkz. Muslim, *Fedâ'ilu's-Sahâbe*, 2480; Tirmizî, *Menâkıb*, 3829, c. I, s. 1251.

³⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXXV, s. 414.

(قَالَ حَجَّاجٌ فِي حَدِيثِهِ قَالَ: فَقَالَ أَنَسٌ: " أَخْبَرَنِي بَعْضُ وَلَدِي أَنَّهُ قَدْ دُفِنَ مِنْ وَلَدِي وَوَلَدِ وَلَدِي أَكْثَرُ مِنْ مِائَةٍ)

³⁸⁰ Sâbûni, *Eş-Şerhü'l-Müeyesser*, II, 677.

³⁸¹ Cemâlüddîn Muhammed b. Mükkerrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, Beyrut 2003, III. 111-112.

³⁸² Rukiye Oğuzay, *Hasâis ve Hadis Literatüründe Hasâis Rivayetlerinin Muhteva ve Sened Yönünden Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018) 19.

“harikü’l-âde” (alışılmış olanı aşan) özellikleri tazammun eden ilim dalına ilk zamanlarda delâil, sonraki zamanlarda ise hasâis adı verilmiştir.³⁸³ Hasâ’isu’n-nebî konusu hakkında eser yazarı müelliflerin bazıları “hasâ’is” kelimesi yerine “fezâ’il” kelimesini tercih ettikleri de olmuştur.³⁸⁴

2.2.1. Taaddüd-i zevcât

Hasâ’isu’n-nebî hakkında kısa bir giriş yaptıktan sonra Sâbûni’nin neleri bu kategori içerisinde ele aldığını yer vereceğiz. Burada ilk olarak ele alacağımız konu Hz. Peygamber’e mübah kılınan dört hanımdan fazlasını nikahı altında bulundurma hakkıdır.³⁸⁵ Hz. Peygamber’in hayatının sonuna doğru yaklaşık dokuz hanımı bir nikah altında toplaması özellikle müsteşrikler tarafından eleştirilmiş ve Hz. Peygamber şehvi zevklere düşkün birisi olarak yorumlanmak istenilmiştir.³⁸⁶ Sâbûni’de özellikle Hz. Peygamber’e yöneltilen bu eleştirilere bir cevap vermek için bazı eserlerinde bu konuya değinmiş ve hatta bu konu hakkında müstakil bir eser yazmıştır.³⁸⁷

İslam’a zarar vermek isteyenler eskiden beri müminleri şüpheye düşürmek ve onları imandan uzaklaştırabilmek için Hz. Peygamber’in nübüvvetinde şüphe uyandırmak istemişlerdir. Onlar bu bağlamda; “*Hz. Peygamber şehvi bir adamdı, şehvetinin peşinde koşardı, hevasıyla hareket ederdi, tebaasına gerekli kıldığı gibi bir*

³⁸³ Yusuf Şevki Yavuz, “Hasâisü’l-Kübrâ”, DİA, TDV yay., İstanbul, 1997, XVI, 276-277.

³⁸⁴ Fatıma Ünsal, *Hasâis ve Delâil Edebiyatında Hz. Peygamber’e Atfedilen Hissî Mucizelerin Kur’an Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012) 7.

³⁸⁵ Erdiñç Ahatlı, “Hasâisü’n-Nebî”, DİA, TDV yay., İstanbul, 1997, XVI, 278.

³⁸⁶ Kevser Kâmil Ali ve Salim Öğüt, “Çok Evlilik”, DİA, TDV yay., İstanbul, 1993, VIII, 368.

³⁸⁷ Muhammed Ali Sâbûni, *Kabesun Min Nûri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâr el-Kalem, Dimeşk, 1988, II, 12-6; Sâbûni, *Ravâi’u’l-Beyân*, I, 389-403; Muhammed Ali Sâbûni, *Şübühât ve Ebâtîl Havle Taaddüd-i Zevcâtü’r-Rasûl*, y.y., t.y..

veya dört tane hanımla yetinmedi on veya daha fazla evlendi.” Ve “Hz. İsa ve Hz. Muhammed arasında çok büyük bir fark vardır, Hz. Muhammed hevasına göre hareket ederken Hz. İsa kendi nefsiyle mücahede etmiştir.” Demişlerdir.³⁸⁸

Sabuni’ye göre ise Hz. Peygamber hem bir elçi hem bir beşerdi. Öyle ki ondan sonra gelen insanlara örnek olabilmek için insanların evlendiği gibi evlenmiştir. Çünkü Hz. Peygamber Hıristiyanlarfedam inandığı gibi bir ilah veya bir ilahın evladı değildir o ancak bir beşerdir. Onu diğer insanlardan üstün kılan tek meziyet ona vahyedilmesi olmuştur. Öyle ki Allahu Teala peygamberler hakkında şöyle buyurmuştur; “*Andolsun senden önce de peygamberler göndermiş, onlara da eş ve çocuklar vermiştik...*”³⁸⁹

Sabuni İslam düşmanlarının çıkardığı şüpheleri savunmak amacıyla iki fikir ortaya koymuştur. Bunlardan birincisi Hz. Peygamber’in ancak yaşlılıktan sonra nikahı altında bulunan hanımları çoğaltmasıdır. İkincisi ise Hz. Peygamber’in evlendiği hanımlardan bir tanesi müstesna hepsinin dul olmasıdır. Sabuni’ye göre bu iki nokta onların batıl fikirlerini çürütmektedir. Şayet Hz. Peygamber’in amacı şehvi arzularının peşinden koşup kadınlardan faydalanmak olsaydı elli yaşını geçtikten sonra değil genç bir yaşta ve genç, bakire kızlarla evlenirdi. Çünkü Sabuni’ye göre Hz. Peygamber ashabına nasihat ederken onların bakire kızlarla evlenmelerini tavsiye etmiştir. Bu da gösteriyor ki Hz. Peygamber istimtâ’ (faydalanma) ve şehvetin nasıl elde edilmesi gerektiğini biliyordu. Hal böyle iken Hz. Peygamber neden genç yaşında değil de yaşlılığında bakire kızları terk edip dul kadınlarla evlensin ? Şüphesiz ki Hz. Peygamber’in ashabı, Hz. Peygamber için canlarını ve mallarını feda ettiler. Şayet Hz. Peygamber onlara evlenmek istediğini dile getirseydi onlardan hiçbir kimse Hz. Peygamber’i güzel ve bakire kızlarla evlendirmekten geri kalmazdı. Hal böyle iken Hz. Peygamber neden genç yaşta nikahı altındaki hanımları çoğaltıp dul kadınlar yerine bekar

³⁸⁸ Sâbûni, *Şübühât ve Ebâtîl Havle Taaddüd-i Zevcâtü’r-Rasûl*, 7.

³⁸⁹ 13. Ra’d, 38. (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ)

kadınlarla evlenmedi? Sabuni'ye göre bu temas edilen iki nokta onların bütün iftiralarını müdafaa etmektedir.³⁹⁰

Sabuni Hz. Peygamber'in çok evliliklerinde birçok hikmetin bulunduğunu söylemektedir. Ona göre bu hikmetler dört başlık altında toplanabilmektedir. Bunlardan birincisi talim, ikincisi teşrî, üçüncüsü içtimai ve sonuncusu siyasidir.

2.2.1.1. Hz. Peygamber'in Evliliklerinin Terbiyevî Yönleri

Sabuni'ye göre taaddüd-i zevcât'ın en temel sebeplerinden birisi toplumda kadınları ilgilendiren şer'î hükümleri onlara öğretecek hanım öğreticiler yetiştirmek olmuştur. Çünkü kadınlar toplumun yarısını teşkil etmekte ve erkekler nasıl farzlarla sorumlu kılındıysa kadınlar da sorumlu kılınmıştır.

Şüphesiz ki kadınların birçoğu bazı şer'î durumlarla ilgili Hz. Peygamber'e soru sormaktan çekinmiş, haya etmiştir. Özellikle hayız, nifas, cünüplük hali, cinsellik ve diğer konular hakkında çekingen davranmışlardır. Halbuki Hz. Peygamber'in hanımları bu konular hakkında soru sorma istekleri hayalarına galip gelmiş ve Hz. Peygamber'e soru sorabilmişlerdir. Kadınların cihetinde durum böyleyken Hz. Peygamber'in cihetinde de durum farksız değildi. Öyle ki Hz. Peygamber haya sahibi bir insandı. Bu sebepten dolayı Hz. Peygamber her zaman kadınlar tarafından sorulan sorulara açık ve kamil bir şekilde cevaplayamıyordu. Açık bir şekilde açıklamaktan haya ettiği için bazen kinaye yoluyla cevaplıyordu ancak bu durumda da bazen karşıdaki kadın bunu anlayamayabiliyordu.³⁹¹

³⁹⁰ Sâbûni, *Şübühât ve Ebâtîl Havle Taaddüd-i Zevcâtü'r-Rasûl*, 12.

³⁹¹ Sâbûni, *Şübühât ve Ebâtîl Havle Taaddüd-i Zevcâtü'r-Rasûl*, 14.

Buhari'de geçen bir rivayette Hz. Aişe şöyle nakletmiştir: "Bir hanım Hz. Peygamber'e gelip hayızdan dolayı nasıl gusül abdesti alacağını sordu. Hz. Peygamber ona nasıl gusül abdesti alacağını şu şekilde bildirdi: 'Bir parça kokulu bez ya da pamuk al, onunla temizlen!' Kadın, 'nasıl temizleneyim?' diye sordu. Resulullah; Bununla temizlen dedi. Kadın 'Nasıl yani?' diye sorunca Hz. Peygamber; sübhanallah temizlen işte! dedi. Bunun üzerine kadını yanıma çektim ve 'bunu kanın izine sür' dedim."³⁹²

Rivayetten de görüldüğü üzere Hz. Peygamber bu gibi durumlarda açık ifadelerle konuyu anlatmaktan haya ederdi. Bunun mukabilinde de hayasına galip gelerek Hz. Peygamber'e açık bir şekilde soru sorabilen hanım sahabilerde oldukça azdı. Ancak rivayette de geçtiği üzere Hz. Peygamber'in tahir zevceleri sorulan soruların cevaplarını vermeyi Hz. Peygamber'den devralmışlardır. Hz. Aişe bunun üzerine şu sözünü söylemiştir; "Allahu Teala Ensarlı kadınlara rahmet eylesin! Hayaları onları ilim sahibi olmaktan menetmedi!"³⁹³ Ensar kadınları akşam olduğunda hayız, nifas, cünüplük hali, cinsellik ve bazı şer'î meseleler sormak için Hz. Aişe'ye gelirlerdi. Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in tahir zevceleri Müslüman sahabe kadınların öğretmenleri olmuştur.

Sabuni Hz. Peygamber'in evliliklerinin hikmetinden bahsederken Hz. Peygamber'in hanımlarının bir diğer önemine de değinmektedir. Malum olduğu üzere sünnet sadece Hz. Peygamber'in sözlerinden ibaret değildir. Sünnet aynı zamanda Hz. Peygamber'in fiil ve takrirleridir. Zikrolunanların hepsi ümmetinin uyması gerektiği teşrî hükümlerdir. Öyleyse bizlere Hz. Peygamber'in evindeki söz ve fiillerini Hz. Peygamber'in hanımları dışında kim aktarabilir? Hiç şüphe yok ki Hz. Peygamber'in

³⁹² Buhari, *Hayız*, 314-5, c. I, s. 257.

(أَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ غُسْلِهَا مِنَ الْمَحِيضِ، فَأَمَرَهَا كَيْفَ تَغْتَسِلُ قَالَ: خُذِي فُرْصَةً مِنْ مَسِكَ فَتَطْهَرِي بِهَا. قَالَتْ: كَيْفَ أَتَطْهَرُ؟ قَالَ: تَطْهَرِي بِهَا. قَالَتْ: كَيْفَ؟ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ، تَطْهَرِي. فَاجْتَبِدْتِهَا إِلَيَّ فَقُلْتُ: تَتَّبِعِي بِهَا أَثَرَ الدَّمِ) Farklı varyantlar için bkz. Muslim, *Hayz*, 332, c. I, s. 184; Ebu Davud, *Tahâret*, 316, c. I, s. 136; İbn Mâce, *Teyemmüm*, 642, c. I, s. 156; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, c. XXXII, s. 73.

³⁹³ Ebu Davud, *Tahâret*, 316, c. I, s. 136

(وقالت عائشة: نِعِمَّ النساءُ نساءَ الأَنْصَارِ، لَمْ يَكُنْ يَمْنَعُهُنَّ الْحَيَاءُ أَنْ يَسْأَلَنَ عَنِ الدِّينِ وَيَتَفَقَّهُنَّ فِيهِ)

bütün hal ve sözlerinin aktarılmasında en büyük fazilet Hz. Peygamber'in hanımlarının olmuştur.³⁹⁴

Sâbûni'nin Hz. Peygamber'in çok evliliğinin faydalarından biri olan talim başlığı altında ele aldıklarının özeti; Hz. Peygamber'in hanımlarının bu ümmetinin kadınlarının öğretmenleri olmasıdır. Nitekim onların çokluğu dinin daha iyi anlaşılmasına sebep olmuştur. Hanımlarından bazılarının anlayamadığını diğerleri anlamıştır. Kadınlar haya edip sormadıklarını Hz. Peygamber'in hanımlarına sormuşlardır. Diğer büyük bir hikmeti ise Hz. Peygamber'in evinde olup bitenlerin bizlere hanımları tarafından aktarılmasıdır. Hz. Peygamber'in bütün hallerinin bilinmesi Müslümanlar için bir örnek teşkil etmektedir. Hz. Peygamber'in bu bağlamda sadece bir hanımı olsaydı bizlere sadece bir kişiden Hz. Peygamber'in halleri nakledilecekti; bu durum da aktaran kişi bazen yanlış şeyler aktarmış olabilecekti. Oysa Hz. Peygamber'in birçok hanımı nikahı altına almasıyla durum böyle olmamış ve bizlere farklı hanımlarından Hz. Peygamber'in ev hali aktarılmıştır.

2.2.1.2. Hz Peygamber'in Evliliklerinin Teşrî Yönleri

Sabuni'ye göre Hz. Peygamber'in çok evliliğinin hikmetlerinden birisi de teşridir, özellikle Mekke dönemindeki cahiliye adetlerinin etkisiz hale getirilmesi yönündedir. Malum olduğu üzere cahiliye adetlerinden birisi de ailelerin kendi evlatları olmadıkları halde başka çocukları evlat edinmeleri meselesidir. Nesep bakımından bir çocuğun hakları ne ise, evlatlık edinilen çocuğa da aynı haklar verilirdi. Bu bağlamda miras, boşanma, evlilik yoluyla oluşan haramlık, nikah yoluyla oluşan haramlık ve bununla

³⁹⁴ Sâbûni, *Şübühât ve Ebâtîl Havle Taaddüd-i Zevcâtü'r-Rasûl*, 18.

alakalı olan hükümler evlatlık edinilen çocuk için de geçerli olurdu. Bu adet cahiliye döneminde benimsenen, alışılmış ve kendisiyle mutata bir şekilde amel edinilen bir uygulamaydı.

İslam ise onlar bu kötü yol üzerindeyken onları tasdikleyecek değildi. Bu sebepten dolayı Allahu Teala, Hz. Peygamber'e henüz vahiy inmeden, ona bir çocuğu evlatlık edinmesini ilham etti. Hz. Peygamber de cahiliye Araplarının adeti olduğu şekilde Zeyd b. Hârîse'yi(ö. 8/629) evlatlık edindi. Mekkeliler artık ona Zeyd b. Muhammed diye hitap etmeye başladılar.³⁹⁵

Bu bağlamda Buhari ve Müslim'de şu rivayet geçmektedir; Abdullah İbn Ömer'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "*Zeyd b. Harise Hz. Peygamber'in azatlı kölesiydi. Bu yüzden biz onu Zeyd b. Muhammed diye çağırırdık. Bu durum 'Onları (evlatlık edindiklerinizi) babalarına nispet ederek çağırın. Allah yanında en doğrusu budur.*"³⁹⁶ ayeti nazil oluncaya kadar devam etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber; '*Sen Zeyd b. Hârîse b. Şerâhîl'sin.*'" dedi."³⁹⁷

Hz. Peygamber bu ayet inmeden önce evlatlığı olan Zeyd b. Hârîse'yi halasının kızı olan Zeynep bnt. Cahş ile evlendirmişti. Zeynep bint Cahş(ö. 20/641) Zeyd b. Hârîse ile bir müddet yaşamış ancak geçimsiz bir evlilikleri olmuştur. Çünkü Zeyd b. Hârîse Hz. Peygamber onu evlatlık edinmeden önce bir köle olduğu için Zeynep bint Cahş nesep bakımından ondan daha üstün olduğunu ifade eder ve bu sebepten dolayı da geçinemezlerdi.³⁹⁸

Allah'ın murat ettiği bir hikmetten dolayı Zeyd, Zeynep'i boşamıştır. Bunun üzerine Allahu Teala Hz. Peygamber'e halasının kızı ve evlatlığının boşadığı Zeynep bint

³⁹⁵ Muslim, *Fedâ'ilu's-Sahâbe*, 2425, c. I, s. 1014.

(مَا كُنَّا نَدْعُو زَيْدَ بْنِ حَارِثَةَ إِلَّا زَيْدَ بْنَ مُحَمَّدٍ حَتَّى نَزَلَ فِي الْقُرْآنِ {ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ} [الأحزاب: 5])
Farklı varyantlar için bkz. Tirmîzî, *Menâkib*, 3814, c. I, s. 1248.

³⁹⁶ 33. Ahzâb, 5.

(ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً)

³⁹⁷ Buhari, *Tefsîr*, 4782, c. I, s. 1193.

³⁹⁸ Sâbûni, *Şübühât ve Ebâtîl Havle Taaddüd-i Zevcâtü'r-Rasûl*, 21.

Cahş ile evlenmesini emretmiştir. Çünkü Allahu Teala cahiliye adetlerinin iptal edilmesini ve yerine İslam'ın esaslarının ikame edilmesini istemiştir. Ancak Hz. Peygamber münafıkların ve İslam düşmanlarının diline düşmekten ve Hz. Muhammed oğlunun eşiyle evlenmiştir demelerinden korkmuştur. Bunun üzerine Allahu Teala şu ayeti indirmiştir; *“Bir zaman, Allah'ın kendisine lütufta bulunduğu, senin de lütuftakar davrandığın kişiye, ‘Eşinle evlilik bağınu koru, Allah'tan kork’ demiştin. Bunu derken Allah'ın ileride açıklayacağı bir şeyi içinde saklıyordun, öncelikle çekinmen gereken Allah olduğu halde sen halktan çekiniyordun. Zeyd onunla evlenip ayrıldıktan sonra müminlere, evlatlıklarının -kendileriyle beraber olup ayrıldıkları- eşleriyle evlenmeleri hususunda bir sıkıntı gelmesin diye seni o kadınla evlendirdik. Allah'ın emri elbet yerine getirilecektir.”*³⁹⁹

İndirilen bu ayetler Arapların cahiliye adetlerinden olan evlat edinme sona ermiştir. Yine Allahu Teala bu minvalde şu ayeti indirmiştir; *“Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir fakat o Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilmektedir.”*⁴⁰⁰

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden de hasıl olduğu üzere Hz. Peygamber'in Zeynep bint Cahş ile evliliği cahiliye adetine son verip İslamin esaslarının ortaya koymak için olmuştur.

2.2.1.3. Hz. Peygamber'in Evliliklerinin İçtimâi Yönleri

³⁹⁹ 33. Ahzâb, 37.

(وَإِذْ يَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا)

(مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا)

⁴⁰⁰ 33. Ahzâb, 40.

Sâbûni'nin çıkarımında bulunduğu üçüncü hikmete gelecek olursak bu hikmet içtimaî hikmettir. Bu Bağlamda Sabuni Hz. Peygamber'in, Hz. Ebu Bekir Sıddık'ın(ö.13/634) kızı Hz. Aişe ile, Hz. Ömer'in(ö.23/644) kızı Hz. Hafsa(ö. 45/665) ile, mensubu olduğu Kureyş kabilesinin hanımları ile evlenmesini örnek vermektedir. Hz. Peygamber'in bu hanımlar ile evlenmesi şüphesiz ki onların bağlı olduğu kabileleri ve aileleri ile bağlarını kuvvetlendirmiş ve onların kalplerini kazanmaya vesile olmuştur.⁴⁰¹

Hz. Peygamber ona en sevimli, çokça kıymete sahip, İslam'a hizmette öncü, Allah yolunda canını ve malını feda eden, yine bu yolda çokça eziyetlere maruz kalan Hz. Ebu Bekir'in kızı olan Hz. Aişe ile evlenmiştir. Tirmizî'de geçen bir hadiste Hz. Peygamber Ebu Hüreyre'den(ö. 58/678) gelen bir hadiste şöyle buyurdu: “Her kimin bize bir iyiliği dokunmuşsa biz ona mutlaka karşılığını vermişizdir. Hz. Ebu Bekir hariç nitekim onun bizim yanımızda öyle bir iyiliği vardır ki Allah onu kıyamet günü mükafatlandıracaktır. Ebu Bekir'in malının bizi faydalandırdığı kadar hiç kimsenin malı bizi faydalandırmamıştır. Bir dost edinmiş olsaydım mutlaka Hz. Ebu Bekir'i dost edinirdim. Dikkat edin! Sizin Peygamberiniz Allah'ın dostudur.”⁴⁰²

Aynı şekilde Hz. Peygamber Hz. Ömer'in kızıyla evlenmiştir. Hz. Ömer de aynı şekilde Allah'a karşı samimi olmuş ve Allah yolunda canıyla ve malıyla çokça mücadele etmiştir. Allahu Teala Müslümanları Hz. Ömer ile güçlendirmiş ve onunla iman nurunu yükseltmiştir. Hz. Osman ve Hz. Ali de aynı şekilde İslam uğrunda çokça çaba sarfetmiş ve mücadeleler vermişlerdir. Hz. Peygamber ise onlara kendi kızlarıyla evlendirmiş ve bu şekilde akrabalık kurmuştur.⁴⁰³

⁴⁰¹ Sâbûni, *Şübühât ve Ebâtîl Havle Taaddüd-i Zevcâtü'r-Rasûl*, 22.

⁴⁰² Tirmizî, *Menakıb*, 3661, c. I, s. 1211.

(«مَا لِأَحَدٍ عِنْدَنَا يَدٌ إِلَّا وَقَدْ كَافَيْنَاهُ مَا خَلَا أَبَا بَكْرٍ،» فَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا يَدًا يُكَافِيهِ اللَّهُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَا نَفَعَنِي مَالٌ أَحَدٍ قَطُّ مَا نَفَعَنِي مَالُ أَبِي بَكْرٍ، وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا، أَلَا وَإِنَّ صَاحِبَكُمْ خَلِيلَ اللَّهِ)

⁴⁰³ Sâbûni, *Şübühât ve Ebâtîl Havle Taaddüd-i Zevcâtü'r-Rasûl*, 25.

2.2.1.4. Hz. Peygamber'in Evliliklerinin Siyasî Yönleri

Şüphesiz Hz. Peygamber bazı eşleriyle onların aşiret ve akrabalarının kalplerini ısıtırmak ve onları kendi etrafında birleştirebilmek için evlenmiştir.⁴⁰⁴ Bilindiği üzere bir erkek bir kabile ve aşiretten bir kız ile evlendiğinde kızın akrabası ile evlenen erkek arasında bir akrabalık oluşur. Bu akrabalık ise tabiatıyla birbirlerine yardımlaşmaya ve himayeye sebep olur.

Sabuni, Hz. Peygamber'in Hz. Cüveyriye bint Hâris(ö.56/ 676) ile evlenmesi bu hikmete bir örnek olarak addetmektedir. Nitekim Hâris b. Ebû Dirâr(ö.?) Benî Mustalik kolunun reisi idi. Müreysi' gazvesinde Hâris b. Ebû Dirâr Müslümanlara mağlup oldu ve bu savaşta kızı ve bir rivayete göre de oğlu esir düşmüştür.⁴⁰⁵ bununla birlikte Benî Mustalik oğullarından yüzlerce kişi esir düşmüştür.⁴⁰⁶ Akabinde Hz. Cüveyriye bint Hâris bir miktar fidye verip esirlikten kurtulmak için Hz. Peygamber'e gelmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Cüveyriye bint Hâris'in fidyasını ödeyip onunla evlenmeyi teklif etmiş, Hz. Cüveyriye'de Hz. Peygamber'in bu teklifini kabul etmiştir.⁴⁰⁷

Hz. Peygamber Hz. Cüveyriye bint Hâris ile evlenmesi sonucunda Benî Mustalik Hz. Peygamber'in evlilik yoluyla oluşan akrabalarından olmuş, bunu gören sahabe ise elleri altında bulunan ve esir düşen Beni Mustalıklileri azat etmişlerdir. Bu asalet ve yüceliği gören Beni Mustalıklilerin hepsi Müslüman olmuştur.⁴⁰⁸ Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in Hz. Cüveyriye bint Hâris ile evlenmesinden Hz. Cüveyriye, onun kavmi ve onun aşireti bereketlenmişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber'in bu evliliği onların hepsinin İslam ile müşerref olmasına sebep olmuştur.

⁴⁰⁴ Sâbûni, *Şübühât ve Ebâtîl Havle Taaddüd-i Zevcâtü'r-Rasûl*, 26.

⁴⁰⁵ Mehmet Ali Sönmez, "Hâris b. Ebû Dirâr", DİA, TDV yay., İstanbul, 199, XVI, 195.

⁴⁰⁶ Rıza Savaş, "Cüveyriye bint Hâris", DİA, TDV yay., İstanbul, 1993, VIII, 146.

⁴⁰⁷ Rıza Savaş, "Cüveyriye bint Hâris", VIII, 146.

⁴⁰⁸ Bedreddîn el-Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, XIII, s. 102-03

Hz. Peygamber'in bu minvalde diğer bir evliliği Hz. Safiyye bint Huyey b. Ahtab(ö. 50/670) olmuştur. Hz. Safiyye bint Huyey b. Ahtab'ın eşi Hayber savaşında öldürölmüş, kendisi de esir alınmış ve bazı Müslömanların payına düşmüştür. Bunun üzerine ilim ve hikmet sahibi bazıları Hz. Safiyye bint Huyey b. Ahtab'ın Hz. Peygamber'in dışında bir kimsenin elinde bulunmasının doğru olmayacağını, onun Hz. Peygamber'e layik olduğunu ifade etmişlerdir. Akabinde Hz. Peygamber Hz. Safiyye bint Huyey b. Ahtab'ı çağırılmış ve iki seğenek arasında muhayyer bırakmıştır. Birincisi Hz. Peygamber onu azad edip onunla evlenmesi, ikincisi ise azat edip ailesine geri göndermesiydi. Hz. Safiyye bint Huyey b. Ahtab birincisini teklifi seğmiş ve Hz. Peygamber'e zevce olmuştur. Hz. Safiyye bint Huyey b. Ahtab Hz. Peygamber'in yüceliğini, kudretini, güzel muamelesini gördüğünden dolayı iman etmiş, onun İslam'a girmesiyle kavminden birçok kişi de iman etmiştir.⁴⁰⁹

Göröldüđü üzerine Hz. Peygamber'in evliliklerinde bulunan hikmetlerden birtanesi de siyasi unsurun gözetilmesi şeklinde vuku bulmuştur. Nitekim Hz. Peygamber'in Hz. Safiyye ve Hz. Cüveyriye ile evlenmesinin sonucunda kavminden birçok kişi iman etmiş ve Hz. Peygamber'in safını tutmuş ve İslam sayı bakımından kuvvet kazanmıştır.

2.2.2 Hz. Peygamber'e Rauf ve Rahim İsminin Verilmesi

Hz. Peygamber'e özel kılınan bir diğer özellihte ona Rauf ve Rahim isminin verilmesidir. Nitekim Allahu Teala Hz. Peygamber'e insanlarda çok az bulunan

⁴⁰⁹ Bedreddin el-Ayni, 'Umdetu'l-Karî, c. IV, s. 88; Sâbûni, Şübühât ve Ebâtîl Havle Taaddüd-i Zevcâtü'r-Rasûl, 29.

meziyetler bahşetmiştir. Bunlardan birisi de yukarıda zikrettiğim meziyettir. Allahu Teala bununla ilgili Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: “*Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı çok şefkat ve merhamet doludur.*”⁴¹⁰

Sabuni'ye göre Allahu Teala burada Hz. Peygamber'i değerli, güzel ve eşsiz sıfatlarla tavsif etmiş ve onun için “Raûf” ve “Rahîm” sıfatlarını kullanmıştır. İbn Abbâs'a göre Allahu Teala bu iki ismi bir arada Hz. Peygamber dışında hiç kimseye bahşetmemiştir.⁴¹¹ Sabuni'ye göre bunda şaşılacak bir şey yoktur. Nitekim buna layık olan Allahu Teala'nın makamını yüceltip değerini alemlerden ve bütün peygamberlerden üstün tutan Hz. Peygamberdir.⁴¹²

Görüldüğü üzere Sabuni'ye göre bu iki ismin Hz. Peygamber'e tahsis edilmesi ona has kılınmış bir meziyettir. Bu meziyet diğer peygamberlere dahi bahşedilmemiş, İbn Abbâs'ın da ifade ettiği üzere sadece Hz. Peygamber'e lütfedilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in ümmetine olan aşırı şefkati de ona verilmiş bu meziyete delalet etmektedir. Hz. Peygamber ümmetinin azaba düşürülmesinden korkuyor ve bundan dolayı çokça ağlıyordu. Allahu Teala Hz. Peygamber'in bu üzüntüsü sonrasında Enfal suresinin otuz üçüncü ayetini indirdi ve Hz. Peygamber onların arasında bulunduğu müddetçe onları azap ile helak etmeyeceğini açıklamıştır.⁴¹³ Sabuni'ye göre bu bağlamda Hz. Peygamber'in rahmeti bütün insanları kuşatmıştır. Bu minvalde Hz. Peygamber'in rahmeti müminlere hidayet rehberi, münafıkları öldürülmekten kurtarıcı ve kafirlere ise azabın onlar için tehir etmesi suretiyle tahakkuk etmiştir.⁴¹⁴

⁴¹⁰ 9. Tevbe, 128. (لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَّحِيمٌ)

⁴¹¹ Sâbûni, *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ*, 293.

⁴¹² Sâbûni, *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ*, 294.

⁴¹³ 8. Enfal, 33. (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ)

⁴¹⁴ Sâbûni, *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ*, 294.

SONUÇ

Muhammed Ali Sâbûni'nin tefekkür dünyası üzerinden tasvir ve tahlil ettiğimiz peygamber tasavvuru, dönemin düşünce dünyasına ait unsurlar ve daha ziyade bu unsurlar tarafından problem haline getirilen başlıklar üzerinde teşekkül etmektedir.

Sabuni rivayet geleneğini ve selef-i salihinin yolunu benimsemiş bir gelenektir. Mütekaddim ulemanın görüşlerinin dışına çıkmamaktadır. Onun bu düşünce dünyası eserlerinde de mülahaza edilebilmektedir. Nitekim kırka aşkın eserinin olmasına rağmen eserlerinin çoğunda şahsi düşüncelerine yer vermemiş ve olduğu gibi rivayetleri nakletmiştir. Bu ise düşüncelerini ortaya koymayı bir hayli zorlaştırmıştır. Ayrıca Sabuni günümüzde yaşamış olmasına rağmen bütün eserlerine ulaşmak zor olmuştur. Türkiye'de sadece çokça bilinen eserleri kolayca ulaşılabilir. Bu sebepten dolayı gün yüzüne çıkmamış eserlerine veya internette üzerinden pdf'lerine ulaşamamıştır.

Sabuni'ye göre sünnet Hz. Peygamber'e nispet edilen söz, fiil, takrir ve vasıflardır. Sabuni sünneti, Kur'an'dan sonra, doğrudan vahiy ile irtibat halinde olan tek şer'î delil olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda sünnetin bir kısmını vahiy bir kısmını ise Hz. Peygamber'in vahiy onaylı içtihatlar şeklinde anlamaktadır. Sabuni'ye göre Kur'an, sünnet olmadan anlaşılabilir. Sâbûni'nin bu şekilde bir üslubu benimsemesinin en temel amacı geleneği muhafaza etmek olmuştur. Eserlerinden de görüldüğü üzere bizlere geleneğin mirasını basit bir dil ile aktarmayı amaçlamıştır.

Sabuni'ye göre sünnet, Kur'an-ı Kerim'in bir şerhi ve açıklamasıdır. Teşri yönünden ise Hz. Peygamber'in haram kılması, Allahu Teala'nın haram kılması gibidir. Allahu Teala Hz. Peygamber'e bu yetkiyi vermiştir. Ancak Kur'an ve sünnet arasında Sabuni'ye göre bir fark vardır. Örnek olarak Miracı hâdisesinin hadislerle sabit olduğu için Miracı inkâr edenlerin kâfir değil, fâsık olacağını iddia eder. Sünnet yoluyla gelen

bilgileri terk edenleri kâfirlikle değil de dalalet ehli olmakla suçlaması da buna delildir. Kur'an'ın sünnet ile nesih edilebileceği meselesine gelince Sabuni'ye göre cumhur, Kur'an'ın sünnet ile nesih olabileceğine cevaz vermiştir.

Peygamberliğin alametlerine ve hasâislerine gelince Sabuni, Hz. Peygamber vasıtasıyla vuku bulmuş mucizeleri onun nübüvvetinin delilinden kabul etmiştir. Bu bağlamda en büyük mucize Kur'ân'ın mûciz oluşudur. Sabuni'nin eserlerinde muhtelif bir şekilde zikrettiği mucizeleri akli/îlmi, hissi ve haberi mucizeler şeklinde taksim ettik. Akli/îlmi mucizeler altında Sabuni'nin dünyanın hareket etmesi ve dönmesi, kâinatın var oluşu, atomun parçalanması, oksijenin azalması ve insanların parmak izlerinin değişik olması meselelerini ele aldık. Hissi mucizeler altında ise İsrâ ve Mirâc, ayın yarılması ve Bedir Gazvesinde meydana gelen mucizeleri ele aldık. Haberi mucizeler altında ise Ebu Hüreyre'nin annesinin hidayete ermesi, Hz. Peygamber'in dualarının kabul olması ve ileriye dönük sözlerinin gerçekleşmesi konularına yer verdik. Sabuni bu mucizeleri Hz. Peygamber'in nübüvvetinin delili olarak kabul etmektedir. Çünkü Allahu Teala elçi olarak gönderdiği kullarını mucizeler ile desteklemektedir. Bu mucizelerin en büyüğü Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân-ı Kerîm içerisinde binlerce mucize bulunan ve kıyamete kadar devam edecek olan mucizedir.

Hz. Peygamber'in hasâisinden kabul edilen taaddüd-i zevcât konusu geniş bir şekilde ele almış, Hz. Peygamber'in hayatının sonuna doğru yaklaşık dokuz hanımı bir nikah altında toplaması özellikle müsteşrikler tarafından eleştirilmiş ve Hz. Peygamber şehvi zevklere düşkün birisi olarak yorumlanmak istenilmiştir. Sabuni'de özellikle Hz. Peygamber'e yöneltilen bu eleştirilere Hz. Peygamber'in dokuz hanımla evlenmesinin hikmet ve faydalarına genişçe yer vermiştir.

KAYNAKÇA

Ahatlı, Erdinç. “*Şakk-ı sadr*”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010 XXXVIII, 309-310.

..... “Hasâisü'n-Nebî”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, XVI, 277-281.

Ahmed b. Hanbel. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb Arnavut, Müessesü'r-Risâle, Beyrût, 2001.

Ali, Kevser Kâmil ve Ögüt, Salim. “Çok Evlilik”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, VIII, 365-369.

Armağan, Mustafa. “Heidegger, Nasr ve Hodgson: Gelenekle Yeniden Yüzleşme”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Sayı 3 (Kış), 2005, 29-38.

Atar, Fahrettin. *Fıkah Usulü*, İFAV, İstanbul, 2021.

Ateş, Süleyman. *İslam'da İnanç Konuları ve İtikadî Mezhepler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017.

Aydın, Mustafa. *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*, Açılımkitap, İstanbul, 2014.

Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstilahları Sözlüğü*, İFAV, İstanbul, 2016.

Balcı, İsrafil. “Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur'ân ve Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği”, İSTEM 7/13 (2009), 85-124

Bayram, Fatih. “Modern Dönem Peygamber Tasavvuru (Reşid Rıza Örneği)”, (Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).

Bedir, Murteza. “Schacht Joseph”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, XXXVI, 223-226.

Beyler, Muhammet. “XX. Asır Halep Muhaddisleri ve Abdülfettâh Ebû Gudde'nin Hadisçiliği”, (Konya, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008).

- Bulut, Halil İbrahim.** “*Mûcize*”, DİA, TDV yay., Ankara, 2020, XXX, 348-51
- Çakın, Kamil.** *İlk Hicrî Asırlarda Hadis Etrafındaki Şüpheler ve Hadis İnkarcılığı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990.
- Çakır, Adalet.** *Mut’a Nikahının Tarihi ve Gelişmesi ve İslâm Hukundaki Yeri*, (İstanbul, Marma Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi).
- Çelebi, İlyas.** “*İnşikâku’l-Kamer*”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, XXII, 344-345.
-“*Sünnetullah*”, DİA, TDV yay., İstanbul, 2010, XXXVIII, 159-60.
- Çetin, Abdurrahman.** “*Nesih*”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, XXXII, 379-81.
- Demir, İbrahim.** *Muhammed Ali es-Sabuni ve Tefsir Metodu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Demir, Musa.** *Safvetü't-Tefasir'de Belagat Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şırnak, 2015.
- Döner, Nuran.** *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Tasavvuru*, Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2007.
- Düzgün, Şaban Ali(ed.).** *İslâm İnanç Esasları El Kitabı*, 5. Bs., Grafiker Yayınları Ankara, 2017.
- Düzgün, Şaban Ali (ed.).** *Kelam El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2019.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş’as b. İshak es-Sicistânî.** *Sünen-i Ebi Davud*, Dâru Mü’esseseti’r-Risâle, Beyrût, 2017.
- Ebu’l-Kâsım et-Taberî, Suleymân b. Ahmed b. Eyyûb b. Mutayr eş-Şâmî.** *el-Mucemu’l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdilmacid es-Selefî, Mektebetu İbn Teymiyye, Kâhire, 1994.
- Ebu Zehra, Muhammed.** *İslam Hukuk Metodolojisi Fıkah Usulü*, çev. Abdülkadir Şeker, Fecr Yayınları, Ankara, 2014.

- el-Askalânî, İbn Hacer.** *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, h. 2379.
- el-Aynî, Bedreddîn Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed.** *'Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru İhyâ'i't-Turâs el-Arabî, Beyrût.
- el-Beyhaki, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin.** *es-Sünenü'l-Kübrâ* thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, Merkezi Hicrî'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye, Kahire, 2011.
- el-Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail.** *el-Câmi'u's-sahîh*, Dâru Mü'essesti'r-Risâle, Beyrût, 2017.
- el-Cezerî, İbnü'l-Esîr.** *Câmi'u'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Rasûl*, çev. Prof. Dr. Kemal Sandıkçı ve Prof. Dr. Muhsin Koçak, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008.
- el-Hâkim en-Neysâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh.** *el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût.
- el-Karadâvî, Yûsuf.** *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Bünyamin Erul, Nida Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- en-Nesefî, Ebû'l-Berakât.** *Tebşiratu'l-Edille fî Usûli'd-Dîn*, Nşr. Claude Salamê, YAYINEVİ, Dimaşk: 1993.
- Erdoğan, Emine.** *Hz. Peygamber'in Teşrî Yetkisinin Sınırını Tespitte Takriri Sünnetin Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2017.
- Esed, Muhammed.** *Kur'ân Mesajı; meal-tefsir*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 2002.
- eş-Şafîi, Muhammed b. İdris.** *er-Risâle*, çev. Abdülkadir Şeker ve İbrahim Çalışkan, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2017.
- et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed.** *el-Mu'cemu'l-Evsat*, thk. Muaz Tarık b. İvazillâh b. Muhammed ve Ebu'l-Fadl Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseyinî, Dâru'l-Harameyn, Kâhire, 1995.

- et-Taberî, Muhammed b. Cerîr.** *Tefsîru't-Taberî = Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, Dâru Hicr, Cîze, 2001.
- et-Taftazânî, Saduddîn.** *Şerhu'l-Akâid*, çev. Prof. Dr. Talha Hakan Alp, İFAV, İstanbul, 2017.
- Fikriyat,** “Yazarlar/mustafa-ozcan” (Erişim 22 Mart 2022). <https://www.fikriyat.com>
- Gökçe, Rabia.** “*Muhammed Ali es-Sâbûnî*”, Hadis Tetkikleri Dergisi, 20/1 (2022), 185-193.
- Görgün, Tahsin.** *Anlam ve Yorum*, Külliyyat yay, İstanbul, 2016.
- Görmez, Mehmet.** *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.
- Güvendi, Tarık.** *Geleneksel Yapının Kırılma Sürecinde Dindarlık (Oğuzeli Örneği)*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Hallâf, Abdülvehhab.** *Hulâsatü't-Teşrîi'l-İslâmî*, çev. Talat Koçyiğit, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, ty.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ.** *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâr İbn Kesîr, Dimeşk, 2021.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini.** *Sünenü İbn Mâce*, Dâru Mü'esseseti'r-Risâle, Beyrût, 2013.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem.** *Lisânu'l-Arab*, Dâr Sâdır, Beyrût, 2010.
- Itr, Nûreddin.** *Menhec en-Nakd fî Ulûm el-Hadîs*, Dâr el-Fikr, Beyrût 2020.
- Kalın, İbrahim.** *Ben, Öteki ve Ötesi*, İnsan Yay., İstanbul, 2017.
- Karaman, Hayreddin vd..** *Kur'ân Yolu*, TDV Yayınları, Ankara, 2020, V.
- Karaoğlan, Arslan.** *Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin "Ahkam-ı Kur'aniyye" ve "Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin "Revâiu'l Beyan" Adlı Eserinin Mukayesesi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Kılınç, Hatice. *Muhammed Ali Sâbûni 'nin et-Tıbyan Adlı Eserinin Kur'an İlmi Açısından İncelenmesi*, Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Kirman, Mehmet Ali. “*Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*”, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2006.

Koçyiğit, Talât. *Hadis Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2020.

..... *Kur'an ve Hadiste Ru'yet Meselesi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974.

Maçın, Hasan. “*Kur'an Dışında Vahyin İmkân ve Vukuûna Farklı Bir Bakış*”, Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 6/12 (08/2021), 133-148.

Macit, Nadim. “*Din, Gelenek ve Tecdid*”, Türk Yurdu Dergisi, 20/157 (2000), 40-49.

Mâlik b. Enes. *el-Muvatta'*, Dâru Mü'esseseti'r-Risâle, Beyrût, 2017.

Muslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc. *el-Câmi'u's-Sahîh*, Dâru Mü'esseseti'r-Risâle, Beyrût, 2016.

Okumuş, Ejder. “*Bir Din İstismarı Olarak Gösterişçilik*” İslamiyat, 5/4 (2002), 17-35.

Oğuzay, Rukiye. *Hasâis ve Hadis Literatüründe Hasâis Rivayetlerinin Muhteva ve Sened Yönünden Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Öztürk, Mustafa. *Çağdaş İslam Düşüncesi ve Kur'ancılık*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2014.

Pay, Metin. “*İslam Düşüncesinde Bazı Mucize Telakkileri*”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 18/47 (Temmuz-Aralık 2015): 150-6.

Şaban, Zekiyüddin. *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kafi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2019.

Sabuni, Muhammed Ali. *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrût, 2020.

..... *Haraketu'l-Ard ve Devrânuhâ: Hakikatun İlmiyyetun esbetehâ'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1991.

..... *es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mütahhara*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2005.

..... *et-Tefsîru'l-Vâdih el-Müeyesser*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2007.

..... *Kabesun Min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâr el-Kalem, Dimeşk, 1988, II.

..... *Min Kunûzi'-Sünne*, Dâru's-Sirâc, İstanbul, 2020.

..... *Muhtasaru Tefsîr İbn Kesîr*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2014, II.

..... *Nikâhu'l-Mut'a fî'l-İslâmi Harâmun*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, ty.

..... *Ravâi'u'l-Beyân Tefsîr Âyât el-Ahkâm min el-Kur'ân*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2017, I.

..... *Safahâtun Müşrikatun min Hayâti'r-Rasûl ve Sahâbetihi'l-Ebrâr*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2009.

..... *Safvetü't-Tefâsîr*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrût, 2018, II.

..... *Şübühât ve Ebâtîl Havle Taaddüd-i Zevcâtü'r-Rasûl*, y.y., t.y.

..... *Tıbyân*, Mektebetü's-Sirâc, İstanbul, ty..

..... *Îcâzu'l-Beyân fî Suveri'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Gazâlî, Lübnân, 1979.

Sakallı, Talat. “*İbn Battâl el-Kurtubî*”, DİA, TDV yay., İstanbul, 1999, 360-61.

Salmazzem, Mehmet. “Aydın Yarılması Meselesine Dair Tefsirlerdeki Yorum Farklılıkları”, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 22/2 (11/2018) 859-884.

Sandıkçı, Cemal. *Muhammed Ali Es-Sâbûni ve Safvetü't-Tefâsîr Adlı Tefsirinin Belâgat Yönü*, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Sarıbay, Ali Yaşar. “*Türkiye’de Siyasal Modernleşme ve İslam*”, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 29-30 (1985), 45-64.

Sarıçam, İbrahim. *Hız Muhammed ve Evren Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014.

Savaş, Rıza. “Cüveyriye bint Hâris”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, VIII, 146.

Sibai, Mustafa. *Sünnet ve İslam Hukukundaki Yeri*, çev. İshak Doğan, Beka Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Sırma, İhsan Süreyya. *Müslümanların Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016, II.

Solmaz, Yahya. *Tefsîrin Oluşumunda Ulûmü'l-Kur'ân'ın Yeri -Medârikü't-Tenzîl ve Safvetü't-Tefâsîr Örneği*, Erciyes, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Sönmez, Mehmet Ali. “Hâris b. Ebû Dirâr”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 199, XVI, 195.

Ünsal, Fatıma. “*Hasâis ve Delâil Edebiyatında Hz. Peygamber'e Atfedilen Hissî Mûcizelerin Kur'an Çerçevesinde Değerlendirilmesi*”, Umde Dini Tetkikler Dergisi 3/1 (Temmuz 2020): 105-140.

Ünsal, Fatıma. *Hasâis ve Delâil Edebiyatında Hz. Peygamber'e Atfedilen Hissî Mucizelerin Kur'an Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, Çukurova: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Vergin, Nur. “*Toplumsal Değişme ve Dinsellikte Artış*”, Toplum ve Bilim Dergisi, 29/30 (Bahar-Yaz 1985), 9-28.

Yıldırım, Ergün. *Hayali Modernlik*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012.

Yıldırım, Suat. “*el-Bahru'l-Muhîf*”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, IV, s. 517-18.

Yılmaz, Hüseyin. “Gelenek, Gelenekçilik, Gelenekselcilik”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Sayı 3 (Kış), (2005), 35-50.

Yücel, Ahmet. *Hadis Tarihi*, İFAV, İstanbul, 2021.

Yüksel, Güzel. *Şakku's-Sadr Rivayetinin Tahlili (Hz. Peygamber'in Göğsünün Yarılması)*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Yavuz, Salih Sabri. "Mi'rac", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, XXX, 132-135.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Hasâisü'l-Kübrâ", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, XVI, 276-277.

Zeydân, Abdülkerîm. *el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*, Mü'essesetü'r-Risâle, Beyrût, 2019.

ÖZET

Çalışmamızın konusu, modern dönemde tefsirciliği ile öne çıkmış olmakla birlikte hadis ilmine dair de katkılar sunan Muhammed Ali Sâbûni'nin peygamber tasavvurunu ortaya koymaktır.

Sâbûni'nin yirmi birinci asırda yaşamasıyla birlikte klasik bir usulde eğitim alması ve modern dünyayı tanınması onun peygamber tasavvurunu çekici hale getirmektedir. Bu da modern zamanı tanıyan klasik zihniyetin, günümüz değerleri göz önünde bulundurarak hem dini metinleri anlamasını ve yorumlamasını, hem de dini metinlerden olan hadislerde sözün sahibi olarak Hz. Peygamber'in tasavvurunu meraklı hale getirmektedir.

Bu çalışmada, Sâbûni'nin peygamber tasavvuru ağırlıklı “es-Sünnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mutahhara Kısmün Mine'l Vahyi'l-Îlâhiyye'il Münezzel”, Buhârî'nin muhtasar bir şerhi olan “eş-Şerhu'l-Müyesser”, Safvetü't-Tefâsîr, Ravâiu'l-Beyân adlı eserleri bağlamında ortaya konulmuştur.

Çalışmamız bir giriş, iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında tezimizin konusu, yöntemi ve amacı, kaynakları ve Muhammed Ali Sabuni'nin hayatı, telif ettiği eserlerine yer verilmiştir. Birinci bölümde sünnete dair görüşleri tafsilatlı bir şekilde ele alınmış, ikinci bölümde ise Hz. Peygamber'in alametleri, mucize anlayışı ve ona has durumlara yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Peygamber Tasavvuru, Hz. Peygamber, Hadis, Anlama ve Yorumlama, Çağdaş İslam Düşüncesi, Muhammed Ali Sabuni, Zihniyet.

ABSTRACT

The subject of our study reveals the prophet concept of Muhammad Ali Sabuni, who has not been the only one with his exegesis in the modern period, but also contributed to the science of hadith.

The fact that Sabuni lived in the twenty-first century and received a classical education and knew the modern world makes his prophetic vision attractive. This makes the classical mentality, which recognizes modern times, both understanding and interpreting religious texts by considering today's values, and the imagination of the Prophet as having a say in hadiths from religious texts.

In this study, Sabuni's vision of a prophet is predominantly "es-Sunnetü'n-Nebeviyyetü'l-Mutahhara Kısmün Mine'l Vahyi'l-İlâhiyya'il Münezzel" and Bukhari's concise commentary "e-Şerhu'l-Müyesser". ", Safvetü't-Tefâsîr, Ravâiu'l-Beyân has been put forward in the context of his works.

Our study consists of an introduction and two parts. In the introduction part, the subject, method and purpose of our thesis, sources and the life of Muhammed Ali Sabuni and the copyrighted items are included. The view of the first about the sunnah was discussed in detail, and from the second, Hz. The portents of the Prophet, his understanding of miracles and his unique behaviors are included.

Keywords: Conception of Prophet, Prophet, Hadith, Understanding and Interpretation, Contemporary Islamic Thought, Muhammad Ali Sabuni, Mentality.